

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE • BROJ 210 • FEBRUAR 2023 • GODINA XXXI • CENA 150 DINARA

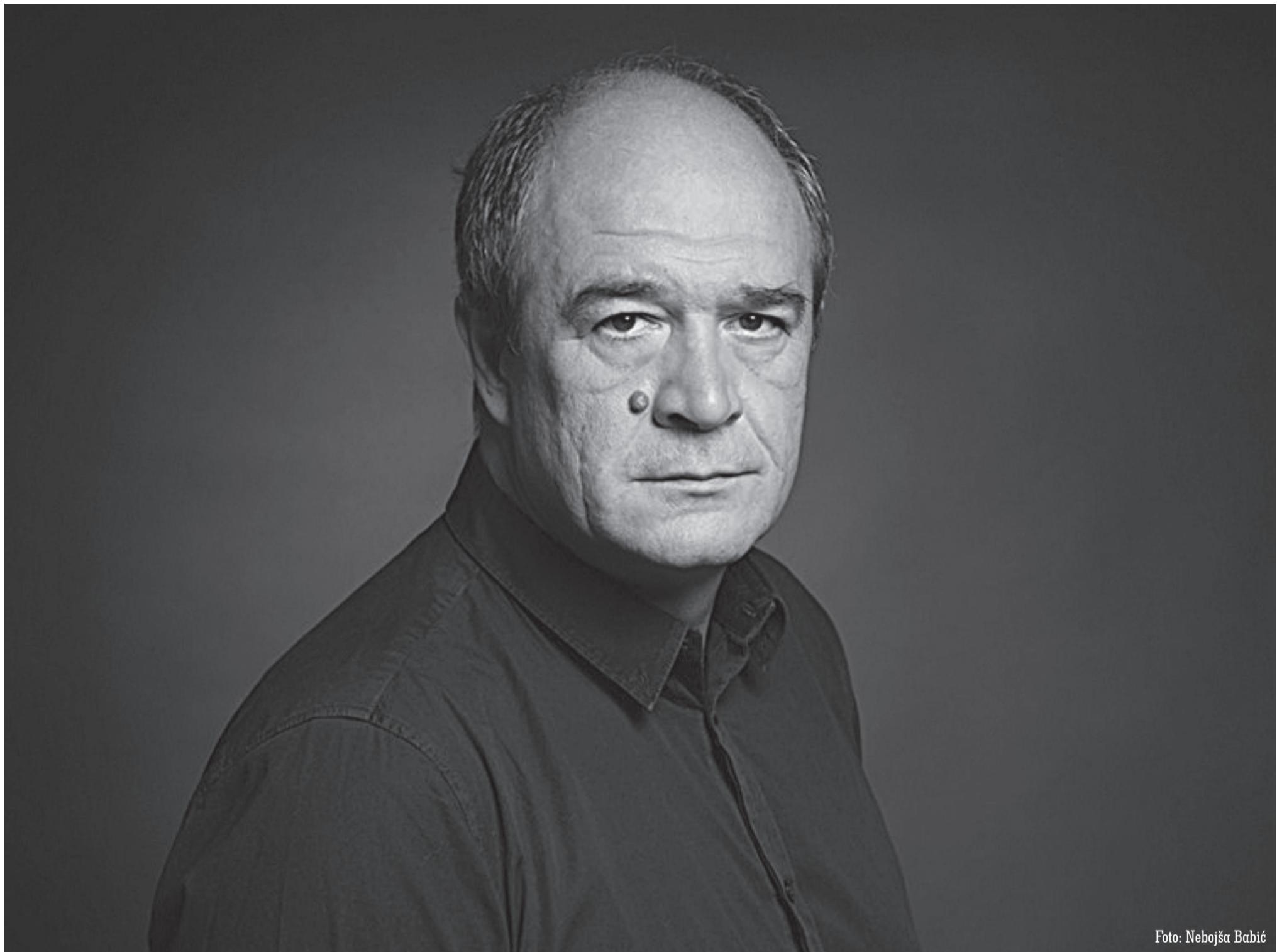

Foto: Nebojša Babić

- **POVRATAK DANA KOMEDIJE**
- **TEATARSKI GREND SLEM**
- **POZORIŠNA ETIKA ILI DESET S LUKOM!**
- **SOJA JE BILA ČUDO**
- **TOTALITARIZAM RASTE IZ STRAHA**
- **JE LI NAM SLOBODA UOPŠTE VIŠE VAŽNA?**
- **ZIMSKA POZORIŠNA ZBITIJA U SRBIJI**
- **KOME JE POTREBAN „KARAVAN“?**

Intervju:
TANJA BOŠKOVIĆ
GORICA POPOVIĆ
BORIS ISAKOVIĆ
PAOLO MAĐELI
JOVANA BELOVIĆ
MARKO TODOROVIĆ
NIKOLA KNEŽEVIĆ

Uvodnik...

Na stranicama ovog broja Ludusa pred čitaocima su, između ostalog, razgovori sa velikim dramskim umetnicama koje obeležavaju jubileje svoga rada Tanjom Bošković i Goricom Popović, laureatom Dobričinog prstena Borisom Isakovićem, rediteljima Paolom Madelijem i Karmom Portačeli, mladim glumcima Jovanom Belović, Markom Todorovićem, Nikolom Kneževićem... Zatim, priče o izložbama – o Stanislavskom, Soji Jovanović, Severinu Bijeliću, Dramskom studiju u Zrenjaninu...

Kroz sve to, i ne samo to, „u jednoj od glavnih uloga“ su akutni problemi i teatra i društva, slika vremena, dah doba...

Dužna pažnja posvećena je festivalu Dani komedije koji je posle tri godine ponovo zaživeo – i zavesu podiže 20. marta, što je, malo je reći, veliku stvar. Tim povodom, kroz broj su, kao perle rasute po vertikalni životu i horizontalni vremena, predviđeni citati, reči velikog Dejana Mijača o žanru komedije za koji je slavni reditelj kazao da je više od igre i mnogo više od zbilje, kao što je pozorište više od života...

Ozbiljne novčane neprilike u kojima je Ludus uslovio su da ne znamo kada će sledećeg broja biti. No, to nažalost, nije ništa novo. A nije nova ni naša postojana vera da će ga biti, i beskompromisno zalaganje u tom cilju – na krilima pozorišta koje, znamo, i hrani i brani, i daje snagu svemu...

Tatjana Nježić

Sam kraj 2022. je, kao i kraj svake pozorišne godine, doneo užurban raspored premijera, gostovanja, festivala, pred takođe uobičajeno januarsko zatišje. Decembar je počeo novim izdanjem festivala RUTA u Beogradskom dramskom pozorištu. Ovaj put je odigrano šest predstava, iz Slovenije, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije, čineći BDP regionalnim teatarskim centrom. Tematski i žanrovi različiti, dela su otvorila pitanja tragikomicnosti vlastoljubja, društvenog položaja žena, ali i filozofska pitanja patnje i svrhe postojanja. To su bile i centralne teme ljubljanske predstave *Junakinje* reditelja Aleksandra Popovskog koja fragmentarno oživljava mitske žene. Postavljena na vizuelno raskošnu scenu, bezvremenu, ili svevremenu, radnja razotkriva ženska suočavanja s bolom napuštanja i ljubomore, kao i s nasiljem u patrijarhalnim društвима. Devet glumica igra mitske junakinje, od Hermione, preko Fedre, do Medeje, gradeći značenja univerzalnosti njihovih tragičnih sudbina. Najveća vrednost predstave je posvećena igra glumica, kao i lirska značenja teksta Eve Mahkovic, koja tragediju povremeno prevode u poeziju. Muško-ženskim odnosima bavila se i predstava *Umri muški* iz Sarajeva, ali na sasvim drugačiji način. Nastala prema crnoj komediji Alda Nikolaja, u režiji Admiru Glamčaka, ova najizvodenija bosanskohercegovačka predstava svih vremena tematizuje odnose moći među polovima. Radnja u fragmentima razotkriva odnose u ljubavnom trouglu, na nekonvencionalan način, koji obiluje preterivanja i absurdima. Pored urnebesne komičnosti, oni do temelja ruše stereotipe o hraku, i romantizovane predstave ljubavi. Gradsко pozorište iz Podgorice predstavilo se produkcijom *Bez portfelja*, inspirisanom večno istinitim Nušićevim razobiljevanjima vlasti. Na svedeno dizajniranoj sceni, crnogorski glumci su spretno oživeli radnju,

Hronika pozorišnih događaja, decembar 2022 – februar 2023

RUTA u BDP-u, Tit Andronik...

Premijere, festivali, razmene... Život pozorišta pre i posle zimskog sna

repliku komedije *Gospoda ministarka*. Upadljivo aktuelizovanu pripovest o gladi za slavom i moći, pisac Stevan Koprivica postavio je u naše okolnosti, ogromnog uticaja novih medija, besramne korupcije, površnosti i bahatosti. Reditelj Branislav Mićunović teatralizovao je značenja radnje, likovi su vrlo stilizovani, govore u mikrofonu i često nemaju direktnu komunikaciju, što se može shvatiti kao znak opšte lažnosti i nerazumevanja.

Narodno pozorište u Beogradu je početkom decembra ugostilo kolege iz Maribora koji su izveli izuzetnu Životinjsku farmu, inspiriranu romanom Džordža Orvela, u režiji Luke Marcena, jedan duboko ironičan i tragično veselo kabare o nemogućnosti stvarne revolucije. Pripovest o svinjskom otporu i preuzimanju vlasti od čoveka završava se novim terorom. Svaka revolucija jede svoju decu, jer revolucionari postaju novi tirani. Tako je prikazano i u ovoj muzičko i koreografski raskošnoj pobuni. Nosi je Napoleon, vođa otpora koji probija ulaz u zastakljenu, izolovanu prostoriju, gde se priprema gozba, simbol hedonizma ljudske vlasti. Predstava je izuzetna jer uspešno spaјa veštoto i zabavno izvođenje, sa izazovnim mislima o politici, moći i slobodi. Scenografski i kostimografski impozantna, i dramsko, muzički i plesno sjajno ostvarena, scenska radnja groteskno i apsurdno prikazuje kružni put bede, od jedne do druge propasti. Kroz muziku i ples, radnja brehtovski ironično i kritički raskrinkava mehanizme moći, namerno izazivanje i održavanje ratova, jer je u njima sve dozvoljeno. Tako se održava ropstvo, kroz ponizavanje, manipulaciju, ukidanje emocija, ali i prošlosti. A u to ime se grade dvosmisljeni sistemi, pravila življenja koja imaju lice i naličje, poput većno provokativne zapovesti da su sve životinje jednakе, ali da su neke ipak jednakije od drugih.

Nakon Slovenaca, u posetu su došle i Nišlje, sa predstavom *Noćna frajla*, koja je mesec dana ranije imala premijeru u tamošnjem Narodnom pozorištu. Nastala prema drami Aleksandra Popovića, prvi put izvedenoj 1990. u NP, sa ne baš zavidnim uspehom, ovo čitanje Branislava Mićunovića je donekle uspešno da prevaziđe brojne mane teksta, njegovu rasplutost i opštost. Pronađen je de-lotvoran scenski izraz, izvan značenja reči, u ogoljenoj stilizaciji. Težište je pomerenje na muzičko-plesnu igru, na elementarnu snagu pesme i pokreta (kompozitor Irena Popović Dragović, koreograf Danica Ničić). Ova *Noćna frajla* se zato može posmatrati kao primer rediteljskog i izvođačkog snalaženja u nebranom grožđu, traganja koje otvara scensku snagu ritualnog, dioniskog.

Na sceni Ateljea 212 krajem decembra je premijerno izveden *Revolt*, prema tekstu *Pobuni se. Rekla je. Oper se pobuni* Alis Berč, u režiji Jovane Tomić. Ova nagradjivana drama ima fragmentarnu i eksperimentalnu strukturu, nalink pojedinim komadima Martina Krimpa, Sare Kejn ili Falka Rihtera. Potpuno razlomljena naracija, nelinearnost pripovedanja, kao i preovladujuće odsustvo konkretnih likova, može se tumačiti kao izraz ideja, potrebe za radikalnim promenama, vriskom revolucije, za rušenjem postojećeg sistema, patrijarhata, ekonomskog ustrojstva, stubova liberalnog kapitalizma. Osoben sklop ovog teksta priličan je izazov za scensko izvođenje, sa ko-

jim je rediteljka Jovana Tomić donekle uspešno izasla na kraj, prevashodno zahvaljujući izuzetnoj igri glumaca, u prvom redu Tamare Dragičević i Uroša Jakovlevića.

Na sceni Madlenijanuma premijerno je izvedeno novo čitanje drame Miodraga Ilića *Valcer poručnika Nidrigena*, postavljene u kontekst rigidne vojne hijerarhije. Ova melodramska tražikomedija problematizuje problem slobode i mogućnosti izbora, kao i granice prihvatanja neodgovarajućih zahteva. Polazeći od situacije odbijanja mladog poručnika, vojnog lekara Tomasa Nidrigena

le patrijarhalnog društva. Krvožedne vojske odbranu časti navode kao opravdavanje za ratove koji im donose materijalnu korist. Mehanizmi ratovanja gotovo uvek imaju iste osnove, što dokazuje ova Euripidova tragedija. U Troji ili Ukrajini, ratovi ne rešavaju ništa, samo su izgovor za demonstraciju sile koja se krije iza različitih sumnjivih parola.

Da su antički mitovi i tragedije nepresušan izvor inspiracije, ali i utehe, naročito u vremenu velikih društvenih potresa, dokazuju pojačano interesovanje za njihovo tumačenje i u našim pozorištima. Posle *Edipa*, na sceni Jugoslo-

Goran Šušljk, predstava
Tit Andronik, JDP,
(foto: Nebojša Babić)

na (Miloš Đurović) da igra valcer, autor istražuje pitanja identiteta i individualizma, kao i posledice protesta protiv konvencionalnih normi i masovnih opsega. Tomasovo ponašanje izvan pravila sistema postaje izražajan simbol pobune. Za njega se može reći da je hamletovska figura, zbog filozofskog pristupa životu, ali i zbog graničnog ponašanja, između normalnosti i ludila. Višestruka intriganost teksta jedan je od najjasnijih kvaliteta predstave u režiji Vladimira Lazića, koja je realistička i uglavnom osloanjena na glumce. Posmatrano u celini, *Valcer poručnika Nidrigena* je vredan pažnje zbog istinitete prodornosti u bavljenju društveno-političkim temama.

Sam kraj godine je obeležila premijera *Tit-a Andronika*, prva režija Andraša Urbana na sceni Jugoslavenskog dramskog pozorišta. Nastala prema rano, verovatno prvoj Šekspirovoj tragediji osvete, predstava istinito prikazuje njene nagomilane brutalnosti, mnoštvo ubistava, silovanja i mrcvarenja. Netipična Šekspirova pripovest o starom vojskovidu Titu koji odbija da bude vladar, čime počinje njegov sunovrat, u predstavi je oblikovana kao tragična farsa, kao prostor susreta groteske jednog Alfreda Žarija i brutalističkog rukopisa jakobinskih dramatičara. To podseća na filmsku estetiku Kventina Tarantina, ili Larsa fon Trira, njihovo kritičko i komično izobličavanje sveprisutnog nasilja u savremenom društvu. Dramaturške slabosti ovog Šekspirovog dela, kojem fali potetsko i filozofsko bogatstvo kasnijih tragedija, Urban punjava snažnim vizuelnim i muzičkim jezikom. Scenska rešenja imaju njegov prepoznatljiv pečat, simbolički moćnu maštovitost i zavodljivu ironiju. Od korišćenja glo-mazne hladnjače, glavnog mesta zločina, preko poigravanja sa ispisivanjem imena Tit i Tito, scena zarobljavanja Saturnina i Basijana u kavezima, do psihodeličnih prizora lova Lavinije u šumi. A zestoki bunt koji predstava nosi je potreban zrak svetlosti u priličnoj tamni, jer otvara mogućnost da se sistem nasilja i ropstva promeni.

Zimski san koji je zatim usledio, određujući početak nove pozorišne godine, lagano je počeo da se topi krajem januara i početkom februara. U BITEF teatru je počeo Mesec nezavisne scene, gde je publiku prvo mogla da vidi Euripidovu *Ifigeniju* iz Kolašina, u režiji Zorana Rakočevića. U ovom tumačenju Euripidova tragedija je postala muzička drama. Oštiri i zestoki zvuci električne gitare efektne iskazuju sirovost i surovost radnje, ali i snažan protest zbog pregažene ljudskosti. Često izvođenje songova izraz je patnje u ovom prolaznom svetu, bola zbog suzbijenog života, kao i stalne bitke za nedostiznu slobodu. Ifigenijin izbor da se žrtvuje za državu rezultat je nemogućnosti da savlada si-

venskog dramskog pozorišta, početkom februara su premijerno izvedene i *Vatre*, koprodukcija JDP-a i Nacionalnog teatra iz Barselone, nastala prema zbirci eseja Margerit Jursenar, obradi antičkih mitova iz ženskog ugla (dramska adaptacija Marija Velasko, režija Karma Portačeli).

Početak februara je obeležio i niz dragocenih gostovanja, na Sceni „Raša Plaović“ Narodnog pozorišta, među kojima svakako treba izdvojiti autorski projekat Mije Peković *Bravo za klovna*, Narodnog pozorišta iz Subotice, koji je na matičnoj sceni premijerno izveden početkom decembra, uz veliki uspeh, koji se očigledno pročuo jer je interesovanje publike za beogradsku premijeru bilo ogromno. S razlogom. Reč je o muzičkoj monodrami dokumentarističke osnove, izgrađenoj prema autorkinim ličnim zapisima, nastalim tokom procesa lečenja od kancera. Predstava je istinski snažna, dirljiva i ohrabrujuća, ima elemente grotesknog kabarea, stendappa, pantomime, dramskog i plesnog teatra. Na pozornici određenoj prisustvom simboličkih kaveza, velikog i niza manjih, teće autorkina neprestana, žilava borba sa konkretnim i simboličkim kavezima, stvarnim i izmišljenim granicama koje protagonistkinja hrabro ruli, neposustajućim optimizmom i jakom verom. Minjine ispovesti karakteriše uprečljiva vadrina borbe, vracav humor koji ima jak smisao rasterećenja, kao i izvođenje pesama sa bliskom funkcijom osnaženja, bildovanja snage i vere. Ova scenski složena i dinamična pripovest o njenoj odisiji, koju sve vreme hitno prati muzičar Miroslav Idić na harmonici, dokazuje katarzičnu moć pozorišta, mogućnost oslobađanja od patnje i strahova, individualno i kolektivno razbijanje kaveza u kojima svi, u većoj ili manjoj meri, živimo.

Ana Tasić

Promena u BITEFU

Kada je ovaj broj *Ludusa* već bio u štampi, osvanula je vest da sa mesta umetničkog direktora i selektora BITEFA, posle sedam godina, odlazi Ivan Medenica, koji je tim povodom rekao da mu je mandat istekao decembar 2022., da nije problem u tome što se bira drugi čovek već u načinu na koji se to radi, i istakao: „Nisam smenjen, niti sam podneo ostavku, odbio sam da radim u vakuumu, u potpuno neformalnom v. d. statusu, u kakvom mesecima funkcionišu mnoge naše ustanove, i to ne samo kulture.“

U ovom trenutku spekulise se da na njenovo mesto dolazi reditelj Nikita Milivojević.

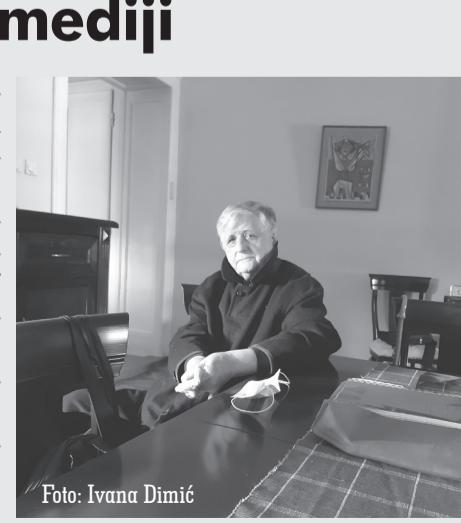

Foto: Ivana Dimić

Dejan Mijač o komediji

Jednog toplog septembarskog podneva 2019. u njenom omiljenom kafeu na uglu ulica Knez Mihailove i Kralja Petra, „Muha“, u tematskom intervjuu o komediji Dejan Mijač (1934–2022) je rekao i: „Komedija je, kao uostalom i pozorište – nešto više od života... Francuzi svoje glavno pozorište, vezano za Molijera, tradicionalno zovu – Komedij Fransez, francuska komedija. U tom se teatru, naravno, ne igraju samo predstave u kojima dominira razlog za smeh. Francuzi na taj način, svakako ne bez razloga, pod komedijom podrazumevaju zapravo sve ono što se umetnički izvodi na pozorišnoj sceni a oslanja se, pre svega, na verbalnost, odnosno govor. I nije to samo zbog toga što je Molijer pretežno pisao komedije nego zbog toga što to jeste tako.“

Ogledalo vremena, svedočanstvo o nama

O izložbi Ludusa u Ateljeu 212 povodom jubileja

Tri decenije izlaženja *Ludus* je obeležio i izložbom u Ateljeu 212 otvorenom 7. decembra koja je obuhvatila nekoliko desetina naslovnih strana – od ukupno 208 do tada objavljenih brojeva, kao i izbor stranica s tekstovima koje su pisali poznati glumci, što je ilustrovalo profil i život „jedinih pozorišnih novina u ovom delu sveta“, kako je to govorio Jovan Ćirilov, i sam saradnik *Ludusa*.

Izložba i jubilej bili su i predmet značne medijske pažnje.

Zorica Dimitrijević (SEEcult.org) piše da su u „prisustvu velikog broja teatarskih umetnika, poslenika i novinara, o istoriju i značaju *Ludusa*“ govorili na otvaranju izložbe Svetlana Bojković, Nebojša Dugalić, Aleksandar Milosavljević, Milan Caci Mihailović i Tatjana Nježić, glavna i odgovorna urednica *Ludusa*.

Tatjana Nježić je navela da je izložba koncipirana u malo retro stilu, u znak jubileja i kao počast jednom od osnivača i prvom glavnom i odgovornom uredniku Feliku Pašiću, koji je vodio *Ludus* kroz 67 brojeva, od 1992. do 1999.

„*Ludus* kroz sliku o pozorištu daje i sliku vremena. Veoma je važno i potrebno da izlazi na papiru, u štampanom izdanju“, rekla je Tatjana Nježić.

Predsednik UDUS-a Nebojša Dugalić napomenuo je da „u današnje vreme tri decenije predstavlja ozbiljno trajanje“ i izrazio zadovoljstvo što „postoji trag da smo u svoje vreme nešto vredno stvarali“.

„Zahvaljujući svim divnim saradnicima, koji su pisali i koji su govorili za *Ludus* i na druge načine učestvovali u pravljenju naših novina, ostao je trag koji se može smatrati dokumentom prvog reda. Neki budući istraživači moraće da konsultuju *Ludus* ako išta budu pisali o ovom vremenu“, rekao je Dugalić.

Prvi list nekadašnjeg Saveza dramskih umetnika Srbije pokrenut je 80-ih godina 20. veka, ali u formi biltena i ugasio se posle osam brojeva.

Prvi broj *Ludusa* izašao je 5. novembra 1992. godine, dugo je izlazio kao me-

sečnik, a zatim se „posustalo zbog finansijsa“. Ove godine redakcija je „uspela da izgura“ tri broja, rekao je Dugalić, podsetivši da su posle Feliksa Pašića *Ludus* uredivali Aleksandar Milosavljević (2000–2006), Mirjana Ojdanić (2006–2007), Tatjana Nježić (2008–2012), Maša Stokić (2012–2016) i ponovo Tatjana Nježić (od septembra 2016).

Dramska umetnica Svetlana Ceca Bojković rekla je da je *Ludus* iz 1980-ih pokrenuo Dejan Đurović i da joj se svidela ta ideja, pa je kada je izabrana za predsednicu UDUS-a u maju 1992. iskoristila svoju televizijsku popularnost, zakucala na neka vrata i obezbedila pomoć, što u novcu što u papiru i već u novembru te godine izašao je prvi broj.

„Feliks je bio glavni kreator i to je sjajno radio. Kada pogledate te ukoričene brojeve, za koje su pisali i Marija Crnobori, Ksenija Jovanović i druge kolege, imate sliku ne samo pozorišta. Tad se i zaratio, država se raspadala, a *Ludus* je pisao i o teatru u bivšim jugoslovenskim republikama, pa i u svetu, kroz dnevниke s putovanja Jovana Ćirilova“, rekla je Svetlana Bojković.

Nažalost, u jednom periodu *Ludus* je bio primoran da pređe sa štampanog na digitalno izdanje. „Ali onlajn-izdanje i novine koje držite u ruci su dve sasvim različite stvari. Na nama je da se borimo da *Ludus* izašao kao novine. Na šta se sve danas troši, nisu to tako velike pare za deset brojeva *Ludusa* godišnje“, izjavila je Svetlana Bojković, piše Zorica Dimitrijević.

Višestruko je argumentovano hvaljen način rada sadašnje ekipe predvodene Tatjanom Nježić, kvalitet *Ludusa*, kao i entuzijazam i požrtvovanost u aktuelnim finansijskim neprilikama.

Mediji beleži i da je Aleksandar Milosavljević, i dalje član redakcije *Ludusa*, podsetio na dramatičnu situaciju u zemlji u vreme kada je pokrenut *Ludus*, na ratno okruženje, inflaciju, mobilizaciju po ulicama, kao i demonstracije u kojima su aktivno učestvovali mnogi dramski umetnici... „U toj atmosferi krenuo je *Ludus*, s namerom da se obraća publici u celoj nekadašnjoj Jugoslaviji. Ka-

da bi ponestalo para, niko nije tražio honora. Ali Feliks i Ceca su insistirali da ih dobijamo. Bilo je situacija kada nije bilo za štampu. Onda Ceca natera Mucića (upravnik Ateljea 212 Ljubomir Draškić) da napravi donatorsko veče...“, ispričao je Milosavljević.

Navodeći i druge probleme iz onog doba, istakao je da je *Ludus* tada preživeo, te zapita: „Da li je moguće da su ova vremena, koja inače jesu gadna, gora i strašnija

objavljuje rubriku „Uspomenar“, istakao je da pamti vreme izlaska prvog *Ludusa*.

„Radujem se najiskrenije izlasku svakog novog broja. A radujem se i kada zavirim u one sačuvane stare brojeve, kada se sretnem s mnogima kojih danas više nema. I pročitam ono što su govorili moja divna profesorka Ognjenka Miličević, pa Milenko Maričić, Muci Draškić, Boba Selenić, Branko Pleša, Mira Stupica, Aca Popović... To je dragoceno i bez obzira

u medijskim sadržajima isticano je i da je osnovna tematika i misija *Ludusa* afirmacija pozorišne umetnosti, bolja informisanost i proširivanje komunikacija u kulturi, da list objavljuje pregled pozorišnih dešavanja u Srbiji, donosi informacije relevantne za ovdašnji teatarski život i pozorišne stvaraće, neretko inovativne prikaze, stručne osvrte koji se bave teatrima u zemlji, ali i inostranstvu, da su stranice *Ludusa* prostor su za preispitivanja, kako pozorišnih, tako i šire kulturnih fenomena, umetničkih pravaca u oblasti dramskog i pozorišnog stvaralaštva, organizacionih, produkcionih teatarskih modela i drugih važnih pitanja koja se tiču drame i teatra, da *Ludus* otvara i prostor za kreativnu umetničku polemiku...“

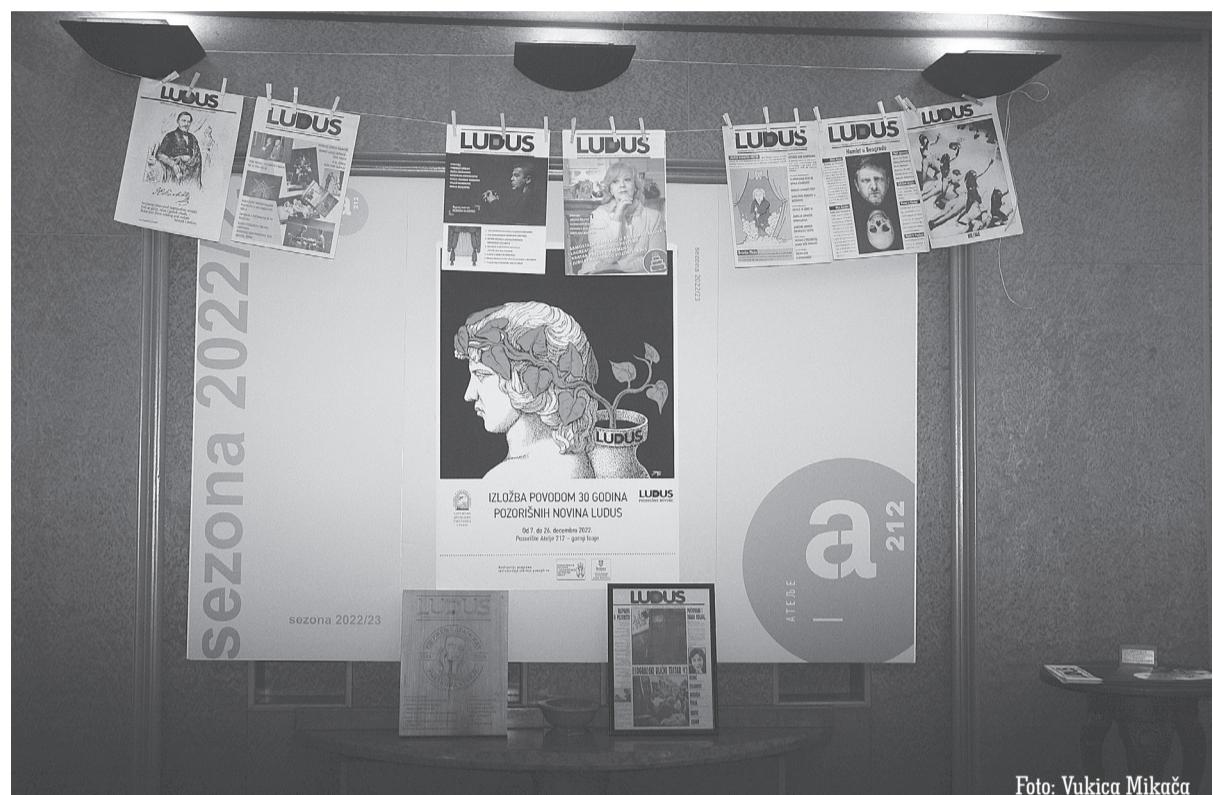

Foto: Vukica Mikača

od onih vremena? (...) Važno je da postoji i onlajn-izdanje, ali je papir nešto mnogo značajnije. Ne kažem nikome kao prekor, samo hoću sve nas da podsetim da je *Ludus* izašao i u mnogo gorim uslovima. Nemojmo zaboraviti da je *Ludus* jedno od ogledala našeg vremena, da svedoči i o nama. Nemojmo dozvoliti da se to ogledalo zabilježi i da bude musavo“, rekao je Milosavljević a prenosi mediji.

Te večeri, kako je ostalo zapisano, dramski umetnik Milan Caci Mihailović, koji u *Ludusu*

na vreme u kome živimo i kakvo je nekad bilo, to je kapital koji ostaje“, rekao je Mihailović.

Povodom 30. rođendana, *Ludus* je podelio poklone – grafike Jugoslavu Vlahoviću, čije su ilustracije često krasile naslovne strane lista, a dobili su ih, pored Svetlane Bojković, Dugalića, Milosavljevića i Mihailovića, i sekretar redakcije Radmila Sandić, kao i Branka Petrić, Branislava Atanacković, Vukica Strugar, Borka Trebešanin, Zorica Dimitrijević, Aleksandra Jakšić, Mara Torbica Jovanović i Jelena Kovačević Barić.

„Verujemo da javnost prepoznaće seroznost i profesionalizam kao bitne elemente valjanog informisanja koje *Ludus* istražio od osnivanja afirmise. Pozorišne novine *Ludus* su relevantan svedok i značajan izvor podataka o našoj pozorišnoj umetnosti, ukupnom pozorišnom životu, dramskim umetnicima, publici, pozorišnoj teoriji i pedagogiji, izdavaštvu...“, istaknuto je na izložbi koja je u Ateljeu 212 trajala do 26. decembra.

Teatarski grenđ slem

Karakaturom se bavim 60 godina, profesionalno skoro 50. Za većinu ljudi taj posao je kao igra, ali ja sam ga od starta shvatao ozbiljno, kao deo i grafičke i izdavačke umetnosti. Koristio bih svaku priliku da negde objavljujem i napredujem, a kada sam ubrzo oformio svoj prepoznatljiv ali zahtevan potenitalistički stil, nikada nisam kalkulisao da li crtež radim za neki veliki ili mali list, veći ili manji honorar ili pak besplatno. Morao je da bude dobar, i idejno i grafički. Kao bivši muzičar još i mogu da razumem ono „koliko para toliko muzike“, ali ne i kao likovni, tj. primenjeni umetnik.

U pozorištu sam proveo neko studentsko vreme, pre svega u muziklu *Kosa* Ateljea 212, pa mi je ta tema i u ilustracijsko-karakaturom draga, bliska i što je najvažnije inspirativna. U knjizi *Ludus in fabula*, štampanoj pre tri godine povodom jubileja, sto godina od osnivanja Udruženja dramskih umetnika Srbije, sakupio sam stotinjak crteža (zgodna koincidencija) iz mog bloka i *Ludusa* od kojih preko 20 na naslovnim stranama. Poput Novaka Đokovića, to su moji mini grenđ slemovi, svojevrsni trofeji osvojeni na drvenoj podlozi pozorišta, tj. parira u štampi. Pozorište, srećom, nikada neće biti onlajn i po tome slovi za jedinstvenu, uvek originalnu i neponovljivu umetnost.

I kao što sam radeći skoro pola veka za NIN i druge novine i časopise, vizuelno pratio i komentarisao događaje i njihove aktere, tako sam i u *Ludusu* imao premijere i repreze pozorišnih karikatura, ilustracija te scene. Likovni kritičar Bata Ljubišić, u predgovoru jedne moje izložbe, napisao je da bi „sve bilo prah i ništa da nije na neobičan način zabeleženo“. Da, to je ono što sam uvek radio, na neobičan, duhoviti način o važnim i na naoko običnim stvarima.

Pozorište zapravo ima ograničen broj simbola pogodnih za ilustraciju i razumevanje šire publike: bin je zavesama i glumcima na njoj, pozorišne maske komedije i tragedije i sl. Treba imati bujnu maštu i umeće pronađenja prikladnih metafora. Mislim da sam napravio značajan broj tih vizuelnih simbola koji daju mogućnost i nastavku pomenute knjige, i izložbe koja je i zamišljena da obilazi pozorišta i gde će naći svoju prirodnu publiku. Posle premijere u foajeu Narodnog pozorišta korona ju je privremeno zauzavila, u februaru ove godine je u Ateljeu 212, a potom i drugim teatrima u Beogradu, Srbiji i regionu. Arlekin s perom nastavlja dalje, show must go on!

Jugoslav Vlahović

Aktivnosti UDUS-a

Nagrade, „nacionalne penzije“...

Od aktivnosti Udrženja dramskih umetnika Srbije, reprezentativnog udruženja u kulturi za područje Pozorišna umetnost – scensko stvaralaštvo i interpretacija, u periodu od prethodnog broja *Ludusa* do danas, izdvajamo:

Žiri za dodelu Nagrade za životno delo *Dobričin prsten* u 2022. u sastavu Vida Ognjenović, predsednica, Jelisaveta Seka Sablić, Ksenija Radulović, Nada Šargin, Egon Savin, Predrag Miki Manojlović i Ivan Medenica, na sednici 16. 12. 2022. večinom glasova, tajnim glasanjem, odlučio je da nagradu dodeli dramskom umetniku Borisu Isakoviću. Boris Isaković je 35. laureat *Dobričinog prstena*.

Početkom novembra 2022. Ministarstvo kulture RS je objavilo Javni poziv za dostavljanje obrazloženog predloga za dodelu priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina, koji predviđa da priznanje može dobiti ukupno 20 penzionisanih umetnika i stručnjaka u kulturi, iz različitih područja kulture. Udrženje dramskih umetnika Srbije (UDUS) i Savez dramskih umetnika Vojvodine (SDUV), koji imaju reprezentativnost za područje Po-

zorišna umetnost (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija), imali su pravo da predlože ukupno tri (3) kandidata. Nakon razmatranja 26 pristiglih zahteva svojih penzionisanih kolega, Predsedništvo UDUS-a i SDUV-a su Komisiji Ministarstva kulture uputila obrazloženi predlog za Irenu Tot, glumicu-lutkarku i rediteljku iz Zrenjanina, Vidu Ognjenović, rediteljku, dramskog pisma i književnicu i Sinišu Kovačevića, dramskog pisca i reditelja. Odluku o dobitnicima donosi Vlada RS. Tokom Javne rasprave o Nacrnu zakona o autorskom i srodnim pravima, Udrženje i njegovi članovi su podržali obrazložene predloge Glumačke organizacije Srbije (GOS) za izmene članova Nacrta zakona koji se tiču prava glumaca interpretatora. Ukoliko predlog GOS-a bude prihvaten, to će značiti da će ubuduće interpretatori zadržavati prava na naknadu od emitovanja, reemitovanja i javnog saopštavanja njihove snimljene interpretacije i prekid dosadašnje prakse da interpretator ugovorom prenosi ili pak trajno ustupa sva svoja imovinska prava producentima.

ODAVDE MI SE OTVORIO VIDIKOVAC NA BESKONAČNOST SLOVENSKE KULTURE

Beograd moje mladosti je veliki deo mene, a bio je lud, talentovan, nežan i zao. Omamio me nezaboravnim mirisom lipa koji je budio u nama svaki skriveni instinkt – kaže čuveni reditelj Paolo Mađeli

Paolo Mađeli posle pauze od 35 godina vratio se u Atelje 212 gde režира dramu *Otač*, kultno ostvarenje Florijana Zelera, koga svetska kritika smatra jednim od najuzbudljivijih dramskih pisaca našeg vremena. Naslovnu ulogu dodelio je Vojislavu Voj Brajoviću. Dramu je prevela Ivana Dinić, dramaturškinja je Željka Udovičić Pleština, scenograf Darko Nedeljković, kostimograf Leo Kušaš, a muziku komponuje „Koikoi bend“. Premijera je najavljenja za Svetski dan pozorišta, 27. mart, na Velikoj sceni „Mira Trašilović“.

Komad *Otač* je drugi deo Zelerove dramske trilogije: *Majka*, *Otač* i *Sin*. U pitanju je trajikomična porodična priča fokusirana na ostarelog oca koji se bori s demencijom. Florijan Zeler, baveći se procesom starenja, u datim okolnostima, izvrnutim odnosom oca i čerke, dovodi u pitanje i postojanost kategorija istine i realnosti. Pored Vojislava Brajovića u glumačkoj ekipi su i: Hana Selimović, Ivan Mihailović, Isidora Simionović, Dragana Varagić i Marko Grabež.

Kako je došlo do ove saradnje i na čemu ste insistirali tokom izbora naslova koji ćeće raditi u Ateljeu 212?

Florijan Zeler je u poslednje vreme u Francuskoj, sa svojom trilogijom, izašao na Olimp novih pisaca. Vrlo je intrigantan, zanimalo me je njegov dijalog. Komad *Otač* priča o tome kako čovek koji ima Alchajmerovu bolest doživljava to novo stanje, a da i ne zna da ga nosi u sebi. Ili se bori protiv tog saznanja. Teško ćemo to stanje definisati, jer svako ko je bolestan ima posebne osećaje, viđenje: kako on doživljava druge i kako drugi doživljavaju njega. To je, konkretno, komad o kraju i krhkosti života. Jer ono što se njemu događa događa se mnogim ljudima, načelost, a da toga nisu ni svesni. I može se dogoditi svakom, pa i mlađom čoveku. S Vojom Brajovićem sam godinama unazad prijatelj. Pomislio sam, biće to interesantan dijalog između nas. Baš juče sam razmišljao sa koliko ljudi sam ovde u Beogradu radio, koliko ljudi me za ovaj grad veže. Mnogo glumaca, ljudi iz teatra. Dobar deo života je u mojoj duši ostao vezan za Beograd.

Sa 26 godinama godinama radili ste baš u Ateljeu 212 Pirandelove *Divove iz planine* s Miron Stupicom, Petrom Kraljem, Renatom Ulmanski, Danilom Lazovićem... Sa tom predstavom osvajali ste Pariz. Pozorišni hroničari s posebnim naklonom beleže i evropski odjek vašeg rediteljskog čitanja Čehovljevog *Galeba* s tada mlađim Predragom Mikijem Manojlovićem u glavnoj ulozi. U to vreme rodilo se i vaše prijateljstvo s Danilom Kišom... Kako danas gledate na to vreme?

O sponi između Danila Kiša i mene, o našoj priči, razumevanju, emociji mogli bismo pričati satima i danima, jer je to jedan od najvažnijih susreta u mom životu. Prvi put sam ga sreuo u Ateljeu 212 baš tada, sredinom 1970-ih godina. Taj susret pretvorio se u životno prijateljstvo. Moglo bi da se priča o književnim polemikama, intelektualnim atacima na njega, njegovoj dubokoj patnji zbog brojnih izdaja. Jedne večeri kad je već bio napustio Beograd, susreli smo se u jednom teatru u Parizu. Sedeo je u foajeu, za jednim već postavljenim ogromnim stolom, za stotinak go-

stiju. Bilo je premijerno veče. Imao je piće pred sobom. Oči crvene, a ja ga pitam: „Pa dobro, od kad si tu?“ „Od sinoć... gledao sam generalnu, ne valja ništa, a traže četiri sata“, odgovara. „Sedi, nemoj ići unutra, hajde da pričamo malo o Beogradu“, kaže. Taj Beograd je nosio u sebi kao nešto najlepše i najbolnije.

Čime vas je omamio Beograd?

Beograd moje mladosti je veliki deo mene, a bio je lud, talentovan, nežan i zao. Omamio me nezaboravnim mirisom lipa koji je budio u nama svaki skriveni instinkt. Moj Beograd mi je poklonio Danila Kiša i brojne divne prijatelje, sa kojima sam često sedeo do jutra u Klubu književnika. Poklonio mi je i Mikija

Koliko još divnih prijatelja nosim u svom srcu iz tih vremena! Beograd mi je darivao i avanture u Beogradskom dramskom pozorištu, a iz mojih sećanja ne mogu izostaviti ni ansambl Pozorišta „Boško Buha“. Zaključio bih ovo svoje sećanje magičnim stolom kod Ive i Bude, gde sam često sedeo sa Goranom Markovićem, Srđanom Karanovićem, Brankom Baletićem, Dušanom Makavejevim i nezaboravnom Nadeždom Petrović i gde je rado navraćao moj Danilo Kiš. Jugoslaviji dugujem mnogo, ako ne i sve. Tu sam naučio ne samo da radim već da postoje i drugi, i druge kulture pored zapadne kulture. Odavde mi se otvorio vidikovac koji mi je omogućio pogled na beskonačnost sloven-

krhkost života koju Čehov sa takvim humorom i tugom u isto vreme analizira je spoj koji me veže. Oduvek sam obožavao Čehova i kako vreme odmiče, sve više i više ga cenim. On nas podseća da smo arogantni, da je svet tako loš kakav jeste, možda zato što нико од нас ne želi da poveruje u istinu. Isto tako sam želeo da osvetlim Čehovljevu misao da on posmatra čoveka, odnosno naš život kao tragičnu činjenicu. Šta znači živeti, odnosno umrijeti. Da li uopšte imamo sreće u tom putovanju. To mi se učinilo sasvim dovoljnim razlogom da se u Sarajevu pozabavim Čehovljevim komadom *Ivanov*. Izabrali smo da ga ispratimo kroz slobodni scenski pristup, budući da se to dramsko uobličavanje koje nosi *Ivanov* mo-

nja u Homerovoj *Ilijadi*, to su okrugle smrti. Unutar cele te putanje je kao svojevrsni vodič tekst Predraga Lucića. *Ilijada* je oduvek za mene bila antiratni tekst, ne o jučaštvu već protiv besmisla rata. Treći deo je *General Mate Matišića*. To je putovanje, vremeplov kroz svojevrsne evropske robove u periodu od 3.000 godina. O tome kako ovo naše parče nikada nije živelo u miru, i kako su ratovi naša stvarnost, meni neobjašnjiva. Pratimo diskriminaciju prema ruskim umetnicima, čak i onih poput Čehova, Čajkovskog... Pravi umetnici moraju biti ispred ratova i dnevne politike.

U Crnoj Gori ste režirali predstavu *Njegos i ja* za koju ste objasnili da sadrži autobiografski momenat, deo posvećen upravo Danilu Kišu. Njegoš i Paolo Mađeli, kakav je to spoj?

To je spoj za koji je kriv baš gospodin koji se zvao Danilo Kiš, koji me je vodio na putovanje kroz Crnu Goru kada sam bio klinac. Za mene je u tom trenutku Crna Gora bila magičan prostor. To putovanje me naravno vodilo njegoševskim putevima, počelo je u Virpazaru, pa preko Cetinja i vrletnih planina iznad Nikšića. Jedne noći završili smo u Boki Kotorskoj, u lokalnu koji više ne postoji a zvao se „Kalampana“. Pili smo, duvao je neki grozni jugo, pa smo bili nervozni i svih se između sebe posvadali. Svadao sam se s policijcem, zbog tvrdnji da bi socijalizam trebalo da буде drugačiji... I dobio sam malo batina, ali nije na zlo izšlo. Mislim da je policajac bio u pravu, jer sam bio toliko ružno raspoložen...

Dugo ste razmišljali i da li uopšte treba da radite Šekspirovog Hamleta. Odbijali ste da ga režirate čak 12 puta, na kraju ste ga ipak radili 2019. na Dubrovačkim letnjim igrama. Zašto ste bežali od Hamleta?

Zato što to nisam znao, nisam bio siguran šta za mene Hamlet znači. Morate imati velike razloge zašto radite neko delo. Tu dugo nisam imao, video razlog. Ukapirao sam da je Hamlet isto, da su svi intelektualci kao ja ljudi koji bi mogli promeniti svet. Nisam imao državu u rukama, kao što je imao Hamlet, ali oni koji mogu da promene svet, a ne učine ništa su razmaženi, iskompleksirani, jer ne završe ono što bi trebalo da dovedu do kraja. Moj Hamlet je antijunak, sebični mladić... Hamleta često spajaju s Edipom. Nije to u pitanje nego mislim da je obrnuti, da je Hamlet zapravo politički odgovoran za to da nije primenio Dansku kako je mogao da uradi. Dansku uzimam, posmatram kao Evropu danas: svi smo mi Hamleti, krivi za stanje u kojem se nalazimo, jer bismo morali biti svesni da ipak čovek odlučuje. Treba da odlučuju ljudi, intelektualci, a ne političari.

Šta uvek nosite sa sobom u svom putuju, budući da ste reditelj-putnik?

Imam stan u Firenci iz kojeg sam došao u Beograd. To nije veliki prostor, ali u pitanju je staro zdanje iz 17. veka, imam mali studio u Zagrebu, imam suprugu koja živi u Beču, deo porodice koji živi i radi u Berlinu i Rimu, pa sam često na tim relacijama. Osećam se onako kako bi trebalo da se osećaju svi ljudi, kao građanin sveta. Šta uvek nosim sa sobom? Počušavam da ne zaboravim sebe.

Milica Kosović

Foto: A. Brstina

Manojlović, koji je još mirisao na akademiju, a sa kojim sam u Narodnom pozorištu radio mnogo predstava. Naša ekipa je bila nezaboravna. Dobrila Stojnić, Miša Žutić, Stanislava Pešić, Olivera Marković, samo su neki od njih. Kako samo pamtim i čuvam u sebi Atelje 212 i Miru Trašilović, Jovana Ćirilova, Borislava Mihajlovića Mihiza, Dragana Nikolića, Milenu Dravić, Miru Stupicu... Ili Jugoslovensko dramsko pozorište sa Brankom Cvejićem, Rahelom Ferari, Mirjanom Karanović, Ljubom Tadićem, Viktorom Starčićem...

ske kulture, i zbog toga mislim da sam Zapadu postao interesantan. Ovi prostori ostaju u mojoj svesti urezani, tetovirani u mojoj duši. Baš ovde sam naučio da sve kofere saznanja moraš uvek da tegliš sa sobom.

Proteklu godinu završili ste premijerom Čehovljevog *Ivanova* u Narodnom pozorištu u Sarajevu. *Ivanov* je jedini Čehovljev komad koji niste do sada radili iako iza sebe imate više od 200 predstava. Kuda da pobegnemo od sopstvenog života?

že nači i u evropskoj savremenoj avangardi, kod Strindberga, Franke Vedekinda, a ima i primene, veže sa delima Gogolja. Upravo iz tog razloga Čehov me neprestano izaziva.

Malo pre toga radili ste i *LizistRATu* na Splitskom letu u kojoj ste napravili dramski luk od Aristofana, Homera, do Predraga Lucića i Mate Matešića? Kako vam je to iskustvo?

Prvih 35 stranica je iz Aristofanove *Lizistrate*, onda se kreće u sve načine ubijaju-

POZORIŠTE JE MOJ ŽIVOT

Pozorištu pripada celo moje srce. Tamo su sva moja prijateljstva, svi moji padovi, svi moji uzleti – kaže Tanja Bošković, čuvena glumica koja obeležava pet decenija rada

Foto: Vukica Mikača

Od retkih je glumica koje nadilaze stereotipe, sujeti i isključivosti. Talenat, upornost i istrajanost doveli su njenu glumu do zadivljujućih momenata u dramskom teatru, muziklu i plesu, na malim i velikim ekranima. Njene uloge u filmovima *Okupacija u 26 slika* i *Balkan ekspres* su antologijske.

Rodena je u Beogradu, detinjstvo proveo u Aranđelovcu, kratko vreme živela je i u Njujorku. Diplomirala je na Fakultetu dramskih umetnosti 1973. godine godine u klasi profesora Predraga Bajčetića. Stalni član Pozorišta na Terazijama i zvezda muzikla postaje 1974. donoseći na našu scenu do tada neviden brodvejski glamur. U Atelje 212 prelazi 1986. i tu ostvaruje čitav niz zapaženih dramskih rola. Odigrala je više od sto uloga u pozorištu i na filmu. Izdvaja svoju Mariju Kalić iz predstave *Suze su OK* čije je snove i razočaranje više od 20 godina donosila pred publiku, zatim Gretu u pred-

stavi *Tajne Grete Garbo*, gde tumači lik slavne glumice u dirljivoj drami o intimnom osećanju životnog i profesionalnog neuspeha, i aktuelnu ulogu u predstavi *Uspomene Sare Bernar*, gde raspetljava život još jedne velike glumice, kroz poslednje dane njenog života i govor o tome šta znači kada umetnik sebe podredи višim stvaralačkim ciljevima.

Među kolegama Tanja je poznata kao perfekcionista i radoholičar. I poređ tog da je već više od decenije u penziji, u pozorištu je prisutnija nego ikad pre. Životna radost, znatitelj i pronađenje lepote u svemu za nju su prirodno stanje. Vodi jednostavan život. Kaže da je više raduje ono što dolazi nego ono što je bilo.

Za visoke profesionalne domete dobila je Nagradu „Žanka Stokić“ koja se dodeljuje glumicama koje su svojim radom izuzetno doprinile srpskoj filmskoj, televizijskoj i pozorišnoj umetnosti i koja predstavlja jednu od najznačajnijih nagrada za glumački opus u Srbiji.

Tanja je docjenjena srpskog glumišta, pre tačno pedeset godina je diplomirala glumu i sve vreme traje njena plodna pozorišna, TV i filmska karijera. Uvek je na poseban način svoju individualnost davalala ulogama koje je tumačila i to sa istim žarom nastavljajući da radi.

Vaš prvi susret s pozorištem?

Ovako to pamtim: vodila me nana, bila je učiteljica. Išle smo na predstavu u Sokolski dom, imala sam tri godine i zamislite da tako živo to pamtim. Sećam se da sam stajala u njenom krilu kako bih mogla da vidim sve. Gledali smo *Crvenkapu*. Strašno sam se razlutila kada je vuk pojeo Crvenkapu, opovovala sam pred svim dacima, veoma glasno! Sećam se te čarolije i tog čuda koje se pred našim očima dešavalo. To je igra kojom će se kasnije igrati u našem dvorištu, pravili smo predstave od svega čega smo se igrali.

Pamtim i da su dolazili cirkusi. To sam obožavala. Cirkus je za mene bio događaj iz snova i mislim da negde odatle potiče moja želja da radim to nešto potpuno drugačije sa sobom. Nešto neobično, što drugi ne rade. Veština je nešto pred čime sam bila zadivljena. To znači da možeš da napraviš i da znači ili da misliš nešto što niko drugi ne radi. Volela sam da činim zadivljujuće stvari. Drugim rečima, od malih nogu sam volela publiku.

Kasnije sam znala da me jedino gluma zanima i da me nijedna druga profesije ne interesuje. Tako sam došla na Akademiju.

Kako je izgledao vaš počeci?

Odmah nakon Akademije doživela sam nekoliko bolnih udaraca. Čim sam dobila diplomu, otišla sam u Narodno pozorište da tražim posao. Odibili su me sa indignacijom. Plakala sam hodačući od Narodnog do naše kuće u Vojvode Stepe 140, ne shvatajući zašto oni mene ovaku neće da prime. Primljena sam u Pozorište na Terazijama, takođe ne znam zašto. Drugim rečima, bila sam veoma uobražena i sve sam radila protiv sebe. Verovatno iz potrebe da dobijem na značaju koji nisam imala. To je u mladosti često među glumcima. Posle sam se dozvala pameti.

Od početka karijere ste zvezda muzikla... kako pamtitate te dane?

U muziklu sam postigla to što jesam zahvaljujući ljubavi reditelja Zlatana Dorića, ljubavi Miljenka Štambuka, ljubavi Danice Maksimović i Radeta Marijanovića, Milenka Pavlova, Nene balerine, Dude iz hora... njihovo

va ljubav me je odvojila od zemlje i dala priliku da budem vredna i radim na sebi. U muziklu sam se borila za drugačiji način igranja, za životnu radost primenjenu u toj vrsti muzičkog pozorišta. Sećam se da sam strahovito želela da budem najbolja, bolja od sebe: da pobedim svoju lenjost, da pobedim letargiju, da pobedim jedan uigrani način, da uradim nešto što sam osećala, a što nisam znala. Znanje mi je posle pomoglo mnogo. Znanje nadima, ljubav gradi. To me je spaslo.

Igrate i sada u Pozorištu na Terazijama, u predstavi *Flešdens* i svaki put kada izađete na scenu, prolomi se aplauz... kao da scena pamti sve!

To je veoma uzbudljivo. Kad dodete pred kraj karijere, ostaje samo da sakupljate šlagove sa svih tih torti koje ste mesili. Da, veoma je nežan ansambl predstave *Flešdens* prema meni. Nežna je i publika. Iskazujem im zahvalnost, a oni meni zahvalnost svojih roditelja koji su me nekada gledali u muziklima. To je veoma lepo. I srećna sam što mogu da radim s mlađima, sa Minom Nenadović koja je 2000. godište, a na početku karijere igrala sam s Vladimirom Rogozom, koji je rođen 1885. kada i Žanka Stokić. Zamislite taj raspon ljudi s kojima sam glumila. I to je najvažnije. Ljubav publike mi je mnogo značila. Uvek sam mogla da se utešim time što me ljudi vole.

Vaša kuća je i Atelje 212. Bogatstvo tog pozorišta oduvek su glumci i jedan novi, savremen način glume. Šta je vaša generacija donela tom pozorištu?

Kao generacija ne znam šta smo donegli Ateljeu, ali smo od Ateljea dobili naviku da jedni druge gledamo, da jedni o drugima brinemo, da jedni druge poštujemo i da jedni drugima služimo. Jednog dana tamo igrate glavnu ulogu, drugog samo unesete tacnu. To je bilo različito od Pozorišta na Terazijama. U Ateljeu nisam odbila nijednu ulogu zato što sam imala poverenja. A onda dvanaest godina nisam igrala ništa u Ateljeu, ali sam igrala na drugim mestima.

Kako izgledao vaš stvaralački proces?

Ono što sam u ulozi jeste i to što ću biti na predstavi, a ono što sam na predstavi često nije ni nalik onome što sam. Tu pomaže mašta, tu pomaže sila koja nije od ovoga sveta. Treba da naučite da sujetu svoju zaboravite, zauvek. To je teško. Treba da nau-

čite svoje telo i svoje mišiće da vas bespogovorno slušaju i u sedamdesetoj godini, tako da možete da letite. Treba da naučite da budete zdravi, uvek i zauvek. To ne znači drugi ljudi. To je pitanje životne energije. Tu energiju morate sačuvati i onda kad vam nije ni do čega. Glumac mora da ima u srcu ljubavi za sve, za čitav svet. Tu može da mu pomogne vera u Boga. Mora da bude spreman u svakom trenutku. Da pred tudim talentom bude skrušen, što nije uvek lako. Da pred drugačijima bude zadivljen, što takođe nije lako. Zatim da bude poslušan i kad ne bi htio da bude, da se pokaje zbog verovanja u pogrešnu ideju, što je najteže.

Šta za vas predstavlja pozorište?

Pozorište je moj život. Pozorište je sve što sam ja i sve što nisam. Pozorište sam izabrala, ali je i pozorište izabralo mene. Pozorištu pripada celo moje srce. Tamo su sva moja prijateljstva, svi moji padovi, svi moji uzleti. Sve je u pozorištu. Najlepše svađe su u pozorištu. To nigde drugo nije tako. Nema tih ljubavnika s kojima možete da podelite ono što delite sa svojim partnerima i partnerkama na sceni. Ni porodica ne može da podnese sve to što delite s partnerima. To je više od brata, više od muža, više od sina, više od crke i majke, više od svega!

Zašto su nam potrebni pozorište, umetnost i kultura?

Ljudima koji su plaćeni da brinu o kulturi, o našem kulturnom identitetu nije stalni ni do umetnosti, ni do čega sem do sopstvene komocije i sopstvene koristi. Ja to prezirem. Znate, umetnici su raspeti pred Gospodom zbog svog talenta. To su umetnici, to su stradalnici. O njima treba da brinu oni koje plača narod, da bi ostvarivali darove koje su od Boga dobili. Danas se to ne radi. Danas se samo brine o sopstvenoj udobnosti.

Šta vas čini srećnom?

Srećna sam preko svake mere, mnogo više nego što sam zaslужila. Imam decu, imam ljubavi mnogo više nego što zaslужujem, u svakom trenutku. Srećnom me čini kad odem na liturgiju. Radosna sam, zdrava sam. Imam posestrima Nadu. Imam kumu, još jednu Nadu. Imam, pa, više od pet prijatelja. Zdravi smo još, držimo se. To je sasvim dovoljno za sreću.

Olivera Milošević

SOJA JE BILA ČUDO

Izložbom Soje Jovanović – pozorišno delo Muzej pozorišne umetnosti Srbije je zaokružio 2022. godinu, koju su obeležila dva jubileja ove značajne umetnice: vek od rođenja i dve decenije od smrti

Muzej pozorišne umetnosti Srbije je 23. januara 2023. jedva uspeo da primi sve saradnike i poštovaoce naše velike rediteljke Sofije Soje Jovanović, koji su poželeti da prisustvuju otvaranju izložbe posvećene ovoj umetnici. Autor izložbe i kataloga je Aleksandra Milošević, muzejski savetnik, a dizajn potpisuje Milan M. Milošević. U svečanosti otvaranja postavke su pored autorce učestvovali Rade Marjanović i Svetislav Gončić, dramski umetnici koji su tom prilikom izneli svoja sećanja na ovu znamenitu rediteljku.

Marjanović nije želeo samo da priča o Soji već da podeli s prisutnima veliku emociju koju ga prema toj svojevrsnoj umetnici eruptivnog talenta i snage. Evocirao je sećanja na prvi zajednički rad, na snimanje TV serije „Osma ofanziva“ u Bosanskoj Krupi 1979., sećanja na njen generalski glas koji je kroz

slaganja raste tenzija, ona bi napravila scenu: vikala bi da je sve gotovo, kupila stvari i odlazila iz sale... a saradnicima bi namignula. Onda bi je svi zaustavljali, primirili bi se i proba bi opet tekla kako treba.

Mlađi kolega Gončić je izrazio zahvalnost za „ludu sreću“ koja je učinila da od ranog detinjstva, kada je počeo da se bavi svojim životnim pozivom, nad njim bde i čuvaju ga starije kolege; Soja je ovu ulogu igrala tokom njegove kasnije karijere, naročito na Terazijama i u Ateljeu 212. Rad na predstavi „Poziv u dvorac“ Žane Anuža, sa Brankom Mitić, Denizom Mokranjac, velikim Sojinim prijateljem Batom Paskaljevićem i drugim kolegama – nazvao je svojevrsnim masterklasom. On je ujedno pozdravio maestra Mališu Vasića koji je bio u gledalištu, dugogodišnjeg Sojinog saradnika u svojstvu dirigenta, pijaniste i aranžera, koji danas vodi Simfonijski orkestar UN u Njujorku.

U prijatnoj atmosferi koja je te večeri vladala u Muzeju pozorišne umetnosti Srbije, i nekoliko glumaca iz publike je poželjelo da dopuni priču o dragoj rediteljki. Svetlana Bojković je dočarala Sojinu prirodu njenom reakcijom na nemili događaj kad su ona i suprug oplačkani; ukraden im je nemali novac od proda-

je vikendice. Sutradan je na saletanje kolega izrazima saučešća samo odgovarala: „Nije važno, nije važno. Ja sam srećna i ne dam da mi kvare sreću!“

Milenko Pavlov se setio kad je, na zaprešenje dirigenta Vojislava Bubiša Simića, prekinula generalna proba muziklak „Moj dečko“ jer – druga truba ima jedan ton falš! Maestro je pitao trubača šta svira na tom mestu, i ovaj je rekao – „A“, kako mu je greškom raspisivala pisalo u notnom izvodu, umesto „As“. Ona je u celom orkestru čula da druga truba greši za pola tona! Kao odgovor na opšte zaprešenje, Soja je kazala: „Četiri godine sam učila da sviram klavir, sviram ga u mraku i imam apsolutni sluh.“

A Milan Caci Mihailović je sa prisutnima otkrio da je njegovo prvo stupanje na scenu bilo u Sojinu režiji: 1962. kad je kao dečak stajao sa braćom ispred pozorišta i gledao kako umetnici stižu na probe i predstave i sakupljao autograme, jednog dana im je neki čovek prišao i na njihovo oduševljenje ponudio da statuiraju u predstavi „Andora“, koju je režirala upravo Soja. A potom je podebio i jedno neočekivano novo saznanje: izložba mu je otkrila da je predstava koje se kroz maglu sećao kao prve koju je video u pozori-

štu – „Porodica Arlekin“ Beogradskog dramskog pozorišta iz 1958. u režiji Soje Jovanović!

O ličnosti i stvaralaštvo jedinstvene Soje Jovanović svedoče fotografije, plakati, scenografske i kostimografske skice, citati – na parnoima i u vitrinama Muzeja, kao i na stranicama kataloga kojima nas Aleksandra Milošević vodi kroz plodan život i bogat pozorišni opus, „jedne od prvih avangardnih rediteljki koja je u oblasti pozorišne režije uspostavila moderne temelje, izgradila Beogradsko dramsko pozorište, postala sinonim za muzikalne i poletne humor modernim čitanjem domaćih komedijografa“, kako beleži autorka. Soja Jovanović je ostvarila i brojne TV i radio režije (njen filmski opus je prikazala izložba Kinoteke), bavila se pedagoškom kao asistent Mati Miloševiću na Pozorišnoj akademiji 1949–52, pisala dramatizacije, prevodila... Bila je jedan od osnivača festivala komedije „Nušićijada“ u Ivanjici.

Najavljeni su i prateći programi izložbe: večeri posvećene Akademskom pozorištu i Sojinim počecima, zatim muziklima „Neki to vole vruće“ i „Kabare“, potom projekcija materijala iz fonda RTS-a i projekcija filma „Sumnji vo lice“ (čime će biti obeleženo i sto godina od prazivrede ovog komada).

Jelica Stevanović

POVRATAK DANA KOMEDIJE

Nakon tri godine pauziranja obnovljen je festival u Jagodini

Kada se u Srbiji čuje predlog da iz raznih razloga, najčešće finansijskih, bude održano održavanje neke manifestacije, ovo „stavljanje na led“ najčešće, u krajnjem ishodu, podrazumeva nijeno gašenje. Iako pristajanje na soluciju „odlaganja“ nije uvek posledica svesne namere, bogato iskustvo nas uči da javnost najčešće odveć lako prihvata „zamrzavanje“ kao trajno rešenje. Ostali smo tako bez nekih festivala, bez značajnih manifestacija, ali i, istini za volju još 1950-ih godina, bez nekih pozorišta. Pokazalo se da nije tačna tvrdnja po kojoj vreme leći sve, jer tih ugašenih teatara ni danas nema, a tamošnjem građanstvu pozorište i dalje nedostaje.

Iskustvo nas, takođe, uči da je kod nas neophodno uložiti ogromnu energiju da bi nešto uopšte bilo pokrenuto, zatim da bi ciljevi i misija buduće institucije ili manifestacije bili

adekvatno predloženi takozvanim donosiocima odluke, onda i da bi bili obezbedeni uslovi neophodni za valjano održavanje i njeno funkcionišanje, a na koncu i da bi jednom osnovana institucija ili napokon pokrenuta manifestacija u svojim sredinama „uhvatile korene“ i da bi, kako se to danas kaže, bile prepoznate od strane lokalne zajednice, što će reći publike.

Ipak, potrebno je uložiti nekoliko puta više snage, strpljenja i predanosti da bi manifestacije ili institucije preživele „privremenu zamrznutost“, „kratkotrajno zatvaranje“ a u slučaju festivala „preskakanje“ redovnog termina održavanja. Obrazloženja ovih odluka po pravilu zvuče razumno: najpametnije je odložiti, sačekati bolje vreme, obezbediti konsolidaciju, pribaviti više novca, prebroditi aktuelnu krizu... A sve to u dubokom i naivnom uverenju da će nastupiti bolja vremena, da će

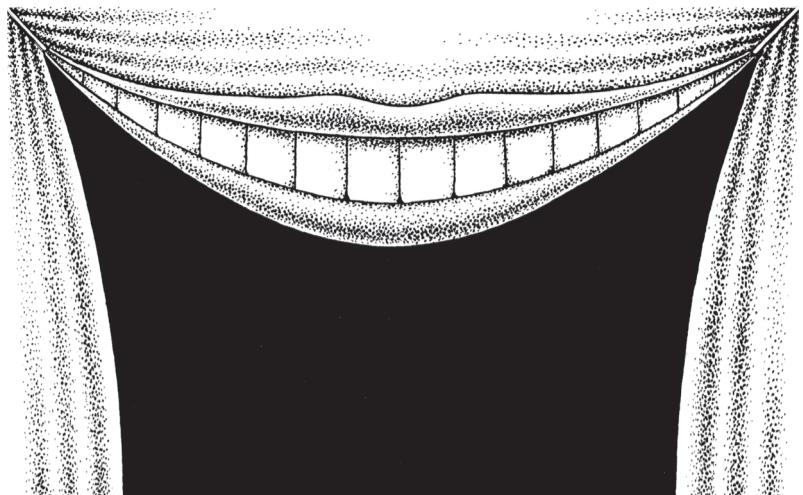
neko dostaviti više para, da će kriza minuti ili da će pamet obezbediti konsolidaciju...

Suštinski, razlozi transformacije pojma „privremeno“ u „trajno“ uslovljeni su isto tako jednostavnim i ništa manje logičnim okolnostima: oni koji su rukovodili ugašenim institucijama i otkazanim manifestacijama, o njima vodili računa, negovali ih i – što je najvažnije – održavali ih u životu, istrošili su svoju energiju, u međuvremenu su se umorili, dojadio im je osćenje odgovornosti, pa nakon (prvobitno predviđene) pauze više ne mogu da prikupe novu snagu za sizifovsko guranje kamenja. A pogled na brdo uz koje je potrebno izgurati kamen uvek je zastrašujuć.

Jagodince iz direkcije Dana komedije, odnosno Kulturnog centra „Svetozar Marković“, zadesile su još strašnije stvari. Prvo su se, kao i svi mi uostalom, suočili s pandemijom kovida koja je prinudno zamrzla sve oblike uobičajenog, normalnog života, a onda je ovdašnji teatarski život ostao bez Dobrice Miličevića, novinara, piscu i dugogodišnjeg umetničkog direktora jagodinskog festivala, duše i mozga Dana komedije, i Nebojše Petrovića, direktora tamošnjeg Kulturnog centra. Stvari u Jagodini nisu dobro stajale ni što se tiče infrastrukture: izgradnja nove zgrade Kulturnog centra je zapela, a ona stara je dotrajala. Dakle, čak i kada bi se našao neko ko će organizovati Festival, predstave ne bi imale gde da budu odigrane. I eto – trogodišnje pauze...

U međuvremenu pozorišna Srbija se u prvi mah pomirila s postojećim stanjem, a odsustvo tri festivalska izdanja javnost je prihvatala kao normalnu stvar. I tako bi sve prošlo kao što uobičajeno kod nas prolazi, kada su sve glasnjici postali glasovi čuđenja i neprihvatanja. Nemirenja. Počeli su da zvone telefoni, pauze na pozorišnim premijerama pretvorene su u ministribine, a ove konsultacije su rezultirale samo-organizovanjem, pa su obznanjeni, istina neformalni, predloži da Dani komedije budu presejeni u drugi grad Srbije. Čak su pominjani i konkretni predloži i, što posebno ohрабruje, zajednički planovi nekoliko gradskih teatarâ da spasu Festival.

Uostalom, jagodinski Dani su naš jedini žanrovski definisan festival, jedina prilika da se odmere produkcije koje svedoče o aktuelnom trenutku – društvenom, političkom i sva-

Jugoslav Vlahović

kom drugom, o stepenu (samo)svesti na osnovu koje će teatarski stvaraoci, ali i, posledično, publike, pa – ako hoćete – i kritika, odgovoriti na pitanje: šta je smešno? Preciznije, šta nas u ovom času može nasmejati?

Odgovor, dabome, može biti do banalnosti jednostavan: nasmejaće nas ono što je smešno, a smešne, u svakoj eposi, mogu biti i naivne i nevine stvari, pa i kad glumci na pozornici jedni druge gadaju tortama, kada bez previše smisla i razloga izgovaraju psovke, krevelje se i prostacki šegače... Situacija s odgovorom na ovo pitanje postaje, međutim, dramatično ozbiljna kada se o istinama o vremenu, baš kao i o istinama o nama samima, o našim naravima, pa i problemima, nedaćama, mukama, progovori na način na koji su to, recimo, činili velikani srpske komedijografije – Branislav Nušić, Aleksandar Popović ili Dušan Kovačević. Ili ako se mi, ovakvi kakvi smo, zahvaljujući pozorištu prepoznamo u komedijama Aristofana, Molijera, Šekspira, Fejdoa, Gogolja... kada pred nas klasična dela svetske dramaturgije postave adekvatna ogledala, i kada se, ugledavši vlastiti lik – nasmejemo. Pre svega sebi. Ali i kad kroz smeh prepoznamo svoje mane, nedostatke, slabosti, naivnosti i gluposti.

Smeš, naime, može biti opuštajući, može nas razonditi, olakšati nam život u teškim situacijama, no on ume da bude i lekovit na sasvim drugačiji način. Zna, naime, da nas opomene, pa i osvesti. Uostalom, nije Umberto Eco slučajno u središte radnje svog slavnog romana *Ime ruže* stavio izgubljeni Aristotelov spis posvećen komediji, pandan onom u kojem se bavi – tragedijom. Sve ovo, a i još ponešto može da bude komedija. Može se, recimo, zasmivati na matematički postavljenoj dramaturgiji, te i najbandolijnim aspektima stvarnosti obezbediti dimenziju apsurdâ. Ili da, u ključu komedije apsurdâ, mo-

že ukazati na isto ono o čemu, dabome na drugačiji način, piše Beket.

Svemu tome se smeđemo. Nekad veselo, nekad s knedlom u grlu, ponekad nam smeh utihne čim iz pozorišta stignemo kući, a potaknud i pre no što izademo iz sale. Inscenacije svih ovih vidova i oblika komedije već bez malo pola veka dolaze u Jagodinu da bi ih videla tamošnja publike i da bi stručni žiriji proglašili najbolje – predstave, glumce, reditelje... Baš je to usfalilo ne samo jagodinskoj publici nego i pozorišnoj Srbiji. Svi smo, naime, ostali bez prostora ekskluzivno rezervisanog za smeh i proveru njegovog aktuelnog karaktera.

A onda su stvari počele da se odvijaju filmskom brzinom, ili ako ćemo ostati u relacijama komedije – vodviljskom brzinom. Jagodinci, tačnije Jagodinke, predvodene direktorkom Centra Zoricom Stojinović, organizovale su se, smelo na sebe preuzele odgovornost i sada su one počele da telefoniraju. Ukrzo je formiran Umetnički savet, odredene su osnovne smernice 49. festivalskog izdanja, dogovoren da će se princip selekcije reditelja Nebojše Bradića, umetničkog direktora Festivala, zasnivati na kombinaciji one od pre tri godine i novih predstava, da će, uvažavajući istinu da je komedija najobzibiljniji žanr, široko zahvatiti iz ponude, a nedugo potom saставljeno je i prateći program 49. Dana komedije. Sve je, dakle, spremno, a iz Kulturnog centra „Svetozar Marković“ kažu da ne briju u prodaji ulaznica za festivalske programe jer je Jagodina željna i komedije, i teatra i pozorišnih stvaralaca.

Kriza je, dakle, prevaziđena, a pamet i hrabrost Jagodinki našli su rešenje. Dani komedije su vraćeni u pozorišni život Srbije.

Aleksandar Milosavljević

Program

Obrazlažući izbor kojem je dao naslov *Istina komedije*, Bradić je konstatovao i da „komedija, kao određena istina o svetu, nije samo jedna od mnogih istina nego u „određenom segmentu svog dometa postaje jedina moguća istina“, te da će se 49. Dani komedije pozabaviti baš tom „istinom komedije koja može biti i mnogo subverzivnija od uobičajenih mehanizama distanciranja i relativizacije“. Vodeći se kriterijumima koji su „podrazumevali kritički angažman, profesionalizam i celovitost scenskog izraza, pažljiva rediteljska čitanja klasičnog i savremenog teksta, veliki broj valjanih glumačkih kreacija i adekvatna produkcionska zaokruženosť“ odabralo je predstave:

Neki to vole vruće po motivima istoimenog filma, u režiji Aleksandra Marinkovića i u produkciji Narodnog pozorišta Niš;

Čista kuća Sare Rul, u režiji Andree Pjević i u produkciji Pozorišta Atelje 212; Tartuffe po tekstu Žan-Batista Poklena Molijera, u režiji Igora Vuka Torbice i u koprodukciji Narodnog pozorišta iz Sombora i Srpskog narodnog pozorišta iz Novog Sada;

Ibi the Great po tekstu Alfreda Žarija, u režiji Andraša Urbana i u produkciji Narodnog pozorišta iz Sombora;

Sitnice koje život znače Lorenca Maronea, u režiji Andreja Nosova i u koprodukciji Narodnog pozorišta Beograd, BEOART-a i Centra za kulturu Tivat;

Izbiračica Koste Trifkovića, u režiji Ive Milošević i u produkciji Narodnog pozorišta iz Subotice;

Ubistvo u Orient ekspresu po tekstu Kena Ludviga, u režiji Darijana Mihajlovića i u produkciji Pozorišta „Boško Buha“.

U čast nagrađenih biće izvedena predstava *Terapija Kristofera Duranga*, u adaptaciji i režiji Olivere Đorđević i u produkciji Regionalnog pozorišta iz Novog Pazara.

Festival će biti održan u tradicionalnom terminu od 20. do 27. marta, otvorice ga Mira Banjac, kojoj je posvećena i izložba Pozorišnog muzeja Vojvodine i teatrologa Zorana Maksimovića, u okviru pratećih programa biće promovisana nova izdanja Sterijinog pozorja, knjiga Tatjane Nježić i Miri Banjac, u poznim večernjim terminima nastupiće stand-ap komičari, a Kulturni centar Jagodina i Udrženje pozorišnih kritičara i teatrologa Srbije organizovaće tribinu pod naslovom *Za kakvu smo danas komediju spremni?*

U okviru pratećeg programa Festivala 22. marta (19 časova) u Galeriji Kulturnog centra biće održano predstavljanje *Ludusa*.

Anketa

KOMEDIJA NAŠEG VREMENA JE TRAGIČNA

Nikita Milivojević, Milena Bogavac, Nela Mihailović, Dragana Varagić, Saša Torlaković o komediji danas

Teorijska kaže da je komedija počela kao festivalska seoska oda, da je ta reč u našoj jezik došla preko latinskog comoedia i italijanskog commedia, da je u srednjem veku to bila priča sa srećnim krajem (zato je Dante Aligijeri nazvao svoje najpoznatije delo baš Komedija), da je u antičkoj Grčkoj bila vesela pesma grupa mladića u čast boga vina, plodnosti i zabave Dionisa, da je muza komedije bila je Talija...

Dragana Varagić (foto: Gloria)

Najpoznatiji komediograf antičke Grčke bio je Aristofan, komediji je imantan smeh, u savremeno doba slovi za omiljeni žanr...

A što je zapravo komedija danas...

Nikita Milivojević napominje da mu se, kada danas kažemo komediju, nameće utisak da je u pitanju nešto hibridno, nejasno, vezano za žanr, određenje...

„S jedne strane je nešto što danas nazivamo ‘industrija’ takozvane zabave (nešto nametljivo, površno, banalno), što je proizvod našeg vremena, čime smo okruženi svakoga dana. S druge strane, recimo: Beket, Jonesko, kao suprotnost tome u svakom smislu, pa sve do stare antičke komedije u Aristofanu, kao umikatne pojave, primeri su ekskluzivne slobode da se ismeju najrazličitije devijacije svog vremena. U tom širokom spektru najrazličitijih asocijacija koje vezujem za pojam ‘komedija’ za mene posebno mesto zauzima Čarli Čaplin. On je poput sinteze svega najboljeg i najlepšeg što komedija može da ponudi.“

Po rečima Milene Bogavac, vreme u kom živimo nije vreme čistih žanrova, niti jasne distinkcije između komedije, tragedije, drame, tragične farse, parodije i groteske.

„Živimo pozni postmodernizam, post-post-modernizam, pa komedija, u svom najčistijem obliku, ima svoje mesto u popularnoj kulturi, pre nego u pozorištu. Ipak, dobro pozorište, danas više nego ikad pre, ne smeti lišeno ni humorih, ni satiričnih elemenata. U pozorištu se, pre svega, smeđemo na ‘tačno’ – bilo da je u pitanju virtuzozno izve-

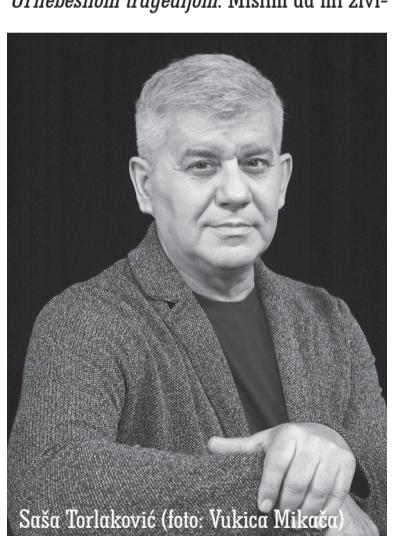
Nela Mihailović (foto: Nebojša Babić)

den mimetički postupak, bilo da je u pitanju tačno zapožlanje i komentar na stvarnost. Iako svaka dobra komedija, u istoriji drame, ima i jednu krajnje ozbiljnu nit, komediju našeg vremena – tragična je u svojoj neozbiljnosti. To koliko neozbiljno posmatramo veoma ozbiljna upozorenja našeg vremena, može biti predmet humora, ali taj humor je gorak. Ciničan. Ponekad i strašan. Komedija više nije u lakov flertu s tragedijom. One su odavno jedno: neraskidivo vezane svojom tragikomičnošću. To što nas nova čitanja nekih starih komedija podsećaju da društvo, kroz istoriju, nije promenilo neke od svojih anomalija, takođe je tragikomična, pre nego komična činjenica.“

Nela Mihailović kaže da ako posmatramo pozorište kao odraz vremena i trenutka u kojem živimo, a trebalo bi da je tako, komedija je danas najbolji, možda i jedini žanr koji nam pruža šansu da tu mračnu stvarnost podnesemo.

„Taj humoristički otklon koji nam pruža komedija i koja gledaocima daje privid lakoće, daje im i priliku da prihvate stvarnost i da je sagledaju onakvom kakvâ jeste, smeđuci se zapravo sama sebi u lice. Čini mi se da samo taj žanr dozvoljava da nas knedla, koju svaka dobra komedija posle smeha podrazumeva, ne uguši, nego da je ispljunemo. Tačni-

je da promislimo, da se zapitamo, da progovorimo glasno posle dobre komedije. Dušan Kovačević je jednu svoju komediju nazvao *Urnebesnom tragedijom*. Mislim da mi živi-

Saša Torlaković (foto: Vukica Mikača)

mo urnebesnu tragediju veoma dugo i da je to pravo ime za trenutak u kojem postojimo: urnebesno smešno, a zapravo vrlo tragično. I možda komedija baš zato jeste žanr koji nama umetnicima pruža priliku da se izrazimo, a publici da kroz komediju prihvati i doživi stvarnost. Samim tim i da je sagledaju, i da na nju reaguju.“

Dragana Varagić veli da kada kažemo komedija, prvo joj pada na pamet to da smo sigurni da predstava ima srećan kraj.

„Odatle ide ta relaksiranost, uživanje u zpletima i likovima. Znači: sloboda, nema straha od budućnosti. Mislim da se to nije promenilo, bez obzira što živimo u svetu koji je sve komplikovaniji. Potreba za smehom, onim od srca kako mi kažemo, nije se promenila. Smeh uvek ujedinjuje ljudе. Humor nije napustio ni ove naše prostore o bilo kojoj temi da razgovaramo. Zato je komedija i dalje ono što jeste. Dakle, treba nam što više onih koji su takozvanih nižeg ranga, odnosno sluge u komediji koji služe za komično, ali i tragično. Oni koji su spretni, mudri, vešti, dovitljivi. Eto, možda je ta potreba za dovitljivošću najvažnija. Mi ćemo ogrubeli u nekim drugim stvarima, postoji i humor koji je dosta grub, ali ono što objedinjuje ljudе nije se promenilo. Komедija zahteva verovatno ono što se traži od današnjeg čoveka: spretnost, dovitljivost, mudrost i taj pokret ka boljem na diskretan i duhovit način. Hoću da primetim da u srećnim društвima ne mora da bude bolja komedija. Može da bude previše ‘umivena’. Vrednost srećnog kraja, to je za mene komedija. I tako dode taj smeh od srca zato što je onda to potpuno opušteno uživanje. Divno je što je taj smeh zajednički; evo nedavno smo igrali *Zaljubljenog Šekspira* u Ljubljani, uverili se, osetili koliko i kako te vibracije objedinjuju ljudе. To je zatista potreba.“

Saša Torlaković napominje da je komedija isto ono što je bila još od antike, vrsta književnog dela u kojem se na zanimljiv način, mane, vrline društva i pojedinca prikazuju na smešan način.

„Od Dionisa do danas nije se mnogo promenilo. Komедija je i tada imala, kao što i sad ima lekovito dejstvo da društvo i pojedinca učini boljim. Imam utisak da ljudi koji se bave komedijom, koji je pišu i konzumiraju, dakle gledaoci, da su svi oni uvek svesni sebe. Velika je uloga komedije u društву, a danas treba da bude još izraženija. Zapravo sve se svodi na to da je komedija nesklad između naših potreba, želja i mogućnosti, a doveden do apsurda. Komедija je danas izuzetno potrebna, iako je složena, zahtevna disciplina. Nije lako nasmejati publiku, ali to daje nadu. To je naša baština, od Sterije, Nušića, do današnjih pisaca. Kada su teška vremena, uvek je dobro okrenuti se komediji da bismo u tim smutnim okolnostima ostali ljudi.“

Milica Kosović

POZORIŠTE JE MESTO SUSRETA SA ISTINOM

Čini mi se da umetnost ima beskonačan broj zadataka, uloga... U tome je, između ostalog, njena lepotu — kaže mlada, hvaljena glumica Jovana Belović

Jovana Belović je rođena i odrasla u Beogradu. Ljubav prema glumi odvela ju je u Novi Sad, na Akademiju umetnosti, gde je glumu, u klasi profesorke Jasne Đurić, diplomirala i magistrirala. U Subotici, u Narodnom pozorištu, započela je karijeru i odigrala čitav niz zapuštenih rola. Danas je stalna članica Jugoslovenskog dramskog pozorišta, gde sjajno i posvećeno igra u predstavama *Putujuće pozorište Šopalović, Čudo u Šarganu, Alisa u zemlji strahova, Pučina, Moj muž, Tit Andronik*.

Jovana i Sanja Marković u predstavi *Moj muž* igraju žene: spremne da vole, da trpe, da histerišu, razumeju i prevare. Toliko su životne, da im se od svog srca smeđemo, ali i dobro razumemo tu realističnu sliku našeg patrijarhalnog i posttranzicionog društva. Za svoje glumačke majstorije su zajedno dobile brojne nagrade, uključujući i Nagradu „Nebojša Glogovac“ za izuzetnu umetničku kreaciju mladog glumca.

Odnedavno Jovana igra u predstavi *Tit Andronik*. Kritika je jednoglasna u pohvalama za mladu glumicu koja igra Titovu čerku Laviniju, žrtvu krvavog pira u strašnoj tragediji osvete o kojoj Šekspir piše.

Lavinija je jedina nevina žrtva u toj mučnoj Šekspirovoj tragediji koja govori i kako surov može biti lanac osvete... Kako ste je razumeli, kako gradili lik?

Lavinija je mlada žena koja u društву nasilja pokušava da preživi urličući za pravdom, a potom moleći za osvetu. Unakažena da bi bila utišana. Uprkos tome njen glas se čuje. Andraš je podržavao svaku vrstu ispoljavanja kreativnosti koja bi služila našoj predstavi. Nastojali smo da izgradimo surovi svet koji nam je Šekspir zadao, likovi su postajali ljudi, od krvi i mesa. Gradili smo situacije i okolnosti u kojima su postajale njihove sudbine, a njihova patnja je bivala sve glasniji krik svih nas.

Simovićeve junakinje koje igrate u predstavama *Putujuće pozorište Šopalović i Čudo u Šarganu* su drugačije. Ko su one?

Sofija Subotić u *Šopalovićima* i Jagoda u *Šarganu* su uloge koje sa radošću igram. One su heroine teških života, surovih mlađosti, sudske na marginama koje ne samo da vide lepotu u takvim životnim okolnostima već biraju da lepotu žive.

Predstava *Moj muž* je veliki hit. Tu vas dve imate priliku da na malom prostoru pokažete sve glumačke veštine. Kakav je to bio izazov?

Predstava *Moj muž* je jedan od najlepših izazova koje sam kao glumica mogla sebi da poželim. Prostor je mali isključivo ako govorimo o kvadraturi scene Studio ili dimenzijama scenografije. Sve ostalo je ogromno. Počevši od knjige *Moj muž* Rumene Bužarovske, koja je širokopojasni presek trenutka sa ovog kraja sveta, zatim rediteljke Jovane Tomić koja je znala da prepozna veličinu i važnost svih priča i odabere zajedno sa dramaturgom Dimitrijem Kokanovim najveće boli, želje, patnje i priče iz same zbirke, te da ih s velikom mudrošću postavi na scenu. I jedne jedine Sanje Marković koja ima srce kao kuću, dar kao soliter, rad kao hram i empatiju kao Mont Everest. Velika odgovornost, veliko razumevanje, istinsko i smisleno, velika ljubav.

Šta ste naučili od svoje profesorke Jasne Đurić?

Znanje koje Jasna Đurić svojim studentima bezuslovno daje je neopisivo. Ona to radi bez ikakve mistifikacije i toliko je ogromno, snažno, utemeljeno, duboko, pravično, logično. Znanje koje smo dobili od nje nosi hrabrost, veru, istinu, odgovornost. Nastojim da radim baš onako kako nas je učila da se bavimo ovim poslom i upravo kako nam svojim radom to i dalje pokazuje.

Šta za vas znači pozorište? Kakvo je to mesto?

Pozorište je mesto susreta sa istinom. Sa samim sobom. S kolegama, publikom, piscima, rediteljima, dekoraterima, reziziterima, blagajnicima, garderoberima. Mnogo susreta.

Jovana Belović (foto: I. Mar)

Šta je po vama zadatak umetnosti i umetnika?

Čini mi se da umetnost ima beskonačan broj zadataka, nije jedan i univerzalan. U tome je, između ostalog, njena lepotu, jer ume mnoge zadatke da obavi.

Šta znači biti mlada i biti glumica u Srbiji?

Znači da posedujete dovoljno hrabrosti da se upustite u nešto što je veoma neizvesno, da imate

dovoljno vere da ipak postoji neki red i neki put koji je posut kojećime, ali da vam on pripada i da morate imati smelosti da zakoraćite na isti.

O čemu maštate? Kako vidite svoju budućnost?

Smatram da je mašta veoma intimna stvar, kao čitanje, ili san, poveriti svoja maštarenja je veliki čin. Čovek s maštom je čovek s budućnošću.

Olivera Milošević

Dejan Mijač:

„Narodski rečeno: Izem ti ono što je pametno a dosadno... i umom i dušom volim igre u kojima se, ko god i šta god, samo sebi nasmeje. Jer pozorište je — kako Šekspir kaže — ogledalo. E sad, pitanje je na šta je ogledalo usmereno i ko ga drži. Nacionalni junak Holandije se zov *Til Ojlenšpigel*; što znači — onaj koji drži špigel/ogledalo. Na starim gravurama on je predstavljen sa kapom lude, u jednoj ruci drži ogledalo a u drugoj štap dvorske lude, čarobni štap. I ja mislim da je to objašnjenje. Pozorišna igra jeste na neki način sazdana tako da se podsmeva životu, a naročito takozvanoj ozbiljnosti i pretnjama životu. Onome što neko hoće da nas uplaši, zavede, reguliše, jednom reču da na svaki način hoće da vlađa... Pozorište govori da je to nemoguće jer život je pre svega nesavladiv. I nepredvidiv.“

POZORIŠNA ETIKA ILI DESET S LUKOM!

Piše: Snežana Trišić

Pостоје različite bolesti profesije koje se uvuču kradom, neprimetno, prvo kao slučajnost, greška... onda postanu nužnost, rutina, a potom i pravilo pozorišne prakse. Da nije tužno i tragično, možda bi bilo i komično. Odeleva naše pozorište suludim uslovima, malim budžetima, interesima, neukusu, populizmu, izolaciji, manjku znanja, kompetencije, interesovanja i ambiciju. Pozorišna etika je neki pogjam iz davnina koji se zagubio u mraku pozorišnih sala i glava u njima. Dominantno je mišljenje da predstavu treba završiti kako god, po svaku cenu, u bilo kojim uslovima. Reditelj, autorski tim i glumci preuzimaju najveću odgovornost za delo koje su stvorili na sceni. Izloženi su kritici, publici, stručnoj javnosti, pohvalama i pokudama, a da se niko za sve to vreme ne pišta kako to nastaje, u kojim uslovima i ko sve realno snosi odgovornost. Istini za volju, niko se mnogo ne buni; reditelji, ostali autori i glum-

ci, svi su u trci za opstankom i sledećim angažmanom, pristaju na sve i svašta, u nadi da će stvoriti neko novo delo. I tako... prećutim ja tebi ovo i ono, ti meni dodeš ono, zabašurimo ovo, ono izgladimo, ovo za ono, i ajmo nešto novo. A posledice rastu i umnožavaju se kao neka pozorišna pošast. Mada bi i pošast bila zdravija, ona bi iznela na videlo čireve i gnoj, pa bismo možda i pronašli neki lek, a ovo naše zataškavamo i krijeo kao zmija noge. Niko nikome neće da se zameri, reditelji upravnici, upravnici glumaca i vlastodrščima. I u tom grotu prepunom kompromisa, sitnih i krupnih interesa i ambicija, ali i iskrene borbe da se uradi nešto uprkos svemu, dogodi se poneki pozorišni biser. Postoje izuzeci i izuzetne pozorišne ličnosti i dela koja demantuju ovaj moj pozorišni nekrolog, ali dobro je da kvalitet postane pravilo a ne izuzetak.

Realističko pozorište Stanislavskog veoma je ukorenjeno kod nas, ali je neobično da

se etika o kojoj je toliko mislio i pisao, i na kojoj je utemeljio svoj rad, u velikoj meri nije zapatila. On je smatrao da etika nije samo moralni kodeks ponašanja glumca i reditelja tokom rada već uslov za njihovo svestrano stvaralačko izražavanje i umetničko formiranje, i sveukupnu snagu pozorišta koja može da menja i vaspitava čoveka, uči ga vrlini i transformiše na bolje umetnički i društveni život uopšte.

Zamislite predstavu bez generalnih proba, glumce kojima je partner na sceni najčešće sufler ili glumce koji na probi drže mobilni telefon umesto teksta, predstavu koja je uglavnom opremljena iz fundusa, koja se ne igra mesecima jer je nemoguće sastaviti podelu u određenim terminima, ili zbog toga jer je neko iz podele zauzeo drugim aktivnostima, ili je scenografija komplikovana za skladištenje, sklapanje i rasklapanje (koje, zamislite, traje duže od dva sata), ili ne možete da održite probe jer je scena izdata korpo-

racijama, ili probu na koju svi kasne, ili dobijete uslov/ucenu da je održavanje jedine generalne proba po tekstu najvećeg svetskog klasika moguće samo ukoliko umetnički direktor potpiše ostavku, ili igrate predstavu bez nekoliko kostima u selekciji najznačajnijeg festivala u zemlji jer je kostim jednostavno zaboravljen, ili se predstava izvodi u polumraku jer je izbrisana štimung lista, ili se poslednja generalna proba izvodi bez dvospratne scenografije koja nije završena, ili glumci utovaruju scenografiju jer nema dekoratera.

Ako ste pomisili da je sve to neverovatno i zamislili tu predstavu kao neku farsu ili lošu komediju, treba da znate i to da ste je već odgledali, verovatno već nekoliko sličnih, i da ih redovno gledate na repertoarima. Sve su ovo stvarna iskustva, tuda i moja. I vrlo su uobičajena. Sećam se da sam jednom kao mlada gostujuća rediteljka smeštena u Dom za decu bez roditelja i decu ometuenu razvoju. Poslednji sprat zgrade bio je prazan, smestili su me u slobodnu sobu, ali me je od sobe do kupatila delila zajednička prostorija u kojoj ratni veterani igraju šah utorkom i četvrtkom. Svi pozorišni i lični problemi su mi u tom kontekstu

izgledali besmisleno. Cela ta tužna slika bila je kao neka tragedija na tri sprata. Zapitala sam se što još može da otkrije četvrti čin? To pozorište je izgorelo deset dana posle, a na istom mestu izgrađeno je novo nakon deset godina. Neka pozorišta izgore brzo a grade se spor, neka druga sagorevaju polako i dugi, ali temeljno. Tako da na pitanja: Ako može bez budžeta, i bez glumaca, i obavezno bez scenografije jer je to veoma komplikovano, skupo i nepoželjno, i bez proba ili scene za probe ili bez grejanja na minusu, ili bez živog piscu jer i on košta, i bez mnogo saradnika jer i oni koštaju, a treba nas sve smestiti negde gde nema ratnih veterana, ako može i stan za gostujuću rediteljku da bude bez frizidera jer je zima pa može da drži dva meseca hrani u na terasi, a može li predstava večeras bez glumca ili da uskoči onaj što nikad nije pogledao predstavu, ako može i nešto komično bez mnogo smisla i pameti, može li angažovano, može li smejalica, a može li budžet za kostim da bude 15 likova u Nušiću za 500 evra, može li festivalska? — odgovaram: „Može, sve može, može li deset s lukom, pa da odigramo tu partiju šaha, i sagorimo u zaboravu.“

GLUMA MI JE PROŠIRILA VIDIKE

Privilegija je baviti se poslom u kome imas priliku da se bavis mislima velikih ljudi, velikom literaturom... da se blisko susreces sa izuzetnim karakterima i da ono sa cim su se oni suočili provučeš kroz sebe i otelotvoris za druge – kaže mlađi, perspektivni glumac Marko Todorović

U sklopu „RUTA Triglav“ festivala u Ljubljani je 3. februara izvedena hvaljena predstava *Zaljubljeni Šekspir* Beogradskog dramskog pozorišta. Gromoglasnim, dugim aplauzom publiko je nagradila izuzetnu igru ansambla u kome je i mlađi glumac izrazitog talenta Marko Todorović.

Osvojio je i publiku i značajke igrajući u sad već kulturnim serijama *Ubice mog oca*, *Senke nad Balkonom*, *Žigosani u reketu*...

Budući da su reditelji prepoznali njegov talent, izuzetnu glumačku boju, potencijal, niz naslova se nastavlja.

Kada je o njegovim pozorišnim rolama od pre više godina reč, još se govori kako je napravio uzbudljivu kreaciju u Molijervim *Učenim ženama* na sceni Crnogorskog narodnog pozorišta Podgorica, te da je na novinarsko pitanje kako mu je bilo igrati ženu zagonetno i uz osmeh odgovorio: „Uživao sam“.

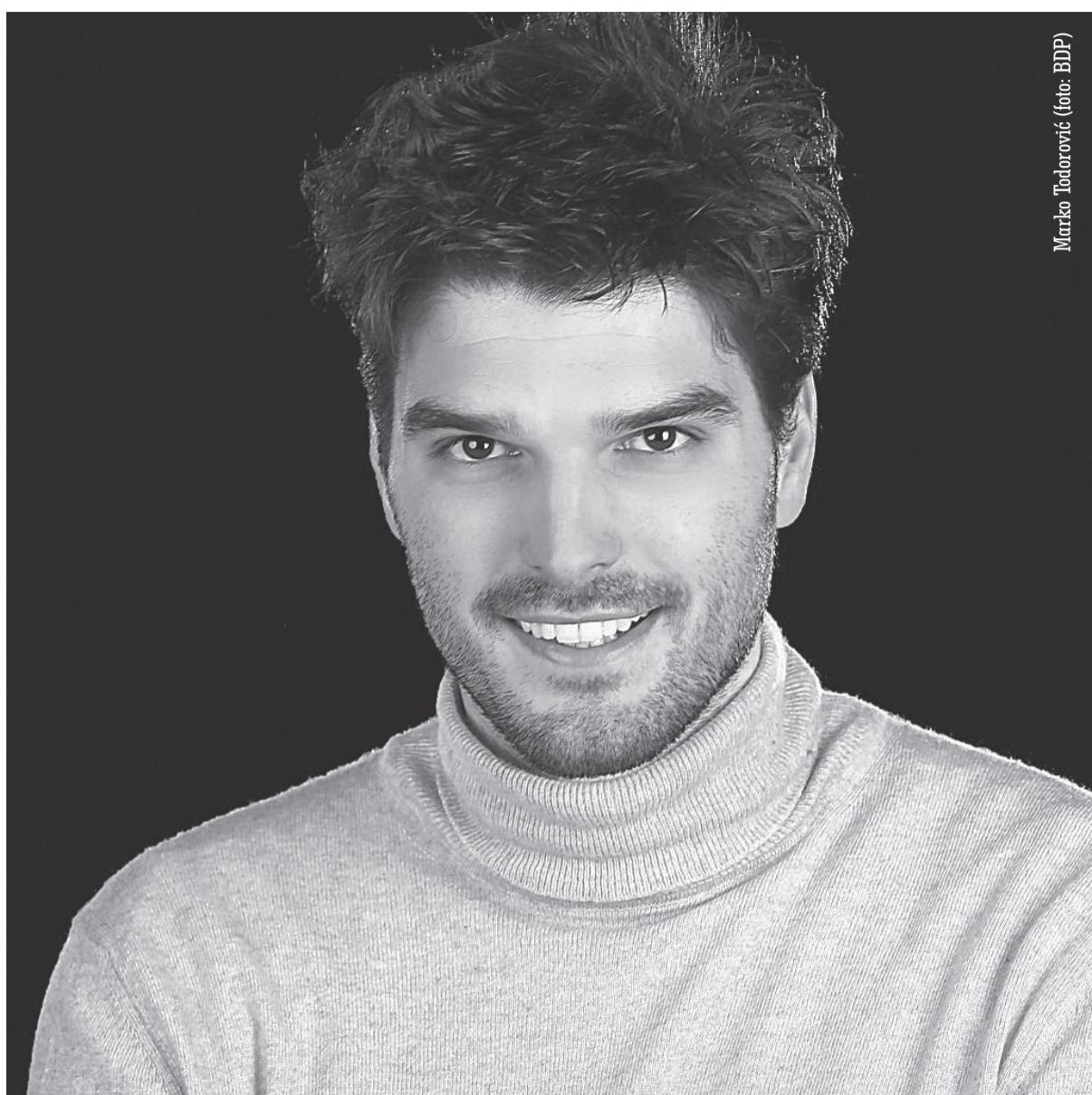
U Ljubljani, zajedno sa ostatkom ansambla – dao je sve od sebe. Pa i više od toga; pokazao je i kako se glumačka nijansa i kreacija grade, koliko se sopstvenog postignuća može dosegnuti, igrajući u korist drugih, i celine.

Iz te perspektive, i ne samo iz te, hrabe je vredna i njegova uloga Stevana u *Divljem mesu* (Stefanovski / J. Marković), kao i rola Miča u predstavi *Tramvaj zvani želja* (T. Vilijams / L. Udovički). Kako su me-

dji zabeležili, igrajući momka iz Stenligeve ekipe koji je zakoračio u romansu sa Blanš (Branka Katić), iznjansirano, glumački punokrvno otelotvorio je kako iskrne emocije i ljubav otvaraju put ka lepoti i smislu, kako čovek izneverava sebe samog nemajući snage da ih isprati, kako se (ne)svesno dopušta da sigurnost prepoznatljive kaljuge i pritisak društvenih nazora preuzmu primat.

Na povratku iz Ljubljane delio je ushićenje i raspoloženje sa ostalima iz ekipe a u razgovoru za *Ludus* govorio o utiscima s gostovanja, ulogama, glumi, svojim svetonazorima...

„U Ljubljani nam je bilo predivno, drugi put sam ovde, konkretno u MGL (prvi put bilo je sa predstavom *Sumrak bogova*). Tađa, kao i sada, publika nas je dočekala na prelep način i pozdravila divnim aplauzima. RUTA kao festival je odlična ideja i moram reći – svaka čast pozorištima koja su je osnovala. Ono što donosi u sebi ima obrise stare, tj. bivše Jugoslavije i načina života koji su vodile naše starije kolege. Upoznati se s kolegama iz regionala, razmeniti mišljenja i na kraju krajeva, uslovno rečeno, odmeriti snage, naravno na najpozitivniji način je zaista neprocenljiva stvar. Domaćini iz Ljubljane bili su prema nama predivni i nadam se da im je bilo barem upola lepo kao nama tamo.“

Pomenimo vašu ulogu Miča u predstavi *Tramvaj zvani želja* i Stevana u *Divljem mesu*. Predstave su osvojile publiku a kako vi, iz sadašnje perspektive, gledate na svoje role?

U ovom trenutku mi deluju kao dve najznačajnije uloge koje sam uradio u pozorištu. *Divlje meso* je zapravo bilo moj ulazak na beogradsku scenu i zato uloga Stevana budi u meni posebno osećanje. Nešto što ču, verujem, zauvek pamti. Divni ljudi, divne kolege i na kraju krajeva reditelj Jagoš Marković koji mi je ukazao neverovatno poverenje i čast time što mi je dao da kao potpuni anonimus pozorišne scene u Srbiji nosim jednu od glavnih uloga. Ceo taj proces je za mene predivan i evo nakon nekoliko godina i dalje imamo ogroman odziv i vrlo lepe reakcije publike. Iz izvedenja u izvedenje sve više napredujemo, sve rasterećenije igramo i predstava biva sve bolja. Nadam se da ćemo je još dugi niz godina igrati. Tema kojom se bavi je vezana za naše podneblje, za našu svakodnevnicu i bliska je našim ljudima. Mislim da baš zato ljudi reaguju tako snažno i emotivno – jer se lako prepoznaju u tom komadu.

Ne bih izdvojio nijednu. U izvesnom smislu mogao bih reći – dragi mi je da tačka uloga još nije došla, a nadam se da hoće. U Crnoj Gori sam radio monodramu *Popmetnje pitomca Terlesa*... ta je uloga možda bila prekretnica u mom pozorišnom izrazu u smislu samopouzdanja na sceni i veri u sebe, kao i dosezanja posebne koncentracije, ali ne mislim da me je do sada ijedna obeležila, a i dobro je da nije. Nadam se te uloge tek dolaze... Treba još mnogo toga da naučim i iskusim u ovom poslu da bih uradio ulogu za koju smatram da bih mogao da kažem – E, to me je obeležilo! Verujem da će proći još recimo desetak godina da bi se to desilo, a možda i više. Smatram da pravi glumac stasava s godinama, kako dobija i životno iskustvo. Glumac se postaje s horama. Tako da ću na ovo pitanje odgovoriti kad da za to dode vreme.

Iz vaše perspektive – razlika između glume u pozorištu i glume na filmu, tj. pred kamerama?

Razlika je što na filmu zaradiš za jedan dan koliko u pozorištu za mesec dana (smeh). Ne znam šta bih rekao... Malo mi je čudno pitanje, a opet, na njega su već mnogo puta davanici odgovorili. Sredstva su donekle drugaćija kada je glumački izraz u pitanju. Film je nekako skup svih umetnosti u jednom mediju, pozorište takođe, ali na drugačiji način. Za mene, kao glumca je važno i za sada me je oblikovalo – pozorište. Živimo u podneblju gde je naša glumačka garda klesana na pozorišnim daskama. Temelji srpske glume skovani su u pozorištu, pa tek onda na filmu. Ako pogledamo aktuelnu produkciju na filmu i televiziji, mislim da imamo još mnogo da uradimo kako bismo dosegli svetski nivo. Za mene je pozorište osnova svega – tu se postavlja glumac!

Zdravko Đekić

Beogradsko dramsko u Ljubljani

Na matičnoj sceni, poznato je, *Zaljubljeni Šekspir* se igra na kartu više, a 3. februara pred punom salom Mestnog gledališča ljubljanskog beogradskog ansambla je, komentariso se, pokazao kako Holivud (aludirajući na istoimeni čuveni film) može biti prikazan i u pozorištu, a neki bi rekli čak i bolje...

Ukratko, vođen izuzetnim Lukom Grićem u naslovnoj roli, ansambl BDP-a je osvojio velike simpatije publike koja ih je snažnim, dugim aplauzom više puta vraćala na bis i uz mnoštvo pohvalnih komentara, nakon izvedbe predstavu nagradila visokom ocenom 4,72. Zadovoljstvo i zanos gledalaca, kako to u pozorištu biva, prelivajući se na glumce na svoj način doneli su dodatnu scensku punoću i razigranost ansambla...

Stojan Đorđević (ubedljivi Kit Marlou) napominje: „Pre svega moram da pohvalim publiku, divna je, gledaoci koji na pravi način razumeju pozorište. Takođe, moram zahvaliti svim ljudima iz organizacije iz MGL-a na gostoprivrstvu i svemu lepotu što su nam priredili po dolasku. Zaista divno gostovanje. Što se same predstave tiče, dragi mi je da je publika voli, kao i mi glumci. Prepoznata je u regionu, što se može videti po posećenosti gostovanja i na tome sam veoma zahvalan.“

I Stanislava Nikolić (Ledi Viola) apostrofira atmosferu u gledalištu: „Publika je u Ljubljani bila divna, zaista su se pokazali kao pravi domaćini u svakom smislu, od smeštaja do ovacija koje smo dobili nakon igranja. Na tome smo zahvalni, bilo je pravo uživanje igrati. Imala sam utisak da je predstava bila toliko interesantna da niko nije pratilo prevod već su svi prvenstveno bili usmereni na zhivanja na sceni. Ovo je velika predstava i uvek je zadovoljstvo i veliki izazov biti tri sata pred publikom. Volela bih da uskoro opet igramo u Ljubljani, a željno iščekujem da gledam njihove predstave kod nas u pozorištu.“

Predstava *Zaljubljeni Šekspir* (Disney Theatrical Production po motivima filmskog scenarija Marka Normana i Toma Stopparda, adaptacija Li Hol) u režiji Ane Tomović premijerno je izvedena 26. marta 2022, rađena je u koprodukciji sa „Prospot“ duo Slovenija, a u dramaturškoj beleži Predrag Perišić navedi i da „već na samom početku, Šekspir je rastrzan između potrebe da napiše komad koji će biti pun pogodak i vlastite želje da stvori umetnost dostojnu Marloua, dvostrukе veze koja ga osuđuje da je, takoreći, i kreativno i fizički impotentan. Njegov izazov je u tome da istovremeno teži popularnosti, komercijalnom uspehu kod publike, a da pri tome ne ugrozi mogućnost stvaranja ‘autentične’ umetnosti sposobne da počaže, po rečima kraljice Elizabete: ‘samu istinu i prirodu ljubavi.’“

U velikom ansamblu su i Andrej Šepetkovski, Paulina Manov, Dragana Varagić, Marko Gvero, Aleksandar Radović, Aleksandar Alač, Ljubomir Bulajić, Amar Čorović, Stefan Radonjić, Miloš Lazarov i drugi. Scenografiju potpisuje Aleksandar Denić a kostimografiju Mominka Bailović.

Predstava *Zaljubljeni Šekspir*, Luka Grić i Stanislava Nikolić (foto: Dragana Udovičić)

GLEDATI NA STVARI KROZ PRIZMU HUMORA JE VELIKO UMEĆE

U penziji sam, ali kao da nisam. Nastavljam da radim! Imam šest „naslova“ u Ateljeu 212 i spremam se da u martu počnem probe za novu predstavu a svaka nova predstava mi je i novi izazov – kaže čuvena glumica Gorica Popović

Iza dramske umetnice Gorice Popović je pola veka glume, odnosno više od četiri decenije vezanosti za Atelje 212. I pored toga što je u penziji, i te kako je aktivna na daskama koje život znače, a ovako je za „Ludus“ govorila o svojim novim profesionalnim koracima.

„Radujem se novom komadu koji će raditi reditelj Bojan Đorđev kod nas u Ateljeu 212. Jednostavno, ovo je posao gde se stalno susrećete sa novim, drugaćijim pogledima. Dobrim piscima, izazovnim ulogama, tako da je za mene sve novo što me čeka – nadahnuće. U pitanju su duhoviti monolozi, vrlo zanimljivi, inspirativni za scensko izvođenje, oni govore o stvarnosti uopšte, o stanju duha i društva ne samo našeg već i u svetu“, kaže naša sagovornica.

Na Bogojavljenje, 19. januara 1973, s kolegama s klase Tanjom Bošković i Brankom Jerinićem odigrali ste svoju prvu profesionalnu predstavu „Znam Dabli Fejsa“ prema Nušićevom „Sumnjivom licu“, u režiji Oli- veru Viktorovića. U toj po mnogo čemu značajnoj klasi profesora Predraga Bajčetića na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu bili su i Radmila Živković, Ljiljana Dragutinović, Jelica Sretenović, Zlata Numana- gić... Kakva su vam sećanja na to vreme?

Mnogo stvari mi je u magli, što mi je žao. Ponekad poželim da se više sećam tih studentskih dana koji su bili sjajni, neponovljivi. Prvo, činjenica da ste ušli od toliko kandidata u krug od samo 13 studenata glume, što je predstavljalo zaista veliki događaj u mom životu. Studiranje, učenje glume je nešto sasvim drugačije od onoga što ste do tada radili u školi, i uopšte u životu, tako da je to bio veliki preokret, zaokret, nepoznanica. Srećom, živila sam s bakom i bratom u Beogradu, imala sam sigurnost jer nisam bila pravi podstanar-student: sam u velikom gradu. Otići na akademiju rano ujutro, i završiti tek uveče časove bilo je nešto zaista neobično i zanimljivo, naporno ali izazovno kreativno i korisno. Naš profesor Bajčetić bio je veoma zahtevan, terao nas je da mnogo čitamo, zadavao nam slike vežbe. Sve nam je bilo novo, imali smo stalno znak pitanja oko svega. Ali mislim da je to bilo divno, maštovito vreme gde smo učvršćivali svoja prijateljstva na klasi i razvijali se. Jedno drugom smo pomagali, otkrivali mnoge stvari o sebi. To je zaista vreme koje treba iskoristiti što bolje, što često govorim mladim ljudima. Da na fakultetu treba zaboraviti bilo kakvu vrstu zabušavanja, odustajanja, već koristiti to vreme da se razvijate.

Dugo trajete u glumi, igrali ste mnogo različitih karaktera, ljudi, sloboda. I danas vas imenima vaših junakinja: Kneginja Ljubica, Milica Stojadinović Šrpkinja... nazivaju gledaoci na ulici. Koliko su vam njihove replike i dijalazi pomogli?

Dejan Mijač

„Raditi komediju za mene znači isto režirati kao i nešto drugo, ali sa malo više obaveze. Dobra komedija nije samo ono što je smešno. Površnu lakrdiju je lako napraviti. Ali dublje i slojevitije smešno, to je malo teže. Najteže je biti Čaplin. (...) Čaplin je bio povučen, zamišljen... Svoj. To je zato što je duhovit. A duhovitost je veoma daleko od kreveteljenja.“

Podsećanje na to da je Milena Dravić govorila da smeh oslobađa, da je u komediji najlepše – pobeda života, prokomentariso je rekavši: „Blizu je istine. Zato se vlastodršci plaše pravog, pronicljivog smeha. Jer je to, rekoh, više od života. I jače od njih.“

Činjenica da govorite neke mudre misli, koje su pametni ljudi napisali je fantastična. Sećam se da sam kao srednjoškolka, glumica-amaterka u Kragujevcu, imala kontakte s poznatim ljudima. Slavni Ljuba Tadić, koji je tada bio velika zvezda, bio je prijatelj moga oca koji je radio u kragujevačkom pozorištu kao slikar. Bila sam fascinirana Ljubom koji je kazivao tako divne rečenice. Kako i ne bi ako se zna da je govorio Sokrata, Protu Mateju Nenadoviću, Dostojevskog. Bila sam zadivljena njegovom erudicijom, sposobnošću da sažme neke stvari, izvuče zaključke, da kaže neke istine. Kazivao je velike tekstove, sigurno da je upio mnogo toga iz njih. To jeste privilegija nas glumaca: da dolazimo u dodir s velikim delima. Uvek kada se sretnete s velikim tekstovima je dragoceno, jer svakako ostane od tih reči i nešto u vama. Bogatite se, širite vidike. Bilo mi je, recimo, dragoceno čitanje Simovićevog dela „Boj na Kosovu“. Igrala sam Kneginju Milicu sa posebnom emocijom i naklonosću. I dan-danas me zovu da govorim te monologe. Ostane nešto od tih mudrosti, divnih, pametnih misli i u vašoj glavi. Naravno da mi je to mnogo pomagalo u životu. Nažalost, komad „Boj na Kosovu“ nije igran u pozorištu, a reč je o fantastičnom delu Ljube Simovića.

Glumac mora da primećuje svet i ljude oko sebe, da pravi svoje unutrašnje zapise i tako taloži materijal koji će u nekom trenutku upotrebiti za određeni lik. Kneginju Ljubicu igrali ste baš na mestu gde je ubila Miloševu ljubavnicu. Niste jedanput doživeli da vam neko kaže: „Dobro je da si ubila onu ženu.“ Koliko je bilo inspirativno tumačiti Ljubicu Obrenović?

Ja sam iz Kragujevca, i tamo je zaista bio taj Milošev konak. Odrastala sam uz priču o Milošu, o Ljubici... Kragujevac je bio prestonica u tom trenutku, imao je i prvo pozorište i gimnaziju. Ma, šta sve ne. Nekako mi je Ljubica bila uvek zanimljiva, a kasnije tek, kada sam došla na studije, počela sam da saznamem mnogo toga o njenom životu. Ljubica Obrenović je bila zaista neobična žena i dosta je trpeća od Miloša. Nameravala sam da uradim monodramu posvećenu ovoj heroini, čak sam dobila i jedan tekst o njoj, nisam je uradila. Veliki je poduhvat raditi monodrame, imam ih dve, upustiti se u još neku veliki je napor. No Ljubica je bila jaka žena i ta situacija da je ubila Miloševu ljubavnicu mi je bila fascinantna. Da, snimali smo te scene tačno tamo gde se to i desilo, verujte bila sam veoma uzbuđena, sasvim privatno, bez obzira na scenu, dialog, mizanscen. Bila sam intimno jako uzrujana. Miloševu ljubavnicu tumačila je Mira Furlan. Kada sam je ubila iz kubure i kada je reditelj Đorđe Kadijević rekao „stop!“, izaz mene se prolomio aplauz praćen rečima: „Dobro je što je ubi.“ Nisam jedanput doživela da mi je neko rekao: „Dobro je da si ubila onu ljubavnicu.“ Bio je aplauz, od cele ekipe i ljudi koji su pratili snimanje.

Predstava „Lažljivica“, priča Nikolaja Koljade o prijateljstvu, usamljenosti, u režiji Stefana Sablića, u kojoj igrate sa Jelisavetom Sekom Sablić, jedna je od poslednjih u vašem bogatom pozorišnom nizu. Dve potpuno različite žene, Serafima Margaritovna i Margarita Serafimovna žive udaljene živote, zapravo su same, i to je tužno. Zašto nam je ova duhovita priča o samoci i o potrebi za prijateljstvom danas zanimljiva? Šta je razlog našem nesnalaženju?

Jednostavno, danas je takvo vreme. Čovek pomici kako je nekada bilo lepo, kako smo spokojno živeli. Imali smo, ono, često čovek dodaje pozitivne predznačne vremenu nekadašnjem. I zaista, tačno je da je nekada bilo bolje. Imali smo veliku državu, mogućnost da radimo, ne samo ovde kod nas već i u okruženju. Putovalo se, živilo dinamičnije, nije bilo ratova, ovih strašnih, zastrašujućih riječi programa, opskurnih likova koji nas čekaju na televizijskim kanalima. Jednostavno, ljudi se da-

Gorica Popović: Pet decenija sjajne glumačke karijere (foto: Vukica Mikača)

nas zatvaraju u svoje male svetove. Gledala sam mlađe ljude: sede u kaficima, mlađaci, devojke, govorim o finoj deci, mahom tinejdžerima. Niko nikome ne prilazi. Sve je nekako u znaku društvenih mreža, tipkanja po telefonima. Osamiti se, biti u nekom svom lavirintu je in. To je tužno, mi glumci, pozorišni ljudi, srećom, okupljamo se, družimo u pozorištu posle predstava, na probama, imamo svoj dosta bogat društveni život. Glumci po prirodi posla su društveno aktivni, ali vidim da mnogi ljudi kubure sa svojim životima, socijalnom prilagodljivošću. Ne dopada mi se kuda ova planetu ide, i kako živi.

Jedna od vaših najdružih predstava je „Slavna Florens“ Pitera Kviltera, u režiji Đurđe Tešić. Istinita priča o pevačici Florens Foster Dženkins, u kojoj tumači ženu koja je volela da peva operske arije, a u tome je bila izrazito loša. Kako ste je osvajali, s obzirom na to da ste poznati po svojim glasovnim kvalitetima?

Već devetu sezonu igramo „Slavnu Florens“. To je žena koja je ostvarila svoje snove bez obzira što nije bila kvalifikovana za to što radi. Ima danas raznoraznih starleta koje se upuštaju u pevanje. Florens je verovala, imala svoju ljubav, opsesiju operskim pevanjem. Volela je nastupe, pevanje, pravila performanse, oblačila se u kostime... Ljudi su s nevericom gledali u nju, smerjali se, ali i uživali. Imala je svoj završni koncert, veoma uspešan u Karneži holu. Meni je vrlo draga ta uloga. Florens je bogat lik, duhovito napisano štivo. Imam divne partnerke Tamaru Dragičević i Ivana Mihailovića,

i mnogo volimo tu predstavu. Posebno mi je zanimljivo da pevam te arije, da ih kvarim jer mi to teško pada. Poznato je da volim da pevam, da sam bila u grupi „Suncokret“. Najteže mi je otpevam, recimo ariju Kraljice noći iz opere „Čarobna frula“ i da je pokvarim. Često mi bude nepriyatno kada neko iz operskih krugova dode da pogleda predstavu, posle im se izvinjavam zbog tog kreštanja, ali Florens je zaista bila takva i tako pevala. Slavna je bila, i izuzetna – žena sa svojim manama, i zato je volim i branim na sceni.

Često citirate Borhesa: „Što češće nisam bio srećan.“ Srebrno jezero je vaša oaza. Ne trošite se samo na glumu već i na hobije. Proučavate svoje omiljeno vreme, dvadesete i tridesete godine prošlog veka, stari Beograd, ženska humanitarna društva kroz prizmu komičnog. Šta je komedija danas?

Priznati mnoge nesuvise stvari koje živimo i u kojima smo i koje nas pritiskaju. I podsmehnuti se tome, nevoljama. Gledati sve kroz prizmu humor je veliko umeće i ne može se uvek tako. Ne može svako tako, ali mi vidi dimo da naša publiku jednostavno vapi za komedijom. Naravno da gledaoci dolaze i na ozbiljne dramske predstave, ali vole da se relaksiraju, da se jednostavno podsmehnu. Kada se smejeremo nekim navikama, lošim stvarima koje radimo, trpimo, publika tu nalazi olakšanje i sмеje se. Podsmehnuti se surovoj stvarnosti,

Milica Kosović

DOBRO SAM SE SMESTIO U DOBROM DOBRIČINOM DRUŠTVU

Gluma, to je moj kreativni prostor. Tu sam naučio da se izražavam. Sve što znam je to. I onda ako se ne igram... štetu što se svi mnogo više ne igramo. Igra u smislu kreativnog, slobodnog, hrabrog pristupa. A mogli bismo da se igramo tako da prevaziđemo čak i ovo vreme. Ne samo da ga zaboravimo nego da ga meljemo. Jer to menjanje vremena, uočavanje i stvaranje perspektiva počinje od nas samih. Da smo u treningu, da smo u formi u toj igri, mi bismo videli neki drugi svet, neke druge puteve, u ovoj ružnoći pojavila bi se ipak i lepotu. Jer ona sigurno postoji, samo zbog svega u šta smo zatrpani mi je ne vidimo – kaže Boris Isaković, laureat „Dobričinog prstena“

Odavno je svojim rolam na osvojio i publiku i kritiku, za svoj i kvalitetom i kvantitetom uistinu bogat opus dobio je i pregršt priznanja među kojima su Sterijine nagrade, „Raša Plaović“, „Milivoje Živanović“, „Veljko Maričić“, „Srce Sarajeva“... A krajem minule godine postao je i laureat našeg najprestižnijeg glumačkog priznanja za životno delo koje dodeljuje Udruženje dramskih umetnika Srbije – „Dobričin prsten“.

Tesne su reči za njegov maestralni opus i malo je reći čudesan dar, složenu glumačku ličnost, nesagledivu energiju igre... Uvek drugačiji, uvek nov, svedenim sredstvima tektonske reakcije pobuduje. Merilima se osmehuje dok ih rastače. Sa svakom rodom tako blizak, i tako nedokučiv u isti mah, snagom glumačke umetnosti i beskompromisno zaseca u žive rane i najtamnija mesta svakog gledaoca, svakog od nas. Istovremeno nas i grleći, i lečeći...

Razgovor za *Ludus* upriličen je jedne nedavne večeri u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, pred predstavu *Čudo u Šarganu*. Tama se već beše spustila na grad, hladan vjetar je posustajao...

vremena koji su stvarali... Recimo Pera Kralj, Đuza, da ne nabrajam... To je bio centar mog života. Ti ljudi. Sad je, kao zrak i znak svega toga, Voju tu. Cveće više nema. Molio sam Voju da uskoči u predstavu *Zašto je poludeo Gospodin R?* umesto Cveje... Ukratko, osećam se kao da me neko ispalio iz nekog topa i prebačio u ovo potpuno drugačije vreme. U onom vremenu, sa tim ljudima, osećao sam se tako prijatno.

Hoćete da kažete da je ono bilo zdravije vreme?

Može se i tako reći, a svakako je bilo ljudskije... Vreme u kome je bilo vremena da čuješ koju pametnu kad prozboriš sa tako nekim pametnim i toplim ljudima, bilo je vremena za druženje, i za radost i za tugu... bilo je vremena za život. Mnogo mi je značilo to vreme, ti ljudi... Strahovito mnogo ih je otislo sa ovoga sveta. Isprva sam išao na sahrane, a onda sam prestao. Jednostavno, više nisam mogao. Eto, pitate me o „Dobričinom prstenu“ a ja pričam o ovome o čemu pričam, ali eto, to me nekako vuče, samo dolazi... Nedostaju mi ti ljudi, to društvo, taj duh, ta atmosfera. Najviše bih želeo da s njima

Nakon objavljuvanja da ste laureat „Dobričinog prstena“ za medije ste rekli da vas je vest zatekla na ulici?

Jeste, vest me zatekla na ulici. Vraćao sam se sa snimanja. Javila mi je Vida Ognjenović, predsednica žirija. Prilično dugo je zvonio telefon dok sam uopšte registrovao da zvoni, skoro u poslednji čas sam se javio. Dok sam na snimanju, tj. na setu, telefon mi je obično isključen, dešava se i da smetnem s umu da ga po završetku odmah uključim, te prode neko vreme dok se ne setim a dešava se i da jednostavno ne registrujem da zvoni meni... Kada sam čuo, bio sam potpuno zatečen. Zastao sam na tren... I onda sam seo u prvi kafe da popijem piće, da se saberem. A onda su kremljene čestitke drugih članova žirija, pa posle poruke brojnih kolega, prijatelja, studenata... Stizale su i danih potom. Pola sam pratilo ja na telefonu, a Jaca je bila zadužena za instagram, jer ja (smeh) sa instagrnom i tim stvarima nisam baš u najboljim odnosima.

Naša čuvena glumica a vaša supruga Jasna Đuričić je takođe laureat „Dobričinog prstena“, tako da ste vi jedini glumački par koji ima ovo priznanje, mada su ga dobili i Olivera i Rade Marković, ali tada više nisu bili u braku.

Meni je čudno da Gaga Nikolić nije dobio Prsten. On i Milena su bili glumački par laureata Prstena bez dileme. Možda zato što je bio više okrenut filmu... Ali ni to ne razumem. „Dobričin prsten“ je nagrada za životno delo. A šta su uloge na filmu i televiziji? Ne ubrajavaju se u životno delo? A što se mene i Jace tiče, ljudi su se i šalili na taj račun i govorili da treba da živimo u ulici Gospodara prstenova (smeh).

Šta vam je prvo palo na pamet kad ste čuli vest? Neke uloge...?

Više uloga, između ostalog. Stalno nekako misliš da i nisi mnogo uradio, a onda kad pogledaš, pa i nije baš da nisi. Kroz glavu su mi prolazili veliki umetnici s kojima sam radio. Malo sam se i zapanjio koliko je toga bilo, što naravno svedoči i o datumu rođenja, tj. godinama.

Nagrada „Dobričin prsten“ jeste, kako smo pomisljali, za životno delo, ali to ne znači da je, da tako kažemo, kraj priče, zar ne?

Mada, može i tako da se shvati, vuče i na tu stranu.... (smeh)

Teško se s tim složiti, i u šali, naročito u vašem slučaju, no verovatno evocira prisećanje na početke, a vaše obeležava...?

To jeste... a moje početke obeležavaju ljudi koji su mi bili tako važni, mnogo njih, neki su srećom još s nama, nekih, nažalost, više nema... Moram da izdvojam mog profesora Boru Draškovića jer sam uz njega i s njim dobio temelj. I kada je o pozorištu reč i na filmu. Odmah po završetku akademije snimao sam s njim film *Vukovar jedna priča*. Beskrajno sam zahvalan za sve što sam od njega dobio. Naučio sam da razmišljam o poslu, što je jedna od najvažnijih stvari. Još sam bio na akademiji kada sam zaigrao kod Ljubiše Ristića u Subotici. Moji prvi tamošnji radovi nisu bili sa Ljubišom nego sa Sašom Gabrićem. U svakom slučaju sam osetio taj pozorišni duh koji se nije ticao samo teatra jer nekako se osećao u čitavom gradu. I to je nešto što me

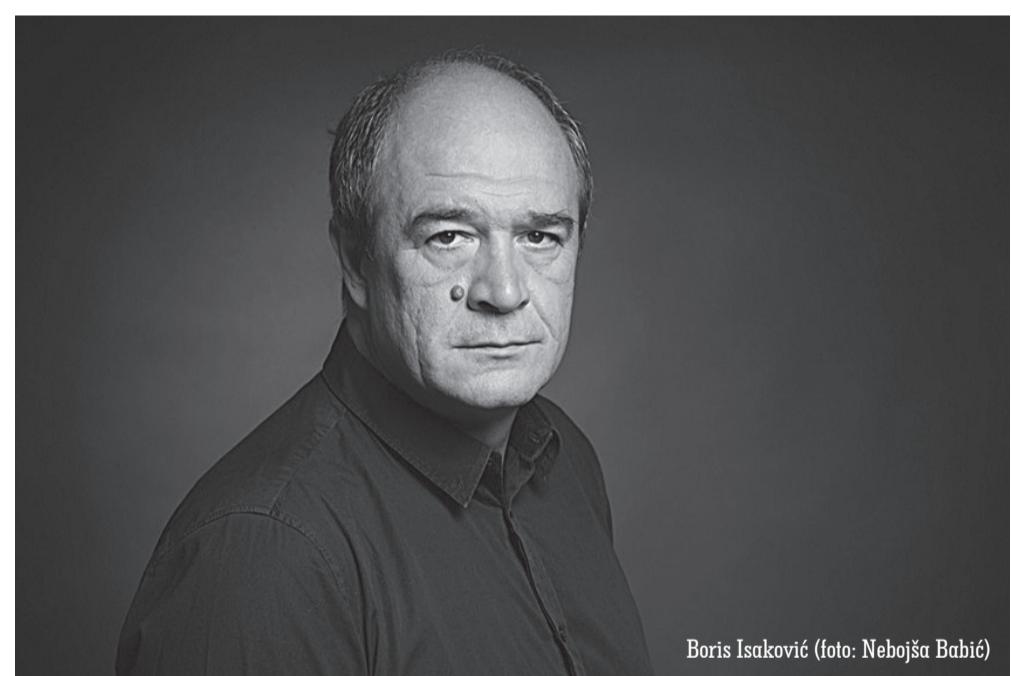
strahovito uzbudivalo. I kod Bore Draškovića smo radi predstave i pod otvorenim nebom, u raznim prostorima... ali kod Ljubiše, u najkraćem, to je bilo to. Onako kako ga je u nekom razgovoru baš Bora Drašković upitao – da li posle režije grada razmišlja o režiji svesta. (smeh) Jednostavno, celim bićem sam osećao tu snagu pozorišta, pa čak, eto, i da jedan grad postane simbol teatra kao što je tada to bila Subotica. Dosta predstava sam tamo uradio. I neke uloge koje sam prethodno kao vrlo mlađ strahovito želeo da igram. Recimo Ričard III. Bilo je dosta profesora koji su izražavali sumnje da će ja ikad moći da budem Ričard III jer sam visok, stasit, načit... Kad eto, jedna od prvih uloga mi je bila baš Ričard III. Gledao sam tamo sjajne predstave, na primer Harisa Pašovića, radio ozbiljne stvari, ozbiljne naslove, recimo Džojsov *Portret umetnika u mladosti* sa Sašom Gabrićem... Sve je bilo tako puno zanosa, puno stvaralačke energije. Sećam se vrlo živo, na primer, kako smo Saša i ja sedeli – Ljubiša nam dao neku kancelariju – isvako sa svojim primerkom Džojsove knjige čitali, podvlačili, sukobljavali se... Na kraju, dodu generalne probe. Idu tri scene zaredom. Ljubiša sedi i gleda, i samo odjedanput kaže – sad sve igraje zajedno. Tu su se dešavala čuda pred mojim očima, čarolije, prave pozorišne... Sve je to bilo učenje... A energiju sam imao silnu, nisam se štedeo.

Ima li uloga koja vas je promenila, obeležila na bilo koji način?

Svaka je odredila neki svoj posao. Taj Ričard Treći mi je dao neku vrstu samopouzdanja, velika je uloga bila značajna predstava. Onda taj Džojs... Kroz tu predstavu sam brusio nešto što je oduvek u meni bilo, i danas. Uvek sam bio, i jesam, veoma zainteresovan za celinu. Čak sam nekad umeo da svoju ulogu, svoje razmišljanje o ulozi podredim zarađ tog da učestvujem u stvaranju celine. Što se nekoliko puta ispostavilo da nije dobro baš tako raditi... u početku Ričard III i Džojs, rad s profesorom Draškovićem na filmu *Vukovar jedna priča* je doneo nešto drugo. Divna saradnja sa Mirom Joković. Tad sam upoznao Glogija, igrao s njim prvi put. Predstave sa Dejanom Mijačem, Egonom Savinom, Tomijem Janežićem... Kažem, gotovo svaku ulogu je odradila nešto svoje.

Pomenuli ste Neboju Glogovcu. Vašu zajedničku scenu u bolnici, u filmu *Krugovi Srdana Golubovića*, rađenom po istinitoj prići o Srdanu Aleksiću, a koji se bavi i pitanjem da li je herojsko delo uzaludna žrtva, mnogi smatraju antologiskom...

Mnogo volim tu scenu. I taj film je doneo nešto svoje u moje glumačko biće. *Bure baruta* je sigurno predstava koja je izmenila svašta kod mene. Koja mi je, ako hoćete, izbistrla pogled i na sve što se dešava, na vreme, na društveni kontekst. Bila je vrlo značajna i u društvenom smislu. Predstavljala je istinski bunt i otpor, bila više od pozorišta. Delio sam to s ljudima, i na sceni i u publici... ma i na ulici. Bila je iskreni, pravi, autentični znak pobune. Kroz nju si mogao jasno da osetiš snagu i moć pozorišta. To mi, moram priznati, nedostaje. Vidite, sada s predstava ne odlazim sa takvim osećanjem... Ali možda je to i pitanje mere ulaganja. Ogromna je onda bila naša energija, razmena... a kad toliko daš, onda i dobiješ, bude uvraćeno... Ne znam... Možda, koliko mi sad, pritisnuti svim ovim učem živimo, ulazešmo, toliko nam se i vraća.

Boris Isaković (foto: Nebojša Babić)

Susretljiv i srdačan, uz duhovite opaske, uz pokojni gutljaj kafe i cigaretu, govorio je o „Dobričinom prstenu“, pozorištu, filmu, glumi, današnjicima, nama, svojim sećanjima i osećanjima...

Prošlo je blizu dva meseca od kada je saopšteno da ste 35. dobitnik „Dobričinog prstena“ i, malo u šali, malo u zbilji, da li se sada drugačije živi...

Biće svečana dodela pa ćemo se podsetiti... (smeh) Šalu na stranu, hoću da kažem kako zapravo ni sam ne znam koliko uopšte razaznajemo stvari u ovom diktatu i pritisku površnost, brzine... Koliko traje, na primer, sve to oko nagrada, šta znači... I sam se pitam, i samo se pitam a za odgovore ko te pita. Smejete se, i nasmejamo se, a nije smešno. U svakom slučaju, dobro sam se smestio u dobrom Dobričinom društvu. Tokom ovih dana, i pred ovaj razgovor, sa nekim posebnim osećanjem razmišljam o tome da je mnogo laureata iz nekog vremena koje je bilo drugačije. A meni su ti ljudi toliko značili. Nemjerljivo. Naravno ne zato što su dobitnici prstena već zbog toga što su bili kakvi su bili, zbog onog što su radili i uradili, zbog duha

Nebojša Dugalić vam je kum?

On me krstio. Mene i Jacu (Jasna Đuričić, prim. n.). Drugi kum je Goran Šušljik.

Ozbiljna situacija...

Ozbiljna nego što. Sada patrijarh, u ono vreme mitropolit i vikarni episkop, Porfirije nas je krstio u Kovilju. Taj ritual, poznato je, podrazumeva da onog koj je se krštava potope u bure. Jacu su potopili, gurnuli joj glavu pod vodu, sve kako treba a ja nisam mogao da stanem u bure. Bilo mi malo, veće nisu imali, te koliko sam stao – stao... Šta će... I onda me u nekom trenutku Šušljik pita: „Čekaj Borise, jes ti sad delimično kršten?“ (smeh) Pa, rekoh, verovatno... Tako se i osećam.

I tako vi delimično kršteni kročite kroz svoje dane i godine, uloge...?

Da, šta će (smeh). Pa vi vidite kako je meni...

Govorili smo o tome šta i kako je bilo a kako vi percipirate sadašnje vreme, šta ga karakteriše? Kakav je duh ovog vremena?

Nas u ovom razgovoru prosto povuče priča o onom vremenu jer bilo ljudskije... Današnji duh vremena je – bez duha. Nedovoljno mi je, premalo je... premalo razmena, malo značajnih umetničkih činova.

Zašto je to tako, što se dešava?

Malo je lepog. Ako govorimo i o estetikama pozorišnim. Mi teško možemo da dodemo, bar u estetičkom smislu, do nečega što će publika zaista lepotom napojiti. A ima toga u evropskim pozorištima. Gledao sam u Geteborgu Ekmana, plesna predstava. Čudo! Kakvo postignuće, napojen lepotom i sav ozaren izlaziš iz sale.

Razgovaramo u Jugoslovenskom dramskom pred predstavu *Čudo u Šarganu* Ljubomira Simovića u kojoj igrat će skitnicu. Publika je gleda na kartu više a negde biste rekli da veoma volite Simovića...

Još na akademiji smo radili Simovića. Volim taj jezik, tu njegovu senzibilnost, osetljivost, taj detalj kod njega... taj duh. Eto! Nikad neću zaboraviti početak rada na predstavi *Putujuće pozorište Šopalović* u Ateljeu 212 koju je režirao Tomi Janežič. Na prvu probu došao Ljuba Simović, doneo nam flašu viskija, i čitao nam komad. Čita on, čita... Mi ga sa ushićenjem gledamo. I vidiš kako se na neki način odvojio od komada. To je bilo baš zanimljivo. Neke delove je čitao kao da ih prvi put vidi. Smeje se na neke duhovitosti, reaguje kao da nije njegovo... Čudesno.

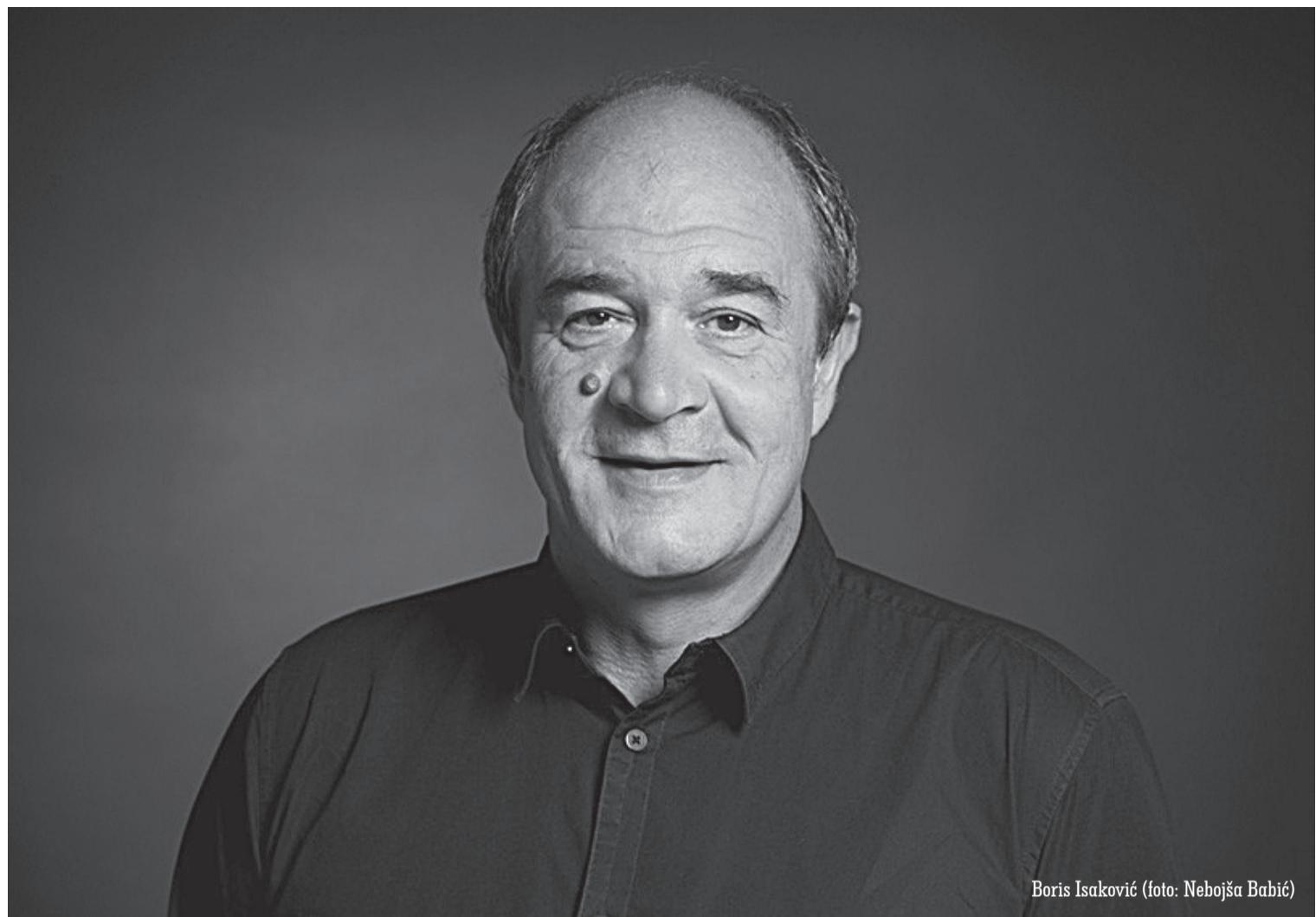
Vaš odnos prema ulozi skitnice tokom rada i sada kada, kako se to kaže, publiku diše s predstavom?

Ta uloga govori i koliko se ja vezujem... Prvobitno je bilo reći da igram drugu ulogu. Ali ja sam htio skitnicu misleći na Peru Kralja, koji ju je igrao. Ne naravno da ga oponašam. Nego da preko te uloge nastavim sa Perom neku vezu... To je moja unutrašnja veza s njim.

Jedna od vaših aktuelnih predstava, takođe u ovom pozorištu, *Zašto je poludeo gospodin R?* ovečana je i pohvalama i nagradama...

Ispostavilo se da traje. I to mi je vrlo drag. A opet i tu ima – ljudi kojih više nema. Nema Fede, nema Ćeveje... Silno sam želeo da umesto Ćeveje igra Voja. Imao sam sreće da je Voja prihvatio. Evo, već je odigrao tri-četiri predstave. Meni mnogo znači što je on tu s nama. Voleo sam to s Ćevjem da igram. Bilo je strahovito zabavno. Mnogo godina sam proveo s ljudima u ovom pozorištu. Iako tek odskoro imam stan u Beogradu. Ranije sam dolazio iz Novog Sada i vraćao se. Ali bilo je po dvadesetak igrača mesečno, skoro svaki dan tamo-amo. Prođe to vreme gotovo neosetno i ti shvatiš da zapravo, nije flosku, pozorište postane tvoja porodica. Postane tvoj život. Često ljudi iz pozorišta ti budu bliži, bliskiji nego neki s kojima si u krvnom srodstvu. I onda teško mi je... Pominjali smo Đuzu, Peru Kralja... Mnoge nismo. Baš bih voleo da su tu. Svima bi nam bilo bolje. I u onim ratovima, inflacijama, užasima Miloševićevog doba... imali smo punoču življjenja. Eto što znači duh. Kakav je to bio humor, kakva međusobna bliskost, solidarnost, empatija...

Mnogi smatraju da je ovo vreme, vreme sebičnosti i praznine, vi kažete...?

Boris Isaković (foto: Nebojša Babić)

Da... živimo zatvoreni. I spolja i iznutra. Spušteni su roletne. Evo sad radimo *Skakavce* Biljane Srbiljanović na Akademiji, studenti su izabrali komad. Iz ove perspektive mislim da je vrlo tačan, postao je još tačniji s godinama, jer to o čemu govoriti, ta vrsta otudenja, ta vrsta ophodenja, odnosa u porodici, među ljudima, način komunikacije... zastrašujuće. To živimo. Sa vrlo malo bar osmeha koji pružamo jedini drugima.

Zanimljivo je da su mladi ljudi to izabrali...

Jeste. Ta mlada generacija percipira problem. To je diplomska predstava, već su malo naučili da preispituju vreme u kom žive, sebe.

A kada je reč o ulogama na ekranu, koja vam je bila važna ili posebno intrigantna?

Uloga Slobe u seriji *Porodica* me i u samom radu baš zaintrigirala. Serija je radena u koroni, pa je snimanje pomerano, odlaganje, tako da sam imao vremena da se dobro spremim. Mnogo sam radio na sebi. I to je dalo rezultat. Radovao sam se radeći, imao radost pri kreiranju. Bio sam zaigran sve vreme a bilo je vrlo teško; od 5 ujutro, prvo mi stavljaju masku dobra tri-četiri sata, pa 12 sati snimanja, a bio sam baš zaigran. I iznova sam se uverio da jedimo tako, kad si na taj način zaigran, može nešto izuzetno da nastane.

Pomenimo i film *Praznik rada* Pjera Žalice koji je minulog leta otvorio Filmski festival Herceg Novi – Montenegro film festival a prethodno zatvorio Sarajevski festival. Negde ste rekli da vas je taj film obradovao, zašto?

Iz više razloga, a ima nešto za mene veoma potresno u tom filmu. Između ostalog govorio o tim našim bačenim, pročerdanim godinama. Više od trideset godina, što možda za istoriju ne znači mnogo, ali za jedan ljudski vek i te kako jeste, stalno smo pod gotovo neizdrživim pritiskom istih pitanja; kad ćemo se mi ovde više smiriti među sobom, kad će prestati da budu glavna tema verski, nacionalni, stranački predznaci... U filmu *Praznik rada* ima fantastična replika; dvojica razgovaraju u autu i jedan spomene suživot, a ovaj drugi mu kaže „ma jeboće više suživot... suživot, pa suživot..., a kad će početi život“. I stvarno to jeste pitanje – kad ćemo početi normalno da živimo.

Imali ste prošle jeseni premijeru i u Italiji, o kakovostu ostvarenju je reč?

-Snimao sam ga prošlog proleća, a sredinom septembra je bila premijera u Rimu. Igram našeg čoveka koji se tamo upoznaje s glavnim junakom kojeg su potpuno neopravdano strpali u zatvor, prišli mu nekakvo ubistvo i pljačku. Nepravedno zatvoreni, izgubio je veru u život u ljude oko sebe, u prijatelje od kojih je jedan gradonačelnik tog malog mesta u kojem žive, a odličan je šef kuhinje. U zatvoru upoznaje lika kojeg igram i koji nastoji da ga odvede na tamniju stranu, u pljačku i otimačinu, kako bi došli do nekih para, da otvore restoran na Hvaru... Lepo iskustvo.

Šta je za vas gluma?

To je Đuza, uz karakterističan izraz i ton, govorio – „šta je gluma mamicu ti...“ Ma to je moj kreativni prostor. Tu sam naučio da se izražavam. Sve što znam je to. I onda ako se ne igram... šta je da se svi mnogo više ne igram. Igra u smislu kreativnog, slobodnog, hrabrog pristupa. A mogli bismo da se igramo tako da prevaziđemo čak i ovo vreme. Ne samo da ga zaboravimo nego da ga meljemo. Jer to menjanje vremena, uočavanje i stvaranje perspektiva počinje od nas samih. Da smo u treningu, da smo u formi u toj igri, mi bismo videli neki drugi svet, neke druge puteve, u ovoj ružnoći pojavila bi se ipak i lepota. Jer ona sigurno postoji samo zbog svega u što smo zatrpani, zbog spuštenih roletni, mi je više ne vidimo. Možda načas, na tren nazremo, ali sasvim sigurno je ne vidimo u njenoj punoči. Za mene je gluma – radost igre. Proživeti život tako je privilegija. Pa što ako je usput i teško, to je normalno.

Koja je sledeća uloga?

U Banjaluci snimam seriju *Koža*, igram manju ulogu, i bacam se na rad sa studentima i diplomsku predstavu.

Negde se pojavila informacija da ste radili sa Tomom Vinterbergom *Femili lajk aurs...*

Jesam. Nije velika uloga. To je išlo preko moje saradnice iz Sarajeva, a Miloš Pušić mi je pomogao da se uradi što je trebalo za kasting. I kažu – dobio si ulogu. Pogledam o čemu se radi, vidiš da je to nešto što bi žargonski nazvali „rašn trefik“, da je uloga otprilike to što je trebalo za kasting, i odlučim da odbijem... Nije me privlačila uloga lošeg momka iz funkcije. Kad ubrzo stigne mejl od Vinterberga u kome, nisam siguran da je pristojno da prepričavam njegove pohvale... U svakom slučaju, kaže da me je gledao i svesrdno poziva da razmislim još jednom, da bi mu značilo da prihvatom ulogu. I razoružao me čovek. Snimao sam dva dana, dobro iskustvo a on je zaista super.

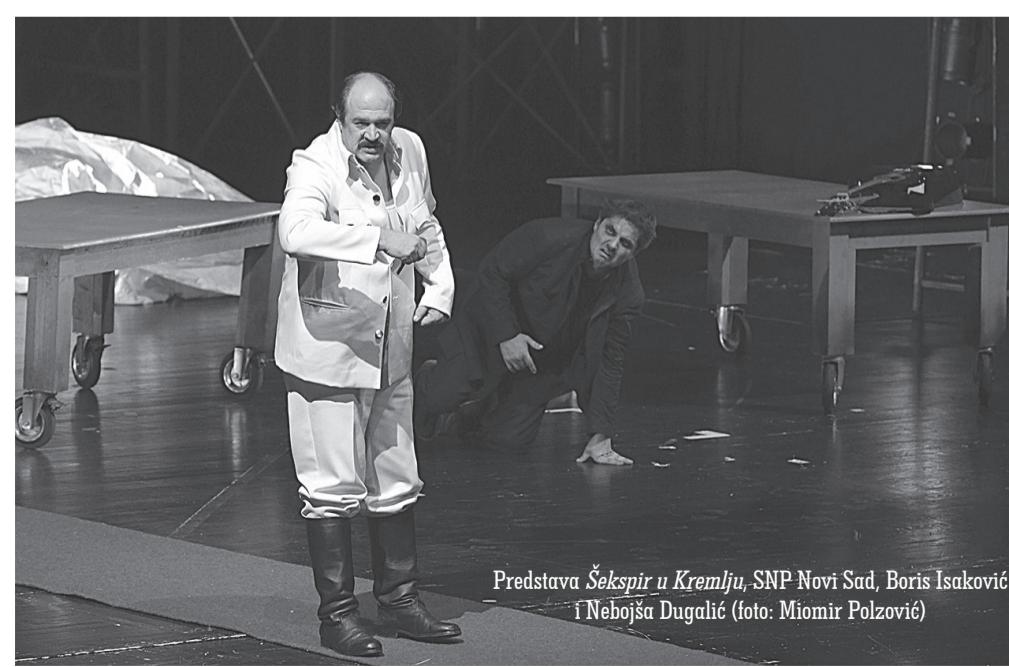
Imali ste pre nekoliko godina lepa iskustva i sa Emom Tomson u filmu *Poslednji Božić Pola Figā*, podsetimo se kako ste dobili ulogu, kako je sve teklo...?

Ema Tompson me je sačekala u Londonu, pozela mi je dobrodošlicu sa raširenim rukama i zagrljajem. A sve skupa – išlo je nekim svojim tokom. Uz vrlo stresne administrativne prepreke... Gledali su film *Dobra žena* Mirjane Karanović, ona mi je prva i donela vest da su zainteresovani. Gledali su i holandski film koji sam radio *The Paradise Suite*, koji je veoma dobro prošao po festivalima... Poslednji kasting je bio u Zagrebu, posle smo išli u London. U svoje uspehe ubrajam i to što sam uspeo da stignem u London. Vi se smetate a nije smešno... U to vreme sam radio kod Dalibora Matanića drugi deo njegove triologije. Zbog tog filma sam bio u Hrvatskoj, a trebalo je u Beogradu završiti proces dobijanja engleske vize, koji, kao što znam, nije ni jednostavan ni brz. Kako da ti pasoš bude u Beogradu a ja u Hrvatskoj... Haos. I da ne zamaram, očajan sam bio. U Londonu su takođe bili u dilemi da li će stići, a ako ne stignem, čekalo me je plaćanje penala jer sam potpisao ugovor... katastrofa. Kako to obično biva, bilo je i komike. U poslednji čas i uz živaca ne pišta koliko sve je nekako rešeno. Što se uloge tiče, radio sam je kao i svaku; što je uloga, što je ceo projekat, koji je ključne tačke po dubini... Uspostaviš koordinate i radiš. Ema Tompson je zaista bila divna, kao domaćin, budući da je to praktično njen film u smislu da je njen ideja, njen scenario...

Postoji li neka uloga koju priželjkujete?

Ništa konkretno. Uvek mi je bitno da je dobar sadržaj za koji se onda nadamo da ćemo biti dovoljno pametni da ga na pravi način protumačimo i sprovedemo. I ljudi s kojima radim, razmena s njima.

Tatjana Nježić

Predstava *Šekspir u Kremlju*, SNP Novi Sad, Boris Isaković i Nebojša Dugalić (foto: Miomir Polzović)

TOTALITARIZAM RASTE IZ STRAHA

Kompleksno je, i tanano tkivo ove drame. Komad postavlja mnogo pitanja, ali odgovor mora biti duboko iskren i to je možda bilo najteže ostvariti — kaže Sloboda Mićalović, čiji je lik centralna snaga predstave *Vatre* JDP-a i Nacionalnog teatra Katalonije

Iako rado govorimo Beograd je svet, prave međunarodne pozorišne koprodukcije na institucionalnom nivou su retkost. Jugoslovensko dramsko pozorište od 2006. godine je član Unije teatara Evrope. Svoje predstave je imalo prilike da prikazuju inostranoj publici na gostovanjima i festivalima. No najnovija premijera, predstava *Vatre* prva je koprodukcija JDP-a s velikim Nacionalnim teatrom Katalonije (Teatre nacional de Catalunya) iz Barselone. Do saradnje je došlo zahvaljujući pozorišnoj asocijaciji, ali još više zato što su vodeće ličnosti ovih kuća, dve žene, Tamara Vučković Manojlović i Karma Portačeli lako našle zajednički jezik i opšti interes. Posle beogradske premijere 2. februara, predstava je deo festivala *Finisterra* u Portu u Portugaliji, 17. i 18. februara, a u Barseloni je polovinom juna.

Projekat katastrofe

Tamara Vučković Manojlović, direktor Jugoslovenskog dramskog pozorišta i odnevno jedan od članova Upravnog odbora UTE, daje kontekst u kom je nastala koprodukcija i kaže da predstava *Vatre* nastaje kao deo šireg projekta *Katastrofa* koji je pokrenula Unija teatara Evrope.

„Projekat obuhvata nekoliko predstava koje će sve biti predstavljene na portugalskom festivalu Finistera. U projektu *Katastrofa* učestvuje desetak evropskih pozorišta, a mi učestvujemo zajedno s Katalonskim nacionalnim teatrom iz Barselone. Sve predstave u projektu su koprodukcije, ali ni su sve nastale između članica UTE. Na primer, teatar iz Barselone nije član UTE. Do saradnje sa umetničkom direktorkom ovog teatra, direktorkom Karmom Portačeli do-

lo je kroz razgovor na zajedničkim susretima u organizaciji Unije.

JDP je bio deo velikog projekta UTE, TERRORisms, koji je bio drugačije koncipiran. U okviru njega, JDP je s predstavom *Zmajeubice* gostovao u nekoliko gradova Evrope a takođe su evropske predstave gostovale kod nas (Narodno pozorište iz Praga i Šaušpilhaus iz Graca). Ovaj projekt je bio podržan sredstvima iz Evropske unije. Ideja je da nastavimo da saradujemo bez obzira da li su obezbeđena dodatna sredstva iz EU. Dogovorili smo se da pravimo koprodukcije sa budžetima koje svakog pojedinačno pozorište ima. U Upravnom odboru UTE sve više se radi na tome da funkcionišemo nezavisno, a da podstaknemo zajednički rad.“

Dodata je tokom proba predstave *Vatre* Jugoslovensko dramsko posetilo Barselonu.

„U organizaciji festivala Finistera u Portu delimično učestvuje UTE, a glavni organizator je Nacionalni teatar Sao Žoao. Na sličan način se organizuje i festival u Klužu, na kom smo učestvovali nekoliko puta. Osim toga, ima i manjih festivala na kojima je UTE prisutna.“

Istiće potom zašto su važni Unija i kontakti: „Zato što probleme koje imamo — nekad slične, nekad različite — lakše možemo rešavati kad se zajedno suočimo s njima. Različito smo prošli pandemiju, ali smo stalno bili u kontaktu. Suština je da se pozorišta iz Evrope što bolje upoznaju, razumeju i konvergiraju jedni ka drugima.“

Na krhotinama...

Na probama u Jugoslovenskom dramskom uzavrelo je kao na nekom filmskom

setu. Na sceni probaju glumci, rediteljka im iz mraka gledališta lako prilazi i daje indikacije i opet se vraća u tamu. A sasvim u pozadini, scenografskinja i dizajnerka svestra Marija de la Kamara radi s tehničarima svetla iz JDP-a. Na neobično širokom ekrusu promiču prizori video-rada Mikele Andela Raja. Promiču noćne slike avenija i trgova Barselone, izdvojene rečenice iz drame Marije Velasko ispisane cirilicom, neko plavetno more, neka pusta zemlja. Svako proba svoju partituru i svi probaju istovremeno. A nema površenog tona iako je premijera za koji dan. Govori se engleski, srpski, španski, katalonski, francuski, italijanski. Jezici bruje i u tom intenzivnom i višenedeljnog radu oni više nisu samo sredstvo komunikacije nego kreacije, u njima se uživa. Čak i u probi koreografske scene sa Damjanom Kecovečićem sve se odvija glatko, mada je scena zasuta krhotinama (antičkih) figura. Kako li se po tome hoda? Važno je ovladati scenom tako vešto da se može i plesati.

Rediteljka Karma Portačeli, s delikatnim poštovanjem svake ličnosti, jasno ide ka svom cilju. Kako je neko od učesnika u procesu rada primetio — vidim je na korak ispred nje. U njenoj nameri je i njena moć, jer kada je namerna, ne zna za humor. Na probu dode s jasnim ciljem, ali kad iskrsnu prepreku, ne troši uludo energiju, osmišljava novu putanju do cilja. Fascinantno je pratiti kako radi s glumcima na razvijanju odnosa među likovima u jednom krajnjem meditativnom dramskom tekstu, s mnogo referenci na književno naslede, filozofske teze, opštu kulturu.

Dramski tekst je svež, pošto je angažovana španska autorka Marija Velasko da

ga napiše prema prozi Margerit Jursenar *Vatre*. Iza Marije je desetak dramskih dela, nekoliko nacionalnih i međunarodnih nagrada, doktorat iz oblasti audiovizuelnih komunikacija na univerzitetu Komplutense u Madridu...

Razgovaraju dve junakinje. Jedna je skrhanā bolom zbog razočaranja u ljubav. Druga je sagovornica, terapeut, što da ne, pesnikinja, Sapfo kao arhetipska pesnikinja. Prva je očigledno obrazovana i pametna Ona, lirska ja iz pera Margerit Jursenar. Druga je njen vodič, njen „Vergilije“ kroz svet mrtvih pačeničkih duša. *Noćas su me pohodili mrtvi / Nova groblja i vekovi stari / Prilazili meni kao žrtvi / Kao boji prolaznosti stvari* — može biti asocijacija našem gledaocu na defile tragičnih likova — Fedre, Klitemnestre, Marije Magdalene, Ahila, Antigone... Svi su sagovornici bremeniti dugim mitskim i književnim životom, ali u razgovoru sa drugom uzdrmanom dušom, ne pokazuju svoju tragičku izdvojenost i veličinu nego da su njoj nalik.

Marija Velasko od 2019. saraduje sa Karmom, dok je rediteljka vodila Teatar Espanjol u Madridu. Marija kaže da nije stručnjak za klasični teatar i mitološke teme, da je zanimala savremeni trenutak, pa je zato i ovog puta, kad je radila po predlošku, smatrala da se od nje očekuje da pruži svoju vizuru. I zaista, rediteljka se nije mnogo upilita. Margerit Jursenar je pisala *Vatre* sa tridesetak godina i njena patnja je silna, koliko može da bude u mlađosti. To je univerzalna tema koja je povezuje sa savremenošću. „Danas postoje likvidne veze“, kaže Marija, „aplikacije za pronalaženje partnera, pomereni odnosi poverenja i povezanosti. Sve to utiče na naš um i te-

lo. Držim časove pisanja i vodim radionice s mladim ljudima. Dok ljudi pišu u stanju zaljubljenosti, tekstovi su im haotični. Zato me je zanimalo kako M. Jursenar usred emocionalne krize istovremeno vrši disekciju, istražuje ideju ljubavi. Ona uspeva da

Partneri UTE

Kulminacija projekta *Katastrofa* je festival *Finisterra* koji se održava u Portugalu u Teatru Nacional São João od 27. januara do 26. februara 2023. A partneri UTE u ovom projektu su:

Constanța State Theatre (Konstanca, Rumunija), Hungarian Theatre of Cluj (Kluž, Rumunija), National Theatre of Northern Greece (Solun, Grčka), Prague City Theatres (Prag, Češka), SKD Martin (Martin, Slovačka), SNG Drama Ljubljana (Ljubljana, Slovenija), Teatre Nacional de Catalunya (Barselona, Španija), Teatro Nacional São João (Porto, Portugalija), Theatre Laboratory Sfumato (Sofija, Bugarska), Théâtre National de Strasbourg (Strazbur, Francuska), Théâtre National du Luxembourg (Luksemburg), Jugoslovensko dramsko pozorište (Beograd, Srbija).

sredi svoje emocije pomoći mitologije, da ih duboko promisli i poveže s filozofijom.“ Na komentar da je drama puna citata, najviše filozofskih misli, odgovara da je autodidakt u filozofiji i da je prestala da joj prisuplja s istorijskog stanovišta nego je radije proživljjava.

Marija Velasko napominje da intimni svet trpi uticaj politike. „Dok su se muškarci bavili politikom, žene su mislile na lju-

Intervju: Karma Portačeli, rediteljka *Vatre* Marije Velasko, inspirisane prozom Margerit Jursenar

Zavisimo od stvari koje nisu stvarne

Sa poznatom katalonskom rediteljkom Karmom Portačeli razgovaramo po sle jedne probe. Naliv-perom upisala je započinjanja za sledeći dan i intervju je mogao da počne...

Šta je za vas inicijalno u ovoj predstavi, ljubav ili katastrofa?

Pitate li me šta je najvažnija tema ove drame? Ljubav. Ali je temeljimo na katastrofi. Svet je katastrofa jer smo učeni da o njemu pogrešno razmišljamo. Zavisimo od stvari koje nisu stvarne. Mnogo šta nas tako navodi i pogrešno vaspitava. Recimo, američki filmovi, francuski ljubavni romani pokazuju ljubav koja ne postoji. Za mene je ljubav mnogo važnija stvar. Margerit Jursenar donosi jednu drugačiju priču. Šta ona radi? Ona drugačije gleda na istoriju. Na primer, za Klitemnestru nam je rečeno da je bila ljubomorna i da je izdala muža koji je ratovao i izvojevao pobedu, a Lepa Jelena proglašena je kurvom. To je tako s buržujske tačke gledanja i to nije prava istina. To je bio samo izgovor za rat koji su hteli. Zato su smisili da ih je u rat uvela jedna lepa žena i zbog toga su je mrzeli. Ona je okrivljena. Mislim da je uvek tako.

M. Jursenar daje drugačiji istorijski kontekst. Ona objašnjava da je Klitemnestra usamljena otkad se rodila, da muža čeka celi vek. Rodena je da voli i bude voljena. A nije bila voljena i nije imala koga da voli.

Agamemnon je uvek odsutan. On je ubio Ifigeniju. I vraća se sa ratnim plenom, mlađom Kasandrom silovanom na ratištu.

Jesu li svi likovi birani po sličnom principu da se mit iznova iščita i razume?

M. Jursenar govori o svesti, o budnosti. Fedra govori o svojoj судбини da je rođena da voli, ali da ju je muž zapostavio i otišao, a ona je zavolela jedno čudovište Hipolita jer je jedini bio pored nje. I prihvatile je da bude unižena a nevinja je. Muškarac se ne bi tako poneo. Lik Marije Magdalene je jedan od najlepših. U katoličkoj crkvi tek je sa papom Franjom 2016. dobila status apostola među apostolima. Ona govori o drugačijoj vrsti ljubavi. Simon de Bovoir kaže, onog dana kad žena ne bude volela svojom krhkošću nego snagom, kad ne bude bežala od sebe nego sebe tražila, kad ne bude ponizena nego sigurna u sebe, tog dana će ljubav za nju biti kao što je za muškarce — fontana života, a ne smrtna opasnost. O tome govori i M. Jursenar. To je ono što Boba (Sloboda Mićalović) razvija do kraja.

Nije li ovo i isceljujući komad?

Da, sasvim. Kad se zaljubimo, mislimo da je naša ljubav najbolja i da nema takve na svetu. A kada se razočaramo, skloni smo da mislimo da smo najnesrećnija osoba na svetu. To je posebno tako kod žena jer ih pritisnica stroga društvena struktura. Zato smatram da

je feministički pokret jedina prava revolucija XX veka, transverzalna revolucija koja donosi jednakost. Rodena sam pod diktaturom, u doba poznog frankizma. Kao dete se sećam da je časopis *Triunfo* bio zabranjen i moralni su da platе kaznu jer je objavljen članak u kom se pominje da žene imaju klitoris. To se smatralo atakom na državnu bezbednost. Feminizam je jedini suštinski promenio svet. Zato postoji zadrška prema feminizmu.

Postoji feminizam i feminizam. Zar se nije pokret menjao kroz vreme?

Ne mislim tako. Postoji samo jedan feminizam koji reaguje na promene u društvu i zalaže se za jednak tretrtan. Sa šezdeset godina sam postala direktor pozorišta dok bi nekom muškarcu za to trebalo četrdeset godina života. Štaviše, ja sam bila prva žena na čelu Teatra Espanjol u Madridu od 1583. godine! Žena mora više da se dokazuje, njena postignuća se uvek podrazumevaju, nego muškarci kojima se i najmanji trud lako nagraduje. Mi smo još uvek nedovoljno vidljive.

Na kraju se pojavljuje aktivistkinja, Antigona. Šta nju vezuje za temu ljubavi?

Antigona je revolucionarka i govori o drugačijoj vrsti ljubavi. Ona svedoči o prihvatanju svoje sudbine. Njene su reči: „ne možes da spasiš sve što voliš.“ Ne možemo da spasimo ljude koje volimo. Rodena je u

porodici u kojoj je bratstvo najvažnije. Ona mora da sahrani brata. Dobre pozncjem tu situaciju jer sam Španjolka. Pola stanovništva pogubljenih u gradanskom ratu nije sahranjeno. Ubijen je ritual ispraćaja mrtvih. To je način ubijanja sećanja. O tome se čutalo pod Frankom, jer je frankizam bio strah, poniranje i sramota. To što Antigona želi da sahrani brata, to je čuvanje sećanja koje ne odgovara onome ko je na vlasti. Potomci stradalih u Arželusu [koncentracioni kamp u kom su bili i Peko Đapčević, Artur Adamov... prim. n.] pamte. Pobednici misle da su u pravu samim tim što su pobedili. Oni će uvek imati izgovor da je bio gradiški rat između naših predaka. Ali mislim vas za malo poštovanja.

Na tlu bivše države Jugoslavije počinje je mnogo nepravdi i svaka strana smatra da je žrtva. Kako ljudi mogu izići iz tog kruga?

Mislim da da. Teška je situacija. Živimo u ignoratskom trenutku. Ljudi su neprosveteni. Baš ništa ne znaju. Živimo u arhipelagu samoće, sa ekranima, okruženi medijsima, mislimo da smo informisani. Otvoreni smo da primamo laži. Smeće. Sami smo. Mislimo da komuniciramo, a nikad nismo bili usamljeniji. I rituali se ruše. Zbog toga je pozorište tako važno. Teatar je gotovo jedini ritual u kom smo zajedno. On je mesto otpora. Zajedno gledamo dramu i dišemo zajedno. To je važno. Nije važan stav. Stavovi su precenjeni. Ljudi šalju tvitove na razne teme. Briga me šta misle. Briga me i za mo-

je mišljenje. Ali bih rado seli i razgovarala. Možda mogu nešto da naučim.

Jesu li srpski glumci bili inspirativni?

To su odlični glumci. To je druga, ruska škola glume. Otvorene dušu i začasne nešto smete u nju. A ovo je vrlo dubok komad i traži mnogo rada na sebi. Zavolela sam ih i mislim da smo jedni drugima mnogo dali. Kad odem, verujem da će malo-pomalo izbijati to što smo novo stekli. Zasad ne mogu reći šta je to.

Za kraj, koja vam je vrlina najdraža? Dobrota. I savest.

Karma Portačeli
(tekst i foto: Jelena Kovacević Barać)

bav, brinule, volele. I sad se vidi rezultat. Ali mislim da se politika menja, stvara se novi mentalitet, pojave su se nove politike u politici. Na primer, ekologija i feminizam su sada deo politike. Nije to slučaj sa svim politikama. Postoji i kontrapokret iz straha od promena, od feminizma i ekologije. Totalitarizam raste iz straha."

Pozorište je svuda slično

Organizatorka Zaja Vasić primećuje da španski deo tima voli da radi „u komadu“, pa probe traju pet-šest sati, dok mi pred premijeru više volimo da radimo jednu probu pre podne, drugu uveče. „Karma Portačeli se kao umetnička direktorka trudi da internacionalizuje svoje pozorište, da privuče novu publiku. Zanimala se za ovdašnje pozorište, trudila se da razume našu kulturu, od gastronomije do politike.“

Sličnu potrebu za upoređivanjem i sumiranjem iskustva imaju i glumci. Nikola Rakočević kaže: „Drugačiji su principi rada. Recimo, oni postavljaju svetlo na glumačkoj probi, što je nama nezamislivo. Ali su glumački zadaci ostali isti i vidi se da je pozorište u suštini svuda slično. I kad je tekst izgovoren na pravi način, on prelazi jezičke barijere, pogoda slušaoca. To saznanje je meni najdragocenije u ovom procesu.“

Damjan Kecanjević je odgovoran za scenski pokret i ima svoj glumački zadatak, ali često posreduje i kao rediteljac. „Imao sam slične situacije i pre, ali uvek je neobično iskustvo. Kad si na sceni, imas ‘bašove’ kao svaki glumac, i ne možeš da ih prepoznaš. A kad si van scene, lako ih prepoznaš. U ovom procesu postavka se ra-

zlikuje od našeg glumačkog temperamenta. Mi uvek tražimo više sukoba, postupaka i manje teksta. Sve vreme imaš utisak da treba da sviraš na tri tona, a zapravo su u pitanju mnogi valeri.“

Dve oponitne a tragične junakinje, jedna iz antičkog, druga iz hrišćanskog sveda, Fedra i Marija Magdalena poverene su Mileni Vasić: „Fedra je nevina a proglašena je pohotnom ženom. Magdalena je bila prostitutka, a postala je svetica. Sve jedno da li pripadaju antici ili savremenom svetu, pravila su ista. Ni za šta se nismo izborili. Samo se busamo u grudi. Ko zna odakle vučemo ženske strahove i probleme.“

Drugačiji izazov je bio pred Natašom Tapuštović: „Zahtevan jer treba da iznesem lik prve lirske pesnikinje Sapfo, međutim, u ovom vremenu ona je postala psihoterapeut. Terapeut treba da oporavi, zaceli rane, ili da poduci. A Sapfo je, koliko znam, mnajne fragmente, tražila put ka lepoti. To su dva različita konteksta, koje treba spojiti u sebi u jedan lik. Sapfo je prošla sve, i ono kroz šta su prošli mitski junaci. Zna sve o patnji, poznaće život. Zato moj lik citira mnoge autore i daje pouke jer treba da pomogne ovoj mladoj ženi. Kako bude živela predstava, očekujem da će u nju ulaziti kao u duboku reku.“

Iva Manojlović se pojavljuje u dvostruko ulozi Antigone i Venere, a njena poletna mladalačka pojava bitno boji ovu predstavu da se ne zatvoru u solipsistički krug. Centripetalna snaga predstave je u liku koji igra Sloboda Mićalović: „Ona je nazvana vrlo tačno, zato što to može da bude

Predstava *Vatre*, Milena Vasić, Damjan Kecanjević, Nataša Tapuštović, Nikola Rakočević, Iva Manojlović i Sloboda Mićalović (foto: Nebojša Babić)

svaka od nas. Kompleksno je, tanano tko vo ove drame. Svedočimo kako jedna žena mojih godina može da bude tako ‘naivna’ kada je reč o ljubavi. Komad postavlja mnogo pitanja ali odgovor mora biti duboko iskren i to je možda bilo najteže ostvariti. Karma je insistirala da se ništa ne dešava spolja, da nema teatralnosti već duboka patnja, rastrojenost i nerazumevanje života i životnih situacija. Sredstva su bila filmska. Ljubav kao večita inspiracija i svi imamo potrebu da govorimo o njoj kao da se samo nama dešava.“ Na pitanje kojoj misli iz ove uloge se najčešće vraća, rečka je: „Kamo sreće da umemo da budemosi, kao i hrabrosti da se usudimo i budemo zajedno.“ Sloboda je zajedno sa Mi-

lenom učestvovala na probama u Barseloni: „To su dve škole, dva različita kulturno-socijalna pristupa problemu ali umetnost briše granice. Inostrane koprodukcije su odličan potez JDP-a. Veliko je ovo iskustvo za glumce i nadam se dobrom uspehu na festivalima. Bilo je zanimljivo raditi sa rediteljkom koja vas ne poznaje, nije vas nigde gledala a ipak je uspela da napravi podelu koja je najčuđnija za ovu priču.“

Zvučni pejsaž *Vatre* osmislio je Đordi Kuljet, kostime Marija Marković Milojev, a likovnosti scene doprineli su scenografski tandem Cube.bz, koji čine Marija de la Kamara i Gabrijel Pare Leskano, i vizuelni dizajner Mikel Andel Rajo koji dugo radi s K. Portačeli.

„Gabrijel i ja smo hteli da scena za *Vatre* bude prizor klasičnog sveta koji je vremenom srušen. Za mene to nije ratna nesreća, nego je svet srušen zbog nesrećne ljubavi. U drami se ponavlja da ljubav ruši, da boli. Scenografija prati kako se glavna junakinja oseća. To treba da je napušten prostor. Zavese od resa zatvaraju prostor i daju osećaj uzvišenosti. I ekran se proteže horizontalno s kraja na kraj scene. Prostor liči na hram kojeg nema, duhovno mesto iz kog učimo.“

A dok se predstava razvija, iz dubine scene gleda nas sve vreme jedna malá Miloska Venera.

Jelena Kovačević Barać

75 GODINA JUGOSLOVENSKOG DRAMSKOG

Jugoslovensko dramsko pozorište nastalo je na krilima posleratnog poteća 3. aprila 1923. obeležiće jubilarni 75. rođendan. Vreme i način osnivanja obeležili su se samo početak nego dalji razvoj, društveni značaj i, ako se može tako reći, samosvest i doživljaj sebe kod članova ove kuće.

Kad se govori o osnivanju JDP-a, često se naglasi da je osnovan dekretom Josipa Broza, a sa istorijske distancije čini se važnije istaći da je to vreme pobede nad fašizmom kad oslobođena zemlja počinje da se obnavlja; vreme u kom se materijalna nemaština, ratni gubići i lične tragedije nadomeštaju duhom zaledanim u budućnost blistavu i obećavajuću. Takav stvaralački duh vodio je reditelj i arhitekt Bojana Stupicu da osmisi jedan „centralni“ teatar nove jugoslovenske države i elaborat pred Komitetu za kulturu i umetnosti pri Vladi FNRJ u novembru 1946. Elaborat je usvojen, ali je u vremenu do nas izgubljen, i samo možemo prepostaviti šta je u njemu Stupica napisao na osnovu onog što je Jugoslovensko dramsko pozorište postalo: elaborat je bio začetak JDP-a a Bojan Stupica njegov prvi umetnički direktor.

Reprezentativni teatar

U osnivačkoj uredbi stajalo je da direktora i umetničkog direktora postavlja Komitet za kulturu i umetnost Vlade FNRJ u sačlanošći a predsednikom Vlade, a ostalo osoblje angažuje i postavlja direktor.

Tako je Stupica mogao da pristupi pravljenju ansambla. Birao je najbolje umetnike iz drugih pozorišta iz cele države. Šta je to značilo za novi teatar? Pre svega, od najboljih je stvarao reprezentativan ansambl. Od tada nadalje, u JDP-u su igrali glumci-velikani. Umesto niza koji bi počeo Milivojem Živanovićem, u ovom kolažnom portretu kroz vreme, pomenuću imena glumica kojih više nema: Marija Crnobori, Mira Stupica, Raheela Ferari, Ljiljana Krstić, Sava Severova, Blaženka Katalinić, Olga Spiridonović, Dubravka Perić, Irena Kolesar, Sonja Hlebš, Radm-

la Andrić, Branka Veselinović, koja je premierala 8. februara, pred sklapanje ovog broja.

Jugoslovensko dramsko pozorište pripadalo je nekolicini saveznih ustanova kulture, usmerenih kako na delovanje u zemlji na saveznom nivou, tako i u međunarodnim okvirima. S obzirom na to da je cilj JDP-a bilo „podizanje pozorišne kulture jugoslovenskih naroda“, trebalo je obezbediti uslove – vrhunske umetnike, prostor i opremu za rad – za rada vrhunske umetnosti. Zatim, pozorište čiji su glumci po poreklu pripadali različitim konfesijama i nacionalnostima, iz Srbije, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije, kasnije i Crne Gore, formirali su ansambl nadnacionalnog karaktera. Ako se tome doda da su angažovana tri eminentne reditelje – Bojan Stupica (Slovenija), Tomislav Tanhofer (Zagreb), Mata Milošević (Beograd) – onda se s pravom može reći da je u jugoslovenskom karakteru bilo sadržano ne samo politički ili ideološko određenje nego pre svega umetničko. Jugoslovensko dramsko pozorište osnovano je da bude reprezentativno, nadnacionalno, univerzalno, prožeto osećanjem slobode i umetničke slobode.

Od prve večeri, 3. aprila 1948, publiku Jugoslovenskog dramskog dočekuje raširenih ruku kao krila, snažna, neustrašiva Devojka s bakljom Mila Milunovića. Složena od sitnih mozaičkih kameničića, poput kakvog antičkog nasleđa ona odoleva vremenu i ljudskim historiama. *Devojka s bakljom* će postati simbol JDP-a, vremenom i logotip.

Kao u nekoj vilinskoj priči, na svom rođenju JDP dobija tri poklona. Jedan se i danas nalazi ispred zdanja, uvučen od ulice prema parku Manjež. To je skulptura Vanje Raduša *Ranjenik*. Drugi poklon bila je skulptura u bronzi *Petnaestogodišnja*, rad Borisa Kalina, ali je ona nestala posle požara 1997. Treći dar je pomenući mozaik na zidu foje, ispred ulaza na Veliku scenu. Pokloni su bili i s osećanjem pravde i prema ukusu vremena: tri umetnika su bila poreklom iz različitih krajeva Jugoslavije i sva trojica visoko

cenjena. Doduše, može se pretpostaviti da je Stupica odabrao Kalinov rad za fontanu koju je sam projektovao.

Hvale i zabrane

Ideje makar i najbolje ne mogu opstatи ako se za njih ne založe ljudi. Na čelu kuće nalazili su se književnici i erudit, a Pozorišnim savetom predsedavao je Ivo Andrić (1956–1965). Na predstave je dolazio i predsednik Tito s Jovankom Broz. Činilo se da su umetnici JDP-a u njegovo milosti. Život Jugoslovenskog dramskog odlikuje na početku po četiri-pet predstava u sezoni, i repertoar sastavljen od velikih dela domaćih i svetskih pisaca. Ove predstave putuju na velike turneje po celoj domovini 1949. i 1950, ali od 1954, kada je JDP učestvovao na prvom Teatru nacija u Parizu, počinje redovno da gostuje internacionalno, u pravom smislu te reči, jer igra i na Zapadu (Francuska, Austrija, Italija, SR Nemačka) i na Istoču (SSSR, Bugarska, Poljska, DR Nemačka).

Broj premijera će se udvostručiti kad je artikulisana potreba za kamernom scenom, 1959/1960, tj. da se i sa manje sredstava može napraviti dobra predstava. No realizacija takve scene sačekaće povratak Bojana Stupice za upravnika i umetničkog direktora kuće,

se proneo glas da je predstava „antidržavna“, usledila je autocenzura. Stupica je bio skrhan. Po svemu sudeći, njegovi zdravstveni problemi su pogoršali i on je u maju 1970. preminuo.

Ansamblu je trebalo vremena da pronađe svoj put.

Godine 1977. glumci su oživeli prostor prozvan Titov salon i pretvorili ga u Pozorišni salon. Prva predstava bila je *Duga u crni* Olge Savić. Ova najintimnija scena postoji i danas, ali kao Studio JDP.

Iako je bilo mnogo užleta, u ovom kratkom pregledu ne može da se ne izdvoji 14-godišnji upravnički mandat Jovana Ćirilova (1985–1999). Doneo je svetski duh u Beograd, i mladu publiku u JDP. U tom periodu nastaju značajne predstave Dejana Mijača, Slobodana Unkovskog, Harisa Pašovića, Egona Šavina, Paola Mađelija, Eduarda Milera, Nikite Milivojevića, Gorčina Stojanovića...

Gostovanja su i dalje važan deo života ovog teatra, ali se njihova priroda menjala kroz vreme. Posle ratova devedesetih bilo je važno uspostaviti pokidane kulturne veze, i JDP je u tome prednjačio, gostujući u Skoplju, Ljubljani, Rijeci, Puli, Sarajevu, i pozivajući njihova pozorišta u goste.

Novi upravnik Branko Cvejić prepoznao je potrebu za pozorišnim udruživanjem na evropskom nivou, i izdještovao da se JDP priključi Uniji teatara Evrope 2006. godine. A sa globalizacijom i otvaranjem svetskih festivala u Americi i Aziji, u 21. veku JDP gostuje u Kolumbiji, Kostariki, Meksiku, Kini.

Duhu koji prevazilazi lokalne okvire pristaju pozivi i režije inozemnih reditelja još od sedamdesetih godina: Jurij Zavadski, Kažimir Dejmek, Evgenij Simonov, Paolo Madeli, Ježi Jarocki, G. A. Tovstonogov, Roman Viktjuk, Dušan Jovanović, Aleks Čizholm. U ovoj sezoni gostovali su Vito Taufer i Karma Portačeli.

Požar i obnova

Godine 1997, 17. oktobra u zoru izbio je požar u delu scene. Vatra je odmah zahvatila zapaljivu scenografiju predstave od pret-

odne večeri *Mizantrop*, a plamen je jeo sve, ostavljući za sobom ruševinu. Bilo je ponovo vreme nemaštine, zemlja samo što je (delimično) izašla iz sankcija... Opstanak pozorišta bio je ugrožen, mada je ostala zgrada Teatra „Bojan Stupica“. Iste večeri, užas i suze glumci su zamenili odlukom da igraju. I odigrali su što je bilo na repertoaru – *Buba u uhu*, najdugovečniju predstavu.

Vitalizam mora biti da je usmerio snage da se obnovi zgrada, od raspisivanja konkursa za novo rešenje, do konačne izgradnje novog reprezentativnog zdanja. Od 2006. Velika scena JDP-a ponela je ime glumca Ljube Tadića.

Današnja Uprava s Tamarom Vučković Manojlović na čelu zalaže se za temeljnu obnovu Teatra „Bojan Stupica“, za što veću internacionalnu povezanost i za vidljivo učešće u evropskim pozorišnim tokovima.

Kad se 2003. ugasilo ime Jugoslavije, a zgrada Jugoslovenskog dramskog pozorišta je obnovljena, pojavili su se zahtevi da se promeni ime pozorišta. Marija Crnobori, glumačka diva iz prvog ansambla, znala bi britko reći: „Žašto menjati ime pod kojim te svi znaju i sa kojim si se proslavio?“ A Branko Cvejić, dugogodišnji upravnik JDP-a, čuvao je ime kuće – jer je ideja jugoslovenstva starja od države. I ne samo da je starija nego joj je i nadređena, rođena iz potrebe za oslobođenjem i ujedinjenjem naroda. Najzad, (ne)kulturni zaborava mora se odolevati stvaranjem i dobrim imenom.

Branko Cvejić (1946–2022) nije dočekao ovu godišnjicu. A živeo je s JDP-om od 1967. prvo kao glumac, desna ruka upravnika Jovana Ćirilova, bio je odgovoran za izgradnju nove zgrade posle požara, pa upravnik/direktor u dva vezana mandata (2003–2011). Voleo je da nas podseti da veliki duhovi, oni umetnici koji su predano stvarali ime Jugoslovenskog dramskog pozorišta gledaju na nas s galerija, balustrada, mostova za rasvetu, iz uglova u tamni. Budno bde nad umetnošću pod krovom na Cvjetnom trgu.

Jelena Kovačević Barać

JE LI NAM SLOBODA UOPŠTE VIŠE VAŽNA?

Početak 2023. godine u vojvođanskim pozorištima

U modernom društvu želja za slobodom zamenjena je željom za sigurnošću, pa tako ni istina, sama po sebi, više nije posebna vrednost. Posebna vrednost postala je istina koju možemo da prihvatimo, koja obezbeđuje našu sigurnost ili naš komfor, a u nekom političkom kontekstu i ona se menjala. Nova paradigmă je da više ne morate biti ni humani, ni pravedni, dovoljno je samo da svojim zajednicama obezbedite da joj bude bolje. Samim tim ni istina više nema nepričuvanu vrednost kako mi to fetišiziramo kroz vekove – kaže Andraš Urban u nedavnom intervjuu jednom dnevnom listu.

U atmosferi tih, odgovarajućih, ali i nedovarajućih istina, a sve su, nažalost, činjenica i ovog našeg društva, izvesno su opipljive januarske etide iz vojvođanskih pozorišta koje ponešto prstiju imaju i u decembru, ali i u mesecima nakon januara...

Transfer decenije...

Pre vesti s početka godine, jedna s kraja prošle: Marta Bereš postala je članica Srpskog narodnog pozorišta. U ičekivanju novih predstava u kojima će Berešova zaigrati, neki su ovaj potek nazvali pozorišnim transfertom decenije. Izvesno je da će na jesen zaigrati glavnu ulogu kod Kokana Mladenovića, u predstavi Bila jednom jedna zemlja po tekstu Dušana Kovačevića. U SNP-u imaju novog laureata nagrade „Predrag Tomonović“. To je glumac Branislav Jerković, koji ju je dobio za uloge u *Slepoj mrlji* i *Magbetu*. U isto vreme, u SNP-u je po tradiciji nagrađen i najbolji diplomirani student master studija glume na srpskom jeziku na novosadskoj Akademiji umetnosti – Dejan Maksimović, iz klase profesora Borisa Isakovića.

Kada su nove predstave u pitanju, najvažnija vest iz SNP-a je da im je stigao Jernej Lorenci, koji režira predstavu *Jevandelje po Dostojevskom*. Premijera bi trebalo da bude polovinom marta. Polazište za predstavu su dela Dostojevskog (*Braća Karamazovi i Zločin i kazna, Zapisi iz podzemlja, Kockar, Idiot...*), ali će se, kako kažu u ovom teatru, u toku laboratorijskog procesa rada, preispitivati raznih antropoloških, religijskih, socijalnih i drugih pitanja, verovatno učitavati i razni ovovremeni narativi. U predstavi igraju: Radoje Čupić, Lidija Stevanović, Neven Pećinar, Marija Medenica, Sonja Kesler, Nina Rukavina, Dušan Vukašinović i Dimi-

trije Arandelović, a Lorenci dovodi i kompletan tim svojih saradnika. Nakon ove premiere, na scenu SNP-a u martu stupa jedan naturalizovani Slovenac – Aleksandar Popovski, koji će režirati komad Dejana Dukovskog *Poslednji balkanski vampir*.

U međuvremenu, SNP je obnovio i jednu od svojih najgrandioznijih predstava, spektakularni muzikal *Violinista na krovu*, s pričom izmenjenom podelom u odnosu na premijersku. Iako Aron Balaž i dalje maestralno vodi priču, a Igor Pavlović još uvek močno grmi scenom, bilo je neobično videti *Violinistu* bez Gordane Đurđević Dimić, Nebojše Savića, Emine Elor, Milovana Filipovića, Agote Ferenc.

Korumpiranost i...

SNP je, inače, u koprodukciji sa Pozorištem mladih premijerno u januaru izveo predstavu *Revizor* u režiji Petra Jovanovića. To je prva saradnja ova dva novosadska teatra, a sa distance od 200 godina čini se da je Gogolj onda pisao o nama sada. Komedija će se u prvo vreme igrati na sceni Pozorišta mladih, a potom od aprila na sceni SNP-a. Svoje komičarske sposobnosti demonstrirali su glumci oba teatra, a briljirali su Darko Radojević (Pozorište mladih) i Jovana Stipić (SNP): on kao kao Hlestakov, lažni revizor, a ona je kao načelnica bolnice imala antologisku scenu opštег ludila koje obuzima jednu zajednicu.

Govoreći o revizorstvu kao dijagnozi našeg vremena, glumac Darko Radojević kaže da je ono danas priča na svetskom nivou, i to zahvaljujući korumpiranosti ljudi koji su spremni na sve da bi sačuvali svoje male korumpirane živote. Upravo korumpiranost izdvaja kao ključnu reč, ne samo ovog komada već ovog vremena. Nju je, smatra glumac, teško raskrinkati jer su revizori duboko ukorjenjeni svuda oko nas...

„Svugde su, a najviše tamo gde treba da budu najbolji: u skupštini, u obrazovanju, zdravstvu, medijima, kulturi, onim ključnim elementima jednog društva. Revizori su zaposeli sve, bez nade da se mogu istrebiti. Korupcija je zacementirana kao način dolaska do višeg položaja, naročito do onog koji određenoj osobi po njenom znanju i sposobnosti ne pripada. Sve nas to vraća na feudalni sistem, kome se vraćamo u punoj snazi. U takvoj atmosferi svakom normalnom čoveku, a

posebno mladom, teško je ne poludeti. Ta zaboravljenost i blokada smisla razlog su što ni mlađi ne delaju: prosti ne znaju kako bi i čime delovali. Više ne žele da preuzmu ni odgovornost jer ne vide smisao, kad se sve čega se taknu na kraju preokrene. Uvek dove neki kapitalistički revizor koji kaže: biće ovako i ovako, i bez obzira šta mi mislili ili uradili, biće kako on kaže, a ti će morati da radiš kako on kaže jer ćeš inače ostati bez egzistencije. Pitanje je kako će se rešiti ta civilizacijska enigma današnjice. Možda se neće ni završiti, nego će trajati, i trajati, što je strašno: ovi ratovi, pandemija, a tek kad se dode do ekoloških tema... Sve su to samo različiti oblici manipulacije i korupcije koja se

što se Novosadskog pozorišta/Ujvideki Szinház tice, oni su u januaru imali rođendansku nedelju, koju su tradicionalno proslavili nizom gostujućih predstava. Ovaj teatar uskoro bi trebalo da dobije novog direktora, a novosadski „Dnevnik“ objavljuje da će za direktorsko mesto na konkurs pristigli samo jedna prijava. Sve treba da prostudiira Mađarski nacionalni savet, a onda amioniće i Grad Novi Sad. No sve su prilike da će u ovom prelaznom roku biti jedno veeeliko iznenadenje koje stiže sa severa Vojvodine.

A što se samog severa tice, tačnije Subotice, tamo je u „Deže Kostolaniju“ posle premijere predstave *Sin zemlje* nastalo malo zaštite – do aprila, kada treba da počnu probe

ra je vest da je voda iz njihovog vodovoda i dalje opasna za ljudi. Nova je pak da i dalje ima predstava. Zrenjaninska Lučarska scena u januaru je počela rad na novoj predstavi: *Fjurijusov zagonetni park* po tekstu Milene Depolo i motivima dela Uroša Petrovića. Predstavu režira Dragana Miloševska, a za scenografiju, kostimografiju i kreaciju lutaka zadužena je Blagovesta Vasileva. Premijera će biti 2. marta. Nakon toga, krajem marta, u NP „Toša Jovanović“ bi trebalo da bude premijera autorskog projekta Borisa Lješevića i Fedora Šilja, predstave *Šta će biti sa svima nama?* Do kraja sezone Zrenjanin najavljuje i saradnje sa rediteljima Milanom Neškovićem i Milom Mazarak. Izvesno je da će početak sledeće sezone biti u znaku *Gospode ministarke*, koju će režirati Dušan Petrović.

U Zrenjaninu se, inače, već pripremaju za predstojeći Festival profesionalnih pozori-

Predstava *Revizor* SNP-a i Pozorišta mladih (foto: Marija Erdelji)

uvek vrati oko para, a sve zajedno vodi nas u veliku propast, jer svi, baš kao u našem *Revizoru*, žele samo da zadrže svoje položaje, na kojima opstaju jedino ako podrže lanac korupcije”, zaključuje Darko Radojević.

U već pomenutom Pozorištu mladih uskoro ponovo počinje da radi Jakub Maksimov, reditelj izuzetnog senzibiliteta koji je kod njih napravio višenagradihan predstavu *Na vukovom tragu*. Režiraće *Koralinu*, lutarsku predstavu inspirisanu knjigom Nila Gejmana, čija je premijera najavljena za 8. maj.

nove predstave. O tome će govoriti novi budući direktor koji se na radnom mestu očekuje od marta.

Koštana na mađarskom

U obližnjem im NP Subotica, u Drami na srpskom, počele su probe duodrame Luca Hibnera *Greta, stranica 89*. U režiji Olje Đordjević igraju Suzana Vuković i Miloš Stanković, a premijera je zakazana za 24. februar. Hibnerov komad podseća da je sve na sceni, kao i u životu, pitanje motivacije: zašto nešto radimo, šta želimo time da postignemo, ko šta zna, šta sami znamo i zašto smo uopšte tu? Nakon ovog projekta, reditelj Ivan Leo Lemo režiraće autorski kabare *Jugoslovenke*, u kojem će učestvovati ženski deo subotičkog ansambla. Reditelj će se baviti genozom sudbine žena različitog porekla koje su u Subotici živele u Jugoslaviji, te time gde su ona danas.

U Drami na mađarskom jeziku Stankovićevu *Koštana* režiraće Andrej Boka, a premijera će biti 22. marta. Kuriozitet je da je ovo prvo izvođenje *Koštane* na mađarskom. U NP Subotica kažu da će, zbog jezičkih i kulturno-različitih lokalno u ovom tekstu imati manji značaj i da će u prvi plan staviti univerzalnost Stankovićeve priče. U podeli su: Diana Dedović Tomić, Arpad Černik, Njari Akoš, Hermina E. Greguš, Tamaš Hajdu, Petronela Keremeci, Čaba Raibovski, Žofija Mađar, Kristijan Budinčević, Zoltan Rokuš. Reditelj Boka kaže da je uvek zanimljivo, a u isto vreme i zastrašujuće, kada shvatite da je priča koja je napisana pre više od sto godina i dale je aktuelna. Namera ima je da otvore temu potrebe oslobađanja od tradicionalnih društvenih okvira i tudi očekivanja, temu slobode izbora, te položaju žena i muškaraca u društvu i diskriminacije drugačijih. Ukratko, ispričaće priču o pojedincu od kojeg se stalno nešto očekuje.

Nema vode, ima predstava

Za razliku od onog vladara koji bi našu igaru i hleba, ovdašnji kralj svega narodu u Zrenjaninu ne da ni vodu. No sta-

šta Vojvodine koji će biti u aprilu. Selektorka Aleksandra Glovacki selekciju će saopštiti polovinom marta, a Bojana Kovačević, predsednica Zajednice profesionalnih pozorišta Vojvodine (ZPPV), koja festival organizuje, kaže za *Ludus* da se nakon nekoliko sastanaka sa pokrajinskim čelnicima nadaju da će, u finansijskom smislu, ove godine malo rasprečenije organizovati festival.

Ovogodišnji festival zapravo zamalo da ne bude održan, zbog čega je ZPPV uputila saopštenje javnosti o izvesnosti gašenja najstarijeg festivala u regionu. Tek potom su nadležni reagovali...

Jačanjem zajednice – jačamo i svoje pozorište

„Preispitivanje značaja i važnosti ovog festivala traje vrlo dugo jer je on poslednjih godina u izuzetno teškoj situaciji što se tiče budžeta. Po završetku 71. festivala, krajem aprila, sumirani su rezultati i svi u Predsedništvu smo se složili da više nismo u stanju da ga s tako malim sredstvima održavamo na nivou na kom on treba da bude posle punih sedam decenija postojanja. Složićemo se da entuzijazam i dobra volja često budu pre-sudni da nešto uspe, ali nikada nisu dovoljni, pogotovo kada je reč o profesionalnom bavljenju bilo kojim poslom“, izjavila je Kovačevićeva medijima, kojima je pojasnila i zašto Festival već godinama ima finansijskih teškoća.

„ZPPV je udruženje koje okuplja sva vojvođanska pozorišta, a glavna delatnost mu je organizacija ovog festivala. Festival, kao ni Zajednica, nema stalno finansiranje, te je organizacija festivala, u uslovima koje su nam donele pandemija i ekonomski kriza, postala gotovo nemoguća. Festival se finansira na konkursima Pokrajinskog sekretarijata za kulturu i Ministarstvo kulture, a finansiraju ga i sama pozorišta koja čine Zajednicu. Kako nam je prethodni period doneo značajno smanjenje sopstvenih prihoda, a u mnogim pozorištima u Vojvodini ugašeni računi za sopstvena sredstva, sve je dovelo do toga da pozorišta više nisu u mogućnosti da finansiraju svoj odlazak na festival, te smo došli

Igra i uspomene u zrenjaninskom pozorištu

U zrenjaninskom Narodnom pozorištu „Toša Jovanović“ deluje Dramski studio koji vode naše glumice Sanja Radišić i Jelena Kesić, nastavljajući tradiciju dugu pune tri decenije. Ništa čudno, jer gotovo svako pozorište pruža priliku mlađim ljubiteljima teatra da nauče nešto o glumi, osete daske i prepoznačaju da li je to za njih ili nije. Ili im prosti pomogne da se spreme za prijemni.

Zrenjaninska priča je interesantna jer Dramski studio vode nekadašnje polaznice, dve mlađe, ambiciozne i veoma posvećene školovane glumice.

A sve je počelo 1992. kada su Svetlana Utješanović i Miloje Buća Ivanović, prvaci našeg pozorišta, osnovali Dramski studio BB92. Nakon penzionisanja Utješanovićeve, ubrzo se Ivanović u vodenju dramskog studija pridružila tada mlađa zrenjaninska glumica Vesna Varićak. Kada je Miloje Buća Ivanović preminuo 2018., Vesna Varićak je sama nastavila da vodi studio sve do 2020. godine. Dramski studio nastavlja svoj život 2022. pod mentorstvom glumica Sanje Radišić i Jelene Kesić.

Interesantno je i to što se na inicijativu Verice Nemet, nekadašnje polaznice, a sada istoričarkе umetnosti, počelo poslednjih meseci s prikupljanjem materijala od bivših polaznika, sada glumaca, reditelja, direktora pozorišta, vaspitača, profesora, istoričara umetnosti, pozorišnih kritičara, listom zaljubljenika u pozorište i u godine provedene u Dramskom studiju kako bi nastala izložba o tom čarobnom kutku koji je bio otvoren za njih i o dvoje nezamenljivih prvakova zrenjaninskog pozorišta Svetlani Utješanović i Miloju Buci Ivanoviću koji su sve pokrenuli.

U četvrtak, 26. januara 2023, u foajeu Narodnog pozorišta „Toša Jovanović“ u Zrenjaninu otvorena je izložba *Igra i uspomene Verice Nemet*.

Izložba je značajna jer je svojevrsni omaž dojenima zrenjaninskog pozorišta koji su radili s mlađima ljudima u navedenim polaznicima Dramskog studija, sada verne publike, afirmisanih pozorišnih profesionalaca i roditelja koji svoju decu usmeravaju ka pozorištu. Ova izložba je i podsećanje svima koji se bave kulturom da je budućnost u radu s mlađima.

Ivana Kukolj Solarov

u bizarnu situaciju da, umesto da se radujemo što nam je predstava selektovana na tako važan festival, pozorišta imaju problem da finansiraju tu učešće", kazala je Bojana Kovačević. Tom prilikom podsetila je da je Zrenjanin, koji je poslednje četiri godine bio odličan domaćin festivala, upravo iz tog razloga da sada bio najviše puta u toj ulozi.

„Od Grada Zrenjanina, Festival svake godine dobije 1.000.000 dinara i to su jedina sigurna sredstva na koja možemo da računamo”, istakla je Kovačević u medijima. „Kod Pokrajinskog sekretarijata za kulturu i Ministarstva kulture apliciramo na konkursima. Ove godine smo dobili ukupno 950.000 dinara, što nije dovoljno za održavanje pozorišnog festivala na kojem se prikazuje najbolje iz vojvodanske pozorišne produkcije: šest večernih predstava i pet za decu.“

Predsednica Zajednice smatra da je duh pandemijskih okolnosti učinio ljude, zamrle su razmene predstava među pozorištima.

„Iz pozicija predsednice Zajednice, i direktorke NP Sombor, smatram da Zajednica treba da bude mreža pozorišta koja će snažnije i jače odjeknuti u rešavanju problema s kojima se suočavamo. Glas nas svih – jači je od pojedinačnog glasa. Značaj Zajednici dajemo mi koji je činimo. Zato kao pozorišta moramo ponovo da osvestimo činjenicu da jačanjem Zajednice zapravo jačamo sami sebe”, naglašava predsednica Zajednice koja otkriva i da je u planu osnivanje unije sa Zajednicom profesionalnih pozorišta Srbije koja okuplja pozorišta južno od Beograda.

Liješević za Besnilo, Taufer za koprodukciju

U nastavku, sada u svojstvu direktorke NP Sombor, i dalje govorio Bojana Kovačević, koja otkriva šta je na početku godine novo kod njih...

„Početkom marta očekuje nas premijera predstave *Besnilo* po romanu Borislava Pekića, u dramatizaciji Fedora Šilja i režiji Borisa Liješevića. U predstavi igraju: Aleksandar Ristoski, Ana Rudakijević, Biljana Keskenović, Dragana Šuša, Ivana V. Jovanović, Nemanja Bakić, Nikola Knežević, Ninoslav Đorđević, Saša Torlaković, Srdan Aleksić, Branislav Jevković, Ksenija Mitrović, Marko Marković i Stefan Beronja. Nakon toga počinju pripreme koprodukcije sa Budva gradom teatrom. Vito Taufer režira *Radovana Trećeg*: premijera će biti – u avgustu u Budvi, a naredne jeseni u Somboru”, kaže direktorka, čije će pozorište u međuvremenu, na jagodinskim Damama komedije, izvesti svog *Tartifa* i predstavu *Ibi the Great*.

Između dva *Ludusa*, a desilo se krajem godine, mora se zabeležiti i jedna sramna ne-pozorišna vest. Naime, u gradu koji partija na vlasti voli da zove Srpskom Atinom, a ona – njima opozitna strana – tolerantnim gradom, gradu koji je 2022. godine, u kojoj se nemili događaj desio, bio Kulturna prestonica Evrope, 20. decembra, usred centra grada, u Nikolajevkoj porti, na korak od novosadske Akademije umetnosti, inače nedopustivo neosvetljenom delu gradu, prebijena su dva člana zagrebačkog Teatra ITD (&TD). Oni su bili gosti festivala *Sinergy*, na kojem su prethodne večeri u Novosadskom pozorištu/ Ujvideki Szinhaz izveli predstavu *Bura*. Za-

Snežana Miletić

grepčane je nakon te predstave, na putu ka prenoćištu, presrela grupa od četiri-pet mlađica s pitanjem – da li su iz Hrvatske. Kada su, ispostavilo se huligani, čuli odgovor, ekipa iz Zagreba dobila je batine. „Hrabri“ presećači iz miraka u međuvremenu nisu otkriveni, iako je ceo Novi Sad zloslutno pokriven kamerama. Na ceo događaj reagovala je srećom struka: svi direktori vojvodanskih pozorišta u zajedničkom saopštenju najoštrije su osudili ovaj događaj.

Koprodukcija, premijera...

Da pozorišna odjava iz Vojvodine ne završi tmurno, pobrinuo se jugoistočni rub Panonske nizije na kojem je vršačko NP Sterija. Na njihovoj rumunskoj sceni od početka februara je novi naslov *Slavna Florens Petera Kviltera* u režiji Stefana Sablića. Naslovnu ulogu igra Monika Boldovina Bugle, dok su u ostalim ulogama: Darie Doklean, Otilia Peskariu, Korina Troća i Tamara Tamči Tosić. Reditelj Sablić kaže da prave komediju s mnogo smeja u kojoj realnost gledamo kao apsurd, a onda prepoznajemo da i sami živimo u realnosti apsurga.

Inače, u NP Sterija traje instaliranje naj-savremenije opreme za svetlo, zvuk i video-projekcije, koje bi trebalo da bude okončano do kraja januara. Radove vredne 32.000.000 dinara, preko konkursa, finansira Pokrajinski sekretarijat za kulturu, informisanje i odnose s verskim zajednicama. U vršačkom teatru 10. februar, Dan pozorišta, obeležen je premijerom predstave *aTMosfera*, troježičnim projektom koji je nastao u saradnji sa Evropskom prestonicom kulture – Temišvar 2023, u okviru kojeg je NP Sterija ostvarilo saradnju sa Nacionalnim pozorištem iz Temišvara i Nacionalnim pozorištem iz Segedina. Predstava je nedavno premijerno izvedena u Temišvaru, a u aprilu će imati premijeru i u Segedinu. Nastala je na dramskoj radionici, na osnovu teksta koje su napisali Nikola Stanišić (Vršac/Srbija), Ana Varšanji (Segedin/Madarska) i Andrej Ursu (Temišvar/Rumunija). Priče ova tri dramaturga povezuju ljudе iz regionala i njihove poglede na život i kreativno iskustvo, i ne emotivna način pokazuju kako smo mnogo bliži po sličnostima, nego što smo daleki zbog razlika. Nesvakidašnji proces rada, koji je u Banatu, na rumunskom jeziku, ujedinio stvaraće iz tri evropske zemlje, vodio je rumunski reditelj Gavril Pint. Inače, centralni deo proslave rodendana vršačkog pozorišta biće krajem februara, kada će premijerno izvesti Molijerovog *Don Žuana* u režiji gosta iz Makedonije Andreja Cvetanovskog.

I na samom kraju, jedna ozbiljno dobra vest iz Novog Sada: najzad je završena famozna agenda Novi Sad – Evropska prestonica kulture. Tamošnja pozorišta mogu da odahnu, jer niko više iz generalski naredbodavno nastrojenog EPK tima neće sproviditi verbalnu represiju nad njima, niti će originalne projekte novosadskih pozorišta, u maniru hunske osvajača, prisvajati kao svoje. Demonstratori neznanja i bahatosti se povlače u svoja odredišta. Bilo je i vreme. Možda posle svega poneko i shvati zašto bi sloboda ponovo moralu da postane važna.

Snežana Miletić

LJUBAVNO PISMO ZA JUBILEJ

Tri decenije od kako je steklo status profesionalnog teatra i 72. godinu postojanja Narodno pozorište iz Kikinde obeležilo je decembarskom premijerom komedije *Ljubavno pismo*, Zorana Bačića i Zlatana Fazlagića u režiji Dragana Ostojića

Komediju koja nosi pečat leljavog vremena bezbrižnosti, kada su nam život prožimali i osećanja i iluzije o ličnoj sreći i društvenoj postojanosti, glumački ansambl na scenu je doneo začudnom energijom i osebujnim kreacijama. U ambijent takve amblematski date društvene statike, raspojasano cvetaju slabosti ljudskih karaktera-povodljivost, prevrtljivost, sklonost pre-

vari bližnjeg svog i večno neutoljena emotivna glad partnera u okoštaloj i dekadentnoj bračnoj zajednici. Tu prividnu postojanost bračnog statusa i istrošenost klišeiziranog braka kao tane ruši ljubavno pismo – pojavilo se odnekad i unelo nemir.

Eksponicija vodila vodi nas linijom unebesnog zapleta do klimaksu u kojem glumiči efektno poenotiraju, vešto se poigravajući,

GLUMA JE LEK ZA DUŠU

Držim se lekcija sa Akademije: ne stavljaj sebe iznad osobe koju igraš, već pokušaj da je razumeš... – kaže mladi glumac Nikola Knežević

Već u njegovoj diplomskoj predstavi, izveznom ostvarenju *Tri zime* Pozorišta „Promen“ iz 2018. godine video se da je Nikola Knežević glumac oko koga bi se pozorišta uskoro mogla otimati. I nije dugo čekao da ga „ukrada“ jedno, ono somborsko, čiji je član nedugo potom postao. Ovaj rođeni Beogradin, diplomac novosadske Akademije umetnosti i student Jasne Đuričić, danas se može videuti u nizu predstava u svom matičnom pozorištu – u *Galebu* (režija Milan Nešković), Milevi (režija Anica Tomic), predstavi *Ibi the Great* (režija Andraš Urban), dok ga beogradska publiku može videuti na sceni Madlenjanuma, u *Gospodici Juliji* u režiji Harisa Pašovića, kod koga je završio master studije. Knežević igra i u tri novosadske predstave – u Srpskom narodnom u *Jovanči na putu oko sveta* (režija Zoltan Puškaš) i predstavama Pozorišta „Promena“ – pomenute *Tri zime* (režija Jasna Đuričić) i *Proslavi* (režija Boris Liješević). Glumac Kneževića *Ludus* zatiče u Somboru, usred proba predstave po Pekićevom romanu *Besnilo...*

Kakve vam je smernice dao reditelj Boris Liješević?

Moj je glavni utisak da vlast ogromno povjeruje u Borisu, jednih u druge, u roman, a po kazatelj toga je veoma prijatna atmosfera na probama. Iako je pred nama veliki zadatak, veliko delo, mirni smo nekako, svakako radimo temeljno, i postepeno osvajamo sadržaj. Dramsko koje je napisano, dakle *Besnilo*, uvek je i fizički s nama – čitamo zajedno delove romana, čitamo stalno i dramatizaciju – uz već razne improvizacije, vežbe i rad na scenama. A ljudsko – mislim da nam je svima cilj, s Borisom na čelu. Borisu je uvek ljudsko cilj, što pokazuju i *Čitač, Greta, stranica 89, Upotreba čoveka, Proslava...*

Kako ste došli u NP Sombor? Devedesetih godina to je pozorište bilo kultno mesto u koje se dolazilo sa svih strana, iz BG, Novog Sada... kao na neko hodočašće. Kako biste ga vi sada sagledali?

Dospeo sam preko Novog Sada i Vrbasa (smeđ). Šalim se. Gostovali smo u NP Somboru sa diplomskom predstavom *Tri zime*. Nedugo затim Andraš Urban trebalo je tamo da režira *Ibi* i dobio sam poziv od upravnice pozorišta Bojanu Kovačević koja me pitala da li bih želeo da radim predstavu. Obradovao sam se i, naravno, pristao. Od tada sam u somborskog pozorištu. Rekao bih da NP Sombor i danas zauzima visoko mesto i ima važnu ulogu u kulturnom životu. I nije to samo moj utisak. Često mi kolege iz drugih pozorišta pričaju o značaju određenih predstava iz ove kuće, o dobrom izboru tekstova za repertoar... Znam da predstave i dalje dolazi da gleda i publiku van Sombora. A što se konkretno somborske publike tiče, divno je videti koliko ona voli pozorište, koliko ljudi neguju odlazak u teatar – kako publiku zove ovu zgradu – i koliko učestvuju u pozorišnom životu grada. Oni poštuju pozorište i čini mi se da je za njih odlazak na predstavu poseban događaj. Predstave

su uvek rasprodate, publiku se uvek vraća da nešto ponovo vidi i ima potrebu da posle svake predstave podeli svoje utiske.

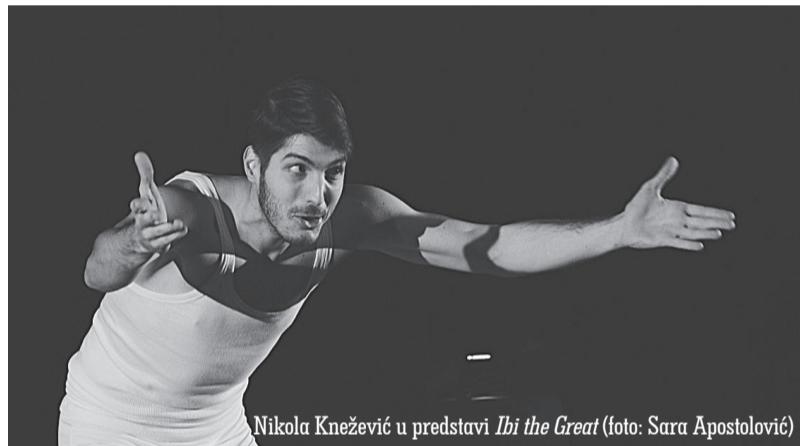
Deo publike video vas je prvi put u *Tri zime*, studentskoj predstavi u režiji Jasne Đuričić. Sećate li se atmosfere u kojoj je nastajala?

Naravno, svi jasno pamtimo atmosferu u kojoj su nastajale *Tri zime*. Ta je predstava kruna naših osnovnih studija na Akademiji i, sasvim sigurno, najdrevniji način da se školovanje zaokruži. Kao i na prethodnim godinama, imali smo mnoštvo predloga tekstova, od kojih su se posle pravili sve uži izbori, dok nisu u najužem ostala dva. Nakon što smo izabrali *Tri zime*, radili smo vredno i predano, detaljno istraživali sve životne prilike tih vremena o kojima se govori u drami. Kroz razne vežbe i improvizacije menjali smo se u svim ulogama, tako da smo zajedno, jedni s drugima, dolazili do saznanja o osobama iz koma-

sti i inicijative; da ne stavljamo sebe iznad ili ispred osobe koju igramo, već da pokušamo da je razumemo; da se rešenja dilema koje imamo nalaze u tekstu, da je pisac najverovatnije na naš razmišljanja i pitanja dao odgovore, i za to je važno stalno se vraćati materijalu i čitati...

U vašoj biografiji je i *Cirque du Soleil*?

Da, pominje se u vezi s radionicom koju smo počađali u sklopu predmeta Glumačke tehnike – telo i glas, na kome je profesor Dejan Debre. Na višednevnoj radionici koja je bila i priprema za ispit Deneš Debre i Henrijeta Varga vodili su fizičke vežbe, radili s nama pokret. Bavlili smo se telesnom ekspresijom, improvizacijom, plesom, a paralelno s njima cirkusku, odnosno klovnovsku radionicu vodio je, kao gost, Stefan Haves, reditelj koji radi i u *Cirque du Soleil*. Na kraju su vežbe objašnjene u predstavu koja je bila pregled rada, a ujedno i naš ispit iz pomenutog predmeta.

Nikola Knežević in performance (photo: Sara Apostolović)

da, zajedno ih gradili i jedni od drugih usvajali ono što je bilo tačno i dobro. To je, naravno, pomoglo da svi zajedno steknemo jasniju sliku čitave priče, i utoliko je bilo lakše kad smo dobili uloge. Bilo je i naporno, ali bilo je toploto, poletno, i inspirativno. I bilo je, s obzirom na završetak studija, naročito emocijivno jer smo baš tom predstavom diplomirali. Čuvamo *Tri zime*, radujemo se svakom novom igranju, i već godinama ta nas predstava okuplja iako smo sada na raznim stranama.

Koji je najdragoceniji savet koji ste dobili od Jasne Đuričić?

Jasna je profesorka koja nesebično deli sa studentima svoje životno i glumačko iskustvo. Kada bih pričao o svemu što sam od nje i profesorke Sanje (Ristić Krajinov) naučio i dobio, bio bi ovo poduži odgovor. Ukratko, koliko je Jasna posvećena kao glumica, sa istom vatrom, željom i energijom posvećena je i radu sa studentima, i zauzvrat, prirodno, očekuje temeljan rad. Zaista mnogih stvari o kojima je pričala trudim se da se pridržavam u poslu, između ostalog da postoji velika razlika između termina „odraditi“ i „uraditi“; da glumac i te kako može da bude lekar ljudske duše, što je pitanje odnosa prema poslu; koliko je bitno preuzimanje odgovorno-

stvo, „zna sve“ o njemu, rekao bi da je rad sa Andrašom Urbanom upravo to – *Cirque du Soleil*...

Andraševe predstave jesu naročiti glumački i fizički trening. Do sada sam samo jednom saradivao sa njim, na *Ibjiju*, i bilo je veoma kognitivno iskustvo. Mnogo smo razgovarali na probama o raznim temama, dobijali zaista kreativne zadatke za rad i zajedno stvarali priču koja je i te kako u vezi sa Zarajevom pričom i sa onim što Kralj Ibi jeste. Kad je u pitanju igranje *Ibjija* (znamo, i drugih njegovih predstava) – od trenutka kad staneš na scenu, tu si i nema predaha. To neprestano prisustvo na sceni, uz veliku količinu fizičke energije, jeste zahtevno, ali je i preuzbudljivo. Baš volimo da igramo *Ibjija*.

Šta je pred vama u narednom periodu, koji komadi, reditelji, koja pozorišta – konkretno, a kakav su vam pozorišna snovišenja?

Pre svega premijera Besnila početkom marta, a za dalje ne znam. Igranje postojeci predstava u Somboru, Novom Sadu, Beogradu i gostovanju. A snovišenja... Mnogo bih voleo da zaigram u nekom komadu Judžina O'Nila.

Snežana Miletić

je epizode. Video-animacija, klipovi i songovi obogatili su kolorit predstave dinamizujući ritam do klimaksu.

Ljubavno pismo ansambla kikindskog Narodnog pozorišta publiku je doživelja kao apoteozu – duhovitu odu svim našim slabostima, ljudskim manama koje nas poslovično dovode u komične situacije. I tako taj život postaje supstrat i nadahnuće plemenitim pozorišnim iluzijama. Istinit je i lekovit samo smeh, osmeh, ponekad sa senkom brije i težine kada se suočimo sa sopstvenim slabostima. Pozorište tako potkazuje život, a život pozorište.

Reditelj Dragom Ostojić je vešto našao pravi ključ i formulu dinamičnog i preciznog scenskog čitanja ovog komada, a publiku uvek željna smeđa predstavu po meri svog ukusa.

Tokom tri decenije pozorišne misije u konkurenčiji profesionalnih teatara Srbije, kikindsko Narodno pozorište beleži repertoarsku lutjanju, ali i nesumnjive uspehe. Najplodotvornija i najuspešnija bila je 1998. godina kada se s predstavom *Kamen za pod glavu* prema tekstu Milice Novković u režiji Miroslava Benke, uz beogradski Atelje 212, jedino našlo u takmičarskoj selekciji dva najeminentnija nacionalna festivala – Sterijinog pozorja i Jugoslovenskog pozorišnog festivala u

ZIMSKA POZORIŠNA ZBITIJA U SRBIJI

Gogoljeva Ženidba, muzej Zaječarskog pozorišta, Čudo u Šarganu, Na pragu...

Piše: Milivoje Mlađenović

Ima jedna (čuj, jedna!) paradoksalna pojava u pozorišnoj Srbiji. A to je slučaj da su duge zimske noći, i u našem kulturi prekracivane stvaralaštvo (priovedanjem, pevanjem, igrom) a u 21. veku, uglavnom, avetinjski pustne, izvorišta dosade. Oskudica ozbiljnijim pozorišnim dogadanjima počinje od Svetog Nikole i traje do Svetog Save. Istina, u pozorištu se od Svetog Nikole naseli njegov bliški rođak, tobože veseli Deda Mraz, koji najmladima nudi prigodne scenske šećerlemicе, pa onda za njim u pretpričnike većeri grunu rođaci sa pozorišne i muzičke estrade, stendap komičari, glumci-pevači, savremeni vertepaši i korindaši, te tako tamburaj i guslaj dok traje mesojeđe. Onda dode Sveti Sava koji repertoar (a često i radijatore) zamrzava. U tom periodu, dakle, pozorišni „pogoni“, uglavnom, staju. Doduše, u nekim pozorištima se ipak dogodi i poneka premijera ili se priprema nova predstava.

U Srbiji, na istoku, u Narodnom pozorištu Timočke krajine „Zoran Radmilović“ proslavili su radno 2. februar, Dan Pozorišta. Slavili su, dakle, onaj dan kada je pre 76 godina, izvedenjem premijere Žita cvetaju Jurija Mokrova počelo s radom profesionalno pozorište u gradu na Timoku. Od tada je do danas izvedeno oko 450 premijera. Uspomene na sve te godine stvaranja imajuće sada svoje mesto u muzejskoj zbirci, odnosno Muzeju zaječarskog pozorišta u koji je pretvorena devastirana zadužbina Nikole Pašića. Biće to prostor i za promocije knjiga, izložbe, koncerte, male scenske forme i druge kulturno-umetničke sadržaje. O ozbilnosti ovog projekta govori i to što su u realizaciju uključeni i kustos Suzana Antić, kustos Narodnog muzeja u Zaječaru, sa svojim saradnicima.

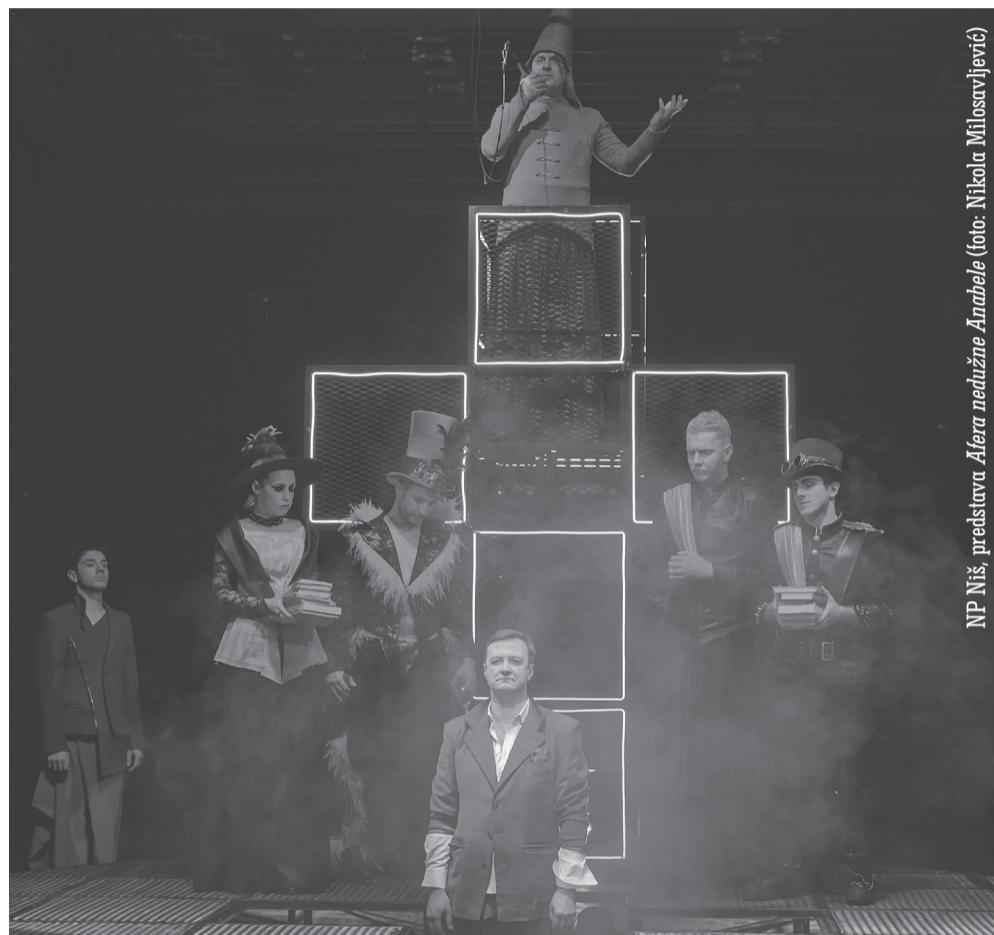
Centralni dogadjaj ove pozorišne svetkovine bila je premijera Gogoljeve Ženidbe u režiji Jovana Cekića. Gogoljev podsmeh ruskoj malogradanštini 19. veka Cekić je pomerio prema tragikomičnoj poziciji čoveka, usamljenika našeg veka. Uspešniji delovi ove temperamentne i precizne glumačke igre (Milos Tanasković, Ana Bretšnjader, Jelena Rakić, Nataša Petrović, Branislav Mijatović, Fuad Tabučić, Gabrijel Bećarević, Predrag Grbić i Marija Stanković) su oni u kojima predstava „iskiče“ iz realističke koloterebine i približava se groteski.

Posle trodnevne svečanosti u zaječarskom pozorištu počeo je rad na novoj predstavi Priče po motivima An-

tona Pavlovića Čehova. Reditelj je Nikola Zavišić koji je zajedno sa Unom Đelošević i adaptirao tekst.

Kruševačko pozorište je mordlo, nažlost, da napravi prinudnu dvomesecnu pauzu zbog velikog požara u zgradu u kojoj je smešteno. Uprkos tome, a vodeći računa o očuvanju kontinuiteta umetničke produkcije, glumački ansambl Kruševačkog pozorišta je uz podršku Ministarstva kulture, igrao predstave u devet gradova Srbije, a paralelno su s ovom turnejom u sali Bioskopa Kruševac pripremali i polovinom decembra izveli predstavu

Duplo galo u režiji Nenada Todorovića po motivima engleske komedije Do gole kože. Nismo videli ovu novu predstavu Kruševačkog pozorišta, ali jesmo videli umetnički uspešno, scensko ostvarenje komada Čudo u Šarganu u režiji Nebojše Bradića čije se autentičnost, na idejnom planu, čita u specifično izoštrenom obrazloženju prokletstva „osmog džepa“, kao metafore za pohlepnu novog mesijanstva u obličju političara za govoricom. Novina u Bradićevu režiji ogleda se i u težnji da se dominantna muzika u jeziku, poetski jezik Simovićevih likova sa društvene margine ovaploti u pesmu, da se govorni jezik vi-

ne do muzičkog izraza podržan muzičkom partiturom Zorana Erića.

*
U Regionalnom pozorištu u Novom Pazaru upoznali smo turškog piscu Hasana Erkeka, koji je došao da pogleda kako je Stevan Bodroža rediteljski postavio njegov komad Na pragu. Deleći bukete cveća glumcima, Erkek, vidljivo ganut, rekao je da je ovo „predstava postavljena veoma moderno“, a da su dosadašnji režiseri u postavci postupali na klasičan način. S druge strane, Bodroža je, kao i ceo novopazarski ansambl, osećao odgovornost da se dosegne ono što je postignuto njihovom i Pakovićevom predstavom Ako dugo gledaš u ponor. To, uistinu, nije lako, ali svakako je podsticajno. I u osnovi ove kamerne predstave je potresna, porodična priča, ali tradicionalnog dramaturškog tkanja. Erkek slika slike naivne, čiste, neiskvarene ljudima koji su došli iz manjih mesta u veliki grad i njihove teškoće uključivanja u novi sistem i novo društvo, prihvatanju novih normi i standarda. Prag je, saznajemo od autora, deo trilogije. Prvi deo Bedel govori o raspodu feudalnog sistema, a treći deo, naslovljen Čark, govori o svetu kojim vladaju zakonitosti kapitalizma. Kako će glumačko umeće glumaca iz Srbije u izvedenju dela turškog pisci biti doživljeno u zemlji čijem jeziku i tradiciji pripada, biće provereno uskoro na velikom Međunarodnom pozorišnom festivalu balkanskih zemalja u Bursi. Takva komparacija je i jedan najvažnijih ciljeva međunarodne razmene dramskih i pozorišnih dostignuća.

*
Narodno pozorište Niš je, već nekoliko sezona, najproduktivniji pozorišni centar u Srbiji. Repertoarom dominiraju dela domaćih pisaca, neretko prvoizvedena, ali i česta su porinuća u ono područje koje se označava oksimoronski kao „savremeno klasika“. Kao rezultat brižljivog odnosa prema pomalo zaboravljenim vrednostima domaće drame pojavila se i Alera nedužne Anabele Velimir Lukića (peta inscenacija, ako se ne varamo, od njenog nastanka, 1969). Glumca i već odavno proverenog reditelja specifičnog inovativnog zahvata Igora Pavlovića, u Lukićevu farsi o beskrupuloznoj tiraniji, najviše kopka pitanje opsivne ljudske motivacije za osvajanje najviših pozicija moći. Njegov rediteljski postupak oslanja se na Lukićevu uverenje da na ovom svetu slobode nema, da su u osnovi sveta pokvarenjaštvo i ništavnost (da se tiraniji ne mogu odupreti ni najsmeliji duhovi) i to pleni čula publike u glumačkoj igri Aleksandra Krstića, Stefana Mladenovića, Bratislave Milić, Andrije Mitića, Aleksandra Stefanovića, Uroša Milojevića, Dragiša Veljkovića i Natalie Jović. I to se vrlo upečatljivo vidi u (scenografskom, kostimografskom i prostornom rešenju predstave) i čuje i oseti u muzici Irene Popović Dragović.

Dejan Mijač

Upitan gde je komedija danas, rekao je: „Svaka ozbiljna pozorišna igra ne može bez ironije, prema tome ona u sebi ima ugrađen pokretački komediografski element. I komedija je uvek tamo gde je dobro pozorište. Danas, kao što je bila juče i kao što će biti sutra.“

U osvrtu na festival Dani komedije govorio je: „Kada je osnovan, u ondašnjoj Jugoslaviji nije postojao nijedan festival ko-

ji bi bio posvećen nekom žanru. Budući da je bio jugoslovenski, mogao je biti repertoarski vrlo bogat. Dolazile su dobre predstave odasvud, što, između ostalog, znači da je komedija bila sveprisutna, nije bila rezervisana samo za Srbe i moravski narod. Prijedoz, u početku sam bio veoma sumnjičav – koji bi zahtev ondašnji gledalac prema komediji mogao imati. Plašio sam se da se sve ne završi na lakrdijama i burgijama, da bude slično onome što neretko vidamo u televizijskim serijama. To ide ispod radara

života. Što se mene tiče, nikad nisam ciljao žanru, ciljao sam dobru predstavu. Žanr dove sam po sebi, ili dodu teoretičari pa kažu da je to – to.“

„Dubinsko poimanje komedije – kakvo imamo u onome što su, recimo, pisali Šekspir, Molijer, Breht... – to je uvek istraživanje uzroka u korenju, do genetike. To su uz budujući i uznenimajući postupci, to nije samo predmet izložen smehu. Treba saznaš da je to. Smeh u tom spoznavanju može biti od koristi i pomoći. Ako posle gledanja

predstave neko nešto u svom načinu mišljenja pomeri, makar za milimetar – predstava je vredela. Naročito je to važno za tvrdokorno glupe ljude koji neće, i ne umeju da izadu iz svoje gluposti ni po koju cenu. A tatkvi su u većini.“

Govoreći o tome da je Čehov za svoje komade govorio da su komedije a da se rede postavljaju u tom žanru, napomenuo je: „Za Tri sestre je rekao da je vodvilj. Zašto da ne? I teorijski ima dodira sa vodviljem. E sad, što glumce uglavnom nešto vuče da izvlače tuž-

ne tonove igrajući nesrećne živote... Čehov se nije time bavio. Pre svega nijedan od njegovih junaka intimno nije nesrećan. Recimo, da li je Ranjevska nesrećna? Mislim da nije. Žena radi ono što njeno biće hoće, što iz nje izbjiga. Ili smrt Trepljeva. To je zapravo groteska. Groteski su ti njegovi pokušaji da se nametne nekom vrstom antiteatra, što mu ne polazi za rukom i zbog toga se ubije. Zamislji čoveka koji se ubije zbog toga što drugi nisu razumeli njegovu antidramu. To ne zasljužuje ozbiljnu žalost.“

MALI ŽIVOTI, VELIKI SNOVI I PRIČE O NJIMA

Hrabrost je let, želja i igra menjaju svet ili Devojčice koje su promenile svet jeste plesna predstava. To je motivaciona, vrlo važna, odgovorna i poučna priča namenjena deci (osnovnoškolskoj publici) na temu (danas) veoma poznatih devojčica koje su uspele da ostvare svoje snove.

Cilj predstave je i da hrabro i živo prezentuje mnogostruki značaj savremene igre mladim gledaocima, uz uspešne primere koji motivišu. Deca u aktivnoj ulozi i u našoj sredini retko kada imaju priliku da učestvuju u takvim sadržajima, a igra treba da je otvorena i dostupna svima! To je dobar način za prvu „infekciju“ savremenim izrazom, savremenom temom gde su glavni izvođači baš oni, deca!

Živimo u otuđenom, digitalnom, nasilnom, depresivnom vremenu i potrebno je motivisati decu, zaintrigirati ih i objasniti im kroz pokret, muziku, igru, reč i glumu – što je važno!

U ovoj predstavi je važno ono što su te devojčice postigle, važni su nam dobiti pri-

meri. Nije u fokusu samo pitanje uspeha već način na koji se postiže uspeh!

Važan je taj hod ka cilju, posvećenost, iskrenost i istrajnost u radu.

A ženskom rodu, vreme i godine nikada nisu isle naraku,

Oduvek su imale tu ogromnu muku da se ostvare, dokažu,

Da uče i rade i da ih u društvu priznaju, da svoj život slobodno izgrade.

Hrabrost i strah su menjali mesta. Ranije, same, često bez oslonca,

van roditeljskog toplog gnezda, opšte je stanje i pojava česta.

Mali životi, veliki snovi i priče o njima; o balerini Ani Pavlovoj, o kraljici mode Koko Šanel, o avijatičarki koja je sama obleteala svet Ameliju Erhart, o najvećoj francuskoj šansonjerki svih vremena Edit Pjaf, o glumci i izumiteljki Hedi Lamar, o oskarovki, ikoni stilu i borcu za bolji položaj dece u društvu Odri Hepbern, o astronautkinji, prvoj ženi u svemiru Valentini Tereškovo...

One poručuju da su snažno slušale sebe! Strast u njima je vodilja. Jer,

... talenat ne vredi bez rada,
a rad zahteva disciplinu,
oduvek,
i pre mnogo vekova,
a i sada,
slobodan si kad znaš tu istinu...

Imati cilj i ići ka njemu, čak i onda kada nikao ne veruje, više je od uspeha. Nema brzih rešenja. Nema prečica do cilja. Nema lažnih ocena i diploma!

Samo velikim radom, željom i istrajnošću je nastala promena sveta.

Zahvalnost zaslužuju ove junakinje!

Hrabrost jeste let, dok želja, motivacija, upornost, rad kao neprestana igra, pokreće svest i svet unapred.

Pored višeslojne umetničke opravdanosti, predstava ima za cilj i edukaciju o izuzetnim devojčicama koje su doprinele razvoju sveta, a uz sve to pokreće mladog gledaoca na promišljanje o sopstvenim, budućim izborima, o izborima zanimanja, ali i o učešću, značajući i doprinosu svome društvu, u svojoj sredini.

Zato autorka, dalje u svom tekstu poručuje:

Tvoje JA MOGU i JA ŽELIM
Od svega na svetu je važnije,

Zato podi u osvajanje,
hrabro, sigurno,

snažnije.

Hajde!

Šta čekaš?

Kreni...

starstva kulture Republike Srbije. Premijera je održana 4. 12. 2022. godine u Narodnom pozorištu u Nišu, gde će se igrati i sve reprez.

Autor predstave je dr um. Biljana Vujo-

vić Bajka (tekst, režija, koreografija), kompo-

zitor je Dejan Ilijić, idejno rešenje scenogra-

fije potpisuje Saša Vujović a slikar je Bran-

ko Maravić.

U predstavi igraju deca iz škole glume

Glumbal i devojčice plesnog studi-

ja Contra Dance.

Biljana Vujović

LUDUS 210

KOME JE POREBAN „KARAVAN“?

Izvanično i subjektivno, „Kritičarski karavan“ već godinama uspešno krstari pozorišnom Srbijom, no redovno obilazi samo nekoliko naših teatara

Piše: Aleksandar Milosavljević

Iove godine Ministarstvo za kulturu i informisanje je kroz redovni Konkurs podržalo projekat „Kritičarski karavan“ Udrženja pozorišnih kritičara i teatrologa Srbije. Da podsetimo, „Kritičarski karavan“ podrazumeva da članovi Udrženja mogu da se prijave za putovanja po teatarskoj mapi Srbije, gledaju predstave na koje ih pozivaju domaća pozorišta, pišu ili govore o onome što su videli, a ako domaćini požele, kritičari učestvuju i u razgovorima o predstavama, praktično učestvuju u svojevrsnim tribinama. To je, naime, prilika da autori i akteri predstava čuju kritičarska zapažanja, odgovore na pitanja svojih gostiju, te na taj način na licu mesta reše moguće nedoumice koje imaju kritičari. Ovi susreti su, pokazalo se, korisni i za teatarske stvarače baš kao i kritičare. Razgovorima, takođe, može da prisustvuje i pozorišna publiku, što je idealna prilika da zainteresovani gledaoci, najčešće pasionirani posetioci pozorišta, prodube lična iskustva sa umetnošću kojoj su naklonjeni, sagledaju teatarsko delo i s druge strane – iz ugla stvaralaca, ali i prošire svoju vizuru na predstavu upoznajući se s kritičarskim argumentima. Podrazumeva se, naravno, da su pitanja iz publike dobrodošla.

Važno je napomenuti da produkcije „Karavantu“ mogu ponuditi svi domaći teatri osim onih iz Beograda i Novog Sada. U ovim gradovima, naime, kritičari su već prisutni na predstavama i o njima pišu, pa otuda „Karavan“ pažnju javnosti usmerava na teatre koji nemaju redovnu komunikaciju s kritikom. Dakle, cilj „Karavane“ je skretanje pozornosti na produkcije teatara koji izmiču kritičarskoj recepciji, a samim tim i pažnji najšire javnosti. S druge strane, „Karavan“ omogućava kritičarima da steknu uvid u celinu pozorišnog života Srbije, često i da vide glumačke ansamble u čiji rad nisu imali uvid.

Postoji, međutim, još najmanje nekoliko važnih argumenata koji idu u prilog ovom projektu. Na prvom mestu, „Kritičarski karavan“ afirmiše teatarsko stvaralaštvo, distribuira informacije o pozorišnom životu Srbije i ohrabruje teatre koji su retko u žiji najšire javnosti. Druga značajna dimenzija ovog projekta se odnosi na afirmaciju pozorišne kritike, ali i kritičkog diskursa i analitičkog promišljanja onoga što se zbiva u našem teatru i uopšte u ovdašnjem kulturnom životu.

Pravilo „Karavane“ je i da kritičari-учesnici ne odlaže na premijere (koje kao što znamo podrazumevaju svečanu atmosferu, euforiju, koktele i prisustvo protokolarne publice),

ke), te da sve njihove troškove, kao i one vezane za eventualno noćenje, podmiruje Udrženje kritičara i teatrologa (iz sredstava dobijenih po Konkursu).

Višegodišnje iskustvo pokazuje da se za učešće na „Karavantu“ prijava do deset članica i članova Udrženja, što je više nego prihvatljiv odziv jer uspešno „pokriva“ sve elemente naše medijske strukture (dnevne listove, nedeljnice, radio i televizijske programe, portale), ali je nevolja što, s druge strane, „Karavan“ dobija pozive samo od nekoliko pozorišta iz cele pozorišne Srbije.

Ovo je, naime, nesumnjivo mali broj s obzirom na to da „Karavan“ ne podrazumeva troškove teatara. Indikativan je podatak da su svi dosadašnji domaćini po pravilu veoma raspoloženi za razgovor s kritičarima, a stečeno iskustvo ukazuje i na odličnu atmosferu u kojoj su se ovi susreti odvijali. Istina, samo se u nekoliko slučajeva dogodilo da domaćini pre početka predstave pozovu gledaoca da nakon spuštanja zavesi prisustvuju ovim tribinama, no i ovako formatirani razgovori, pred publikom, takođe su bili sjajni, a sudeći po pitanjima koja su stizala iz sale, bili su i te kako inspirativni. Rečju, bili su korisni.

U vremenima pandemije, kada je ovdašnji pozorišni život smaksavao a „Karavan“ iz objektivnih razloga prinudno morao da mi-

Jugoslav Vlahović

ruje i određne se putovanja, ovaj projekat je preživeo tako što su pozorišne uprave – iste one koje već imaju naviku da pozivaju karavanske kritičare – slale snimke svojih predstava, što je održalo kontinuitet komunikacije između teatarske produkcije i kritike. Od početka ove kalendarske godine, dakle odmah po prijemu finansijskih sredstava, „Karavan“ je već posjetio Niš, a uskoro će putovati u Kragujevac i Užice.

Uvereni smo – na osnovu iskustva – da će se prijaviti još najmanje četiri-pet pozorišta, ali se, međutim, nadamo da će uslediti pozivi i onih koji se prethodnih godina nisu oglašavali, jer ne radi se ovde o preživljavanju projekta nego našeg pozorišnog života.

Njega, naime, na čine samo teatri iz dva naša najveća grada.

TRAGOM UMETNIČKOG TRAJANJA

Eho svetkovine u čast divi užičkog teatra Divni Marić...

Tih januarskih dana u ovoj 2023. godini niz je velikih uzbudnja u Narodnom pozorištu u Užicu jer nailaze veličanstveni dogadaji. Jedna generacija užičkih histriona vekovala i evo, na svoj način se osmehnula bogatoj glumačkoj prošlosti i vernoj užičkoj publici za tu priliku izbrandom predstavom *Narodni poslanik* – Branislava Nušića, u režiji Slavenka Saletovića.

Nisam uspeo da se pridružim i časno odužim slavljenicima iz glumačke generacije koju sam dve decenije svoga potpunog predavanja pozorištu negovao, vodio i voleo. Radova se mnogim našim usponima i sa njima odbolovao kada su nam izmicele pobeđe na dionizijskim svetkovinama različitih pozorišnih festivala. Eh, da naša publika zna koliko je ljubavi i bola pre nego se pozorišno ostvarenje posle toliko pokušaja, i znoja i suza na probama, ponudi pozorišnom mraku u kom bdi i oko, i duša onih za koje glumac odživi svoj život.

Mene je veće ispraćaja, među ostalima jedne glumice koja je pripadala lepoti sveta, „sveta gluma sunčanog“ po meri jednog tragača za željenim glumačkim ansamblom kakav se radeo u glavi mladog pozorišnog upravnika i dramaturga kakav sam sav zanesen i bio, otrgolet od letargije u četiri zida, od mojih rukopisa i nastanka buduće, ni sada ne znam kakve, književne forme. Bilo mi je draga što će toj večeri prisustvovati svi iz moje porodice, a žal što nisam tamo sa njima zamenilo je lepo sećanje na prvi susret sa lepom Kosovkom, tada glumicom Srpske drame u Prištini Divnom Marić. Pažljivo sam je promatrao na sceni na jednom pozorišnom festivalu, ali i kasnije na svetkovini povodom predstave ne odulevam njenom blistavom ponašanju. Ponavljao sam u sebi – ovo prelep stvorenje uzmi, ili otmi, biće to, verovao sam, dar užičkom ansamblu drame. To što sam pomislio, to se i počelo obistinjavati već te večeri. Darivao sam mlađoj dami jedan mirisni cvetak i rukoljub uz iskrenu želju da joj otvoren put u Užice bude za njen glumački uspon jedini izbor. I otkuda bih se sećao svih svojih pokušaja da svoj šarm ponudim u korist teatra. Posle izvesnog vremena lepa dama je postala užička glumica, i užička snaha – sa srećom joj bilo.

I tako, dok u dvorani užičkog pozorišta zasaja svetlosti pozorja na kraju predstave, u publici blista ponovo kao da je vidljiva ogromnost i nezaboravna storija o glumačkim ostvarenjima dve užičkog teatra, odveć užičke i odveć naše Divine Marić. Sva minula divljenja kao da su se u ovaj večeri sabrala u trepet buktavih svetila iz duša publike toliko različitih uzrasta. Kažu – dok su uzbudeni nosioci čina ukazivanja pušte svojim glumcima jedva izgovarali pripremljene besede, neki ih i otpakali, publiku je spontano izlila emocionalni vulkan, pravi hepening slavlja, a slavljenica svoj duboki reverans je proslavljala na koljenima u rajskom vrtu buketa i biranih cvetova svojih obožavalaca. Sve mi je odzvanjalo i setno i presretno istovremeno, iako iz priča iz druge ruke.

U publici je uz lepotu čina bilo i mnogo suza, a mene je posebno dirnula suza moje prauunce Iskrice, učenice prvog razreda osnovne škole i polaznice školicе glume slavljenje glumice. To moje srce, moja Iskra, čula je kada se slavljenica setila i moga imena. Nije čekala, brže bolje pradedi javlja lepu vest. Priznala je i suzu koja je bila malo za dedu, malo za voljenu glumicu, tako lepu na sceni prepunoj cvetova. – Dedicu u njenim rukama bio je tvoj i moj cvet, tako si i ti zajedno sa mnom bio na slavlju – bila je to pomoć u glavi moje devojčice i lepi eho svetkovine.

Aleksandar Lale Milosavljević

Divna Marić (foto: Dušan Maksimović)

SNOVI ZA GRAĐU

Priježni istraživač pozorišne istorije dr Milovan Zdravković, u rasponu od samo četiri godine, izdao je tri knjige: „Anegdote i crticke iz pozorišnog života“ (Festival monodrame i pantomime, 2018), zatim 2021. istu knjigu kao drugo dopunjeno izdanie (naredno će biti prepunjeno jer fabrika okolopozorišnog humoru radi prekovremeno) i najzad, pred Novu godinu, svetlo dana ugledala je studija „Pozorišni život Zemuna – uticaj na pozorišni život Srbija“ (RTS izdavaštvo i Muzej pozorišne umetnosti, 2022).

Ova treća knjiga (koja ima svoje polazište u Zdravkovićevom doktorskom radu iz 2010. godine – „Pozorišni život Zemuna u XIX veku“) obraduje istorijat i širi kulturno-istorijski značaj zemunske teatarske laboratorije.

Podimo od prve (ili prve dve) knjige. Najlepše je čitati radeve eruditne ličnosti ozarene duhom scenske igre. Gospodin Zdravković nije samo teoretičar, on je i pozorišni praktičar i predavač. Tri u jedan. On čita požutele strani-

ce iz raznih arhiva okom svedoka glumačke strasti, znoja i suza kao i kolektivnog pregnuća znanih i neznanih služitelja ove umetnosti.

Kada sam pročitala-prgutala prvu knjigu sa ovoga spiska, „Anegdote i crticke iz pozorišnog života“, koja je i zbornik i udžbenik, ne samo zbirka pošalica iz pozorišnih bifea već sumu znanih zabeleži o milenijumskoj karnevalskoj povorci ličnosti, likova i lica sa sve petinom njihovih dana, smesta sam predložila autoru da izbor delova knjige pretoči u monodramski čin bez ikakve teatralizacije, da sam stane na scenu i čita urnebesne dogodovštine od Tespisa i Solona do stvaralača rođenih u dvadeset prvom veku koje je mogao da napiše jedino život sam!

Sada imam drugi predlog a to je da se istraživač Zdravković udruži sa producentom i scenaristom Zdravkovićem pa da sačini serijal televizijskih minijatura za svaki dan u godini. Bilo bi veoma korisno da današnji gledači sazna nešto o Predi, glumcu i svircu iz

vremena cara Dušana, o Radoju Vukosaliću i družini... O odnosu glumaca i vladara... Previše je uvreženih predrasuda na tom polju i jedan kompetentni produksijski zahvat imao bi značajnu obrazovnu ulogu... Tačkav serijal imao bi „samo jedan kraj a to je beskraj“. Predlažem i naslov – „Pre i posle Joakima“.

Teatrološko-istoriografska studija „Pozorišni život Zemuna – uticaj na pozorišni život Srbija“ nastavak je, kao što rekoh, istraživanja obrade nog doktorskoj tezi autora i osvetljava specifičnu ulogu ovog vremensnog grada na granici carstava i različitih kulturnih tradicija (evropske i otomanske), njegovo višesmerno dejstvo na razgranavanje stvaralačkih tokova sa sve direljivim fragmentima životopisa nosilaca tih tokova poput najznamenitijeg – Joakima Vujića.

Zemun kao vojne luke imao je tokom dva milenijuma višestruki značaj.

Pozorišna istorija ove „kapije naroda“ i „osmatračnice triju carstava“ više nije skrivena u zemunicama i muzejima. Studija dr Milovana Zdravkovića otkriva tragove kulta Dionisa-Libere iz vremena rimske Taurunu... Pronađen je i pozorišni trag iz polovi-

ne petnaestog veka. Fokus je na osamnaestom i devetnaestom veku do početka Prvog svetskog rata premda i prethodni delatnici kao i naši savremenici uramljuju tu sliku na ovaj ili onaj način. Ovo kompleksno delo proprije je naučnom aparatu i učenim recenzijama (dr Dragana Čolić Biljanovski i

mr Aleksandra Milošević), opremljeno lepim dizajnom korica (Jovan Tarbuk), preglednim prelomom (Predrag M. Popović)...

Autor je svoju tezu o Zemunu kao pulsirajućem pozorišnom centru na samom početku knjige ilustrovan grafičkim prikazom – mapom sливanja, izviranjia i razdvajanja produkcijske, glumačke, dramaturške i prevodilačke prakse od Hamburga, Praga, Beča, Pešte do Temišvara, Šapca, Kragujevca, Niša, Cetinja, Dubrovnika, Venecije...

Studija je napisana sistematično i obuhvatno, faktografski utemeljeno, pitoreskno i lakokrilo. To je kreativna analiza činjenica i naučna sinteza fluida i artefakata, a sve na tragu pregalashtva koje je tvorilo i tvori otmeni duh Zemunda od Joakima Vujića do Radomira Putnika (najpametnijeg među nama kako to veli Dragana Bošković).

A životi svih tih velikana nisu samo „građa od koje se prave snovi“ već su njihovi snovi postali građa za „umetnost u nedostatku dokaza“ koja se ovakvim poduhvatima prevodi u zonu pamćenja.

Zorica Simović

NA SCENI SE ULAŽE ŽIVOT

Vesna Čipčić, Tihomir Stanić, Radoslav Milenković – reč o pozorištu

Nашa publiku u dijaspori, iškustvo pokazuje, izuzetno ceni, voli, poštije naše glumce. Osim glumačkih kreacija zbog kojih se najviše na ovaj ili onaj način za njih vezuje, veoma rado prati i njihove iskaze, izjave, intervjuje.

Pokazala je to i velika zainteresovanost gledalaca u dijaspori za serijal razgovora s mnogim našim, kako

Vesna Čipčić (foto: BDP)

je čuveni Zoran Radmilović duhovito govorio, „izvodačima glumačkih rđova“, radenih za TV srpske dijaspole Minhen, 2020. i 2021. godine.

Zanimalo ih je veoma i ono što su glumci govorili o pozorištu, sceni, teatarskim ostvarenjima...

U svim tim brojnim emisijama, tj. televizijskim razgovorima kao svojevrsan zajednički imenitelj izdvojila se tanana nit koju bi ukratko mogli označiti opaskom da kao što ne postoje dva ista puta ka Bogu i istinskoj duhovnosti, tako, reklo bi se, ne postoje dva ista puta u potrazi za autentičnosti glumačkog bića na pozorišnoj mapi čovečanstva...

A pomenimo tek nekolicinu glumaca i delić onog što su kazali...

Vesna Čipčić je istakla da je za nju praznik svaki put kada dove u pozorište.

„Retko kad sam igrala u nekim predstavama na koje sam dolazila smrknuta. Nekako sam uspevala da se vežem za ulogu i predstavu, da odigram ono do čega mi je jako bilo i s kim mi je bilo da igram. To mi je vrlo važno, tako da moj ulazak u pozorište, svaki put, za mene jeste – praznik. Pozorište je moja druga kuća, u kojoj se osećam komotno i lepo, kako to i dolikuje čoveku u mojim godinama. Volim da dođem u pozorište mnogo ranije nego što je potrebno, počesto sam dolazila i pre nego što garderoberke otključaju garderoberbe. Volim sama da se šminkam, uživam u tome. To je moj ritual, koji me zapravo uvede u ulogu koju te večeri igram, imam neki razgovor sama sa sobom – dogovorimo se kako ćemo večeras ja i – ja. I tako izđem na scenu. Ali mnogo mi je važno da ta priprema ima neko svoje trajanje, jer je to ono što me opusti, ovedri i da mi ‘injekciju’ da izđem na scenu.“

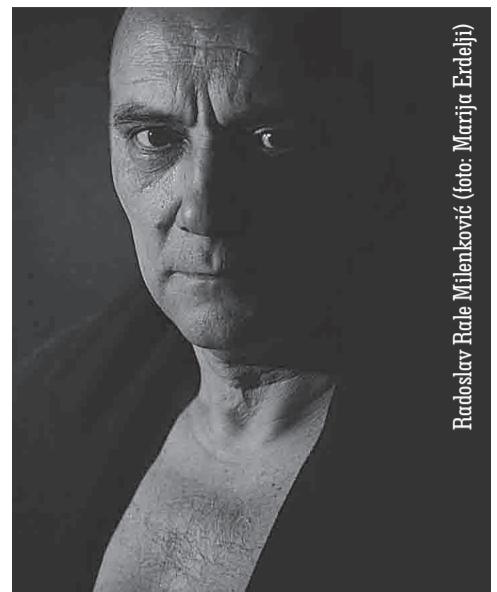
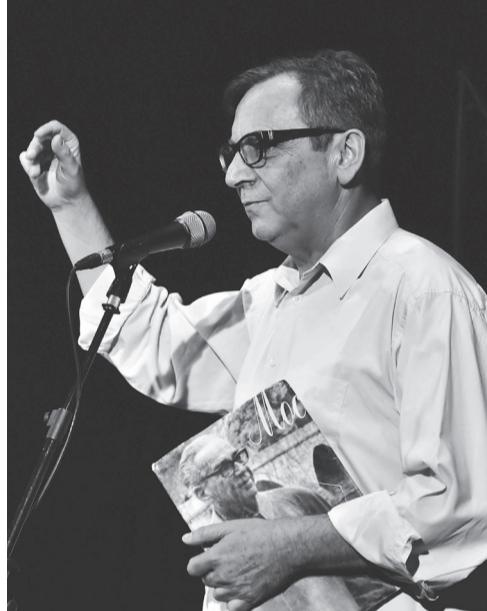
Tihomir Stanić veli: „Vaše uloge su vaše i vi ćete ih odigrati. To mogu i mlađim glumcima da kažem... Ni su te uloge, za koje mislite da su vaše, a igra neko drugi, one nikada i nisu bile vaše! Ono što vi igrate, tu se potrudite da budete najbolji. Ali ceo moj život je obeležen nepoverenjem. Od detinjstva, kada sam sa samo tri godine igrao u amaterskom pozorištu, moj otac je i tada našao za mene alternaciju – kad sam zastao da usred rečenice uzmem vazduh, on me je zamenio sa devojčicom koja je spremala istu ulogu. Kasnije sam, u pozorištu, uskakao u glavne uloge, i to na dan premijere. Ogroman je to stres, sad to više ne bih smeo.“

„U pozorištu ‘Dvorište’, u Kapetan Mišinom zdanju, davnih godina, desilo mi se da sam uskočio u predstavu ‘Poslednja Leonardova večera’ umesto Ružice Sokić, koja se razbolela. Igrala je Leonarda da Vinčija, predstava je moralna da se odigra. Režirao je Petar Zec, koji je rekao: ‘Ti to možeš.’ Već smo pre toga saradivali. Ja sam, u to vreme još dosta pio... Ali hrabro sam prihvatio ulogu, došao na probu od 16 sati po podne, koliko se sećam, ali sam hrabro prihvatio da uveče igram predstavu. Naučio sam prvi monolog. Ali pošto u toj predstavi Leonardo leži mrtav, grobari ga pljačkaju, on se probudi i ima ogromne monologe o umetnosti i smislu

života, odlučio sam da prvi monolog izgovorim, a da ostatak pročitam, da uzmem olovku i kao, nešto skicirajući, ostatak teksta pročitam. No palo je noć i ja shvatim da je osvetljenje takvo da neću moći da čitam, jer su samo dve reflektorske kante uperene na nas, i, ako držim tekst, uopšte ga ne vidim, a ako se okrenem ledima publici, oni će videti da čitam. Shvatim da izlaza – nema. Ali gotovo je – predstava počinje, ja sam na sceni, imam bradu, periku... Ležim, glumci igraju ih prvi 15 minuta, ja kažem: ‘Bože, pomozi mi, spasi me... Neću nikada više ovo uraditi, samo me sad spasi...’ Krene tada neka kišica, ja to iskoristim – kao, kišica me probudila, krenem da govorim ono što znam, kratak monolog, i u tom času krenu gromovi, stravična oluja. Ljudi počnu da beže po tom dvorištu, stolice padaju... Kažem: ‘Hvala ti, Bože.’ Dragi Bog mi je pomogao i rasterao publiku...“

Po rečima Radoslava Raleta Milenkovića, glumca i reditelja, veoma je važno imate najbolje učitelje.

Tihomir Stanić (foto: privatna arhiva)

„Od Branka Pleše, mog profesora, naučio sam da je glumac biće koje misli. I naučio sam vrlo jasnu strukturu procesa glumačkog stvaranja. Sve to je jednostavno – moraš da razumeš, moraš da iskombinuješ elemente, da harmonizuješ, ali moraš i da se iskompromitujes. I to smo naučili od Pleše – da nije dovoljno samo da budeš vešt da na sceni uložiš život, da stvari moraju biti otelotvorene, da bi to telo bilo istina... I kod Čehova, i kod Šekspira, kod najvećih pisaca – da na kraju budeš i malo teksta, a da je sveukupno postojanje karaktera u sveukupnoj dramaturškoj strukturi, u dramskoj situaciji – i identitet, i pojedinačni trenutak svakog od tih karaktera u stvari počiva na sveukupnosti toga bića i na tvojoj glumačkoj obavezi da iskompromituješ svoje telo i osećanja, založivši ih, u ime genija koji je napisao pozorišni komad, odnosno karakter. To sve mora da bude precizno i hrabro sprovedeno. Ti, kao glumac, moraš sa rediteljem da precizno definisesh vrednost trenutka za lik i cenu koju mora taj lik da platit. Ali tu cenu plačaš ti – svojom kožom, svojom energijom, svojim adrenalinom, svojom sveukupnom psihofizičkom prisutnošću na sceni, u određenoj situaciji. I ono najvažnije što i ja učim svoje studente, a naučio sam od mog profesora Branka Pleše, jeste da vičemo: ‘Žive la greška!’ Jer kad rešavate grešku, morate da uložite još, morate da uložite – sve. Provesti život igrajući uloge i režirajući, mislim da nema boljeg načina da se čovek pomiri sa smrtnošću.“

Svetlana Đokić

Radoslav Ralet Milenković (foto: Marija Erdelj)

GLUMAC IZUZETNE SNAGE I UVERLJIVOSTI

Izložba „Severin Bijelić – veličina jednostavnosti“ otvorena je 19. januara u Muzeju Narodnog pozorišta Beograd

Postavkom, koja traje do kraja marta, obuhvaćene su brojne fotografije iz pozorišnih predstava, filmova i televizijskih serija u kojima je priznat glumac igrao, a nastupljene su i razne fotografije iz njegovog privatnog života, kao i pozorišni programi i članci iz novina.

U kratkoj uvodnoj reči, upravnik Narodnog pozorišta Svetislav Goncić, pozdravivši prisutne, osvrnuo se na ne tako dugu (nažalost), ali sadržajnu i bogatu karijeru ovog dramskog umetnika istakavši da je Bijelić svojim ulogama „ostao zauvek utkan ne samo u naše živote nego i u istoriju nacionalnog teatra“.

Nakon Goncića, sećanje na priznatog glumca evocirali su i njegova koleginica Sonja Jauković, rediteljka Cisana Murusidze i autor Stevović, koji je, između ostalog, podsjetio da je Bijelić bio veliki umetnik, neponovljiv i sjajan u svojoj autentičnosti i specifičnosti.

„Mi, nažalost, negujemo kulturu zaborava. O Severinu Bijeliću, za tih pola veka koliko je živeo i radio, nikad, niko, do današnjeg dana, u ovom obimu, nije napravio ništa. A reč je o umetniku koji je za 21 sezonu, koliko je proveo u Narodnom pozorištu, odigrao 63 uloge. Takođe, snimio je više od 45 filma, a odigrao je i brojne uloge na televiziji.“

Seva, kako su ga mnogi od milošte zvali, rođen je 10. februara 1921. godine u Beogradu, kao drugo dete u porodici poznatog slikara i scenografa Narodnog pozorišta u Beogradu Jovana Bijelića i Poljakinje Sofije Gžondželj, učiteljice.

„Rodio sam se, takoreći, u pozorištu. U stvari, rodio sam se u bolnici, ali te godine moj otac imao je angažman kao scenograf u Narodnom pozorištu. Kako je u to vreme vladala stambena kriza, moja porodica se privremeno smestila u pozorišnu garderobu, jer drugog izlaza nije bilo. Detinjstvo sam proveo u slikarnici i u drugim prostorijama pozorišne zgrade. Već tada, opio me je miris teatra i rešio sam da postanem glumac“, govorio je, u jednom od retkih intervjuja, Severin Bijelić koji je u rednom gradu, nakon položene male mature, završio dvogodišnju privatnu trgovacku školu.

Glumom se bavio u Akademskom pozorištu i pozorištu „Srbozar“, a posle završetka Drugog svetskog rata pohađao je Dramski studio Narodnog pozorišta u Beogradu na čijoj sceni je debitovao 22. novembra 1946. ulogama Gavrana, Vrane i Sove u komadu „Družina junaka“ Branka Čopića. Stalni član postao je četiri godine kasnije, 1950.

Njegov talent izuzetno savremenog senzibiliteta naročito je dolazio do izražaja u karakternim ulogama, posebno dobroćudnih, blagorodnih, humanih likova.

Iako se s uspehom oprobao u svim žanrovima, najveća umetnička dostignuća je postigao u domaćim komedijama – „Sumnjujlice“ (Jerotije Pantić), „Laža i paralaža“ (Mita), „Volšebni magarac“ (Seljak), „Dorčolska posla“ (Đole), „Sablja dimiskija“ (Inkiostro)...

„Naš posao je disciplina na dugu prugu. (...) U teatru sam 22 godine. Nikada ni-

sam pravio razlike između naslovnih i sporednih uloga. Naslovne uloge me nikad nisu oduševljavale samo zbog toga što su naslovne. Zapišite: miniaturne uloge, makar bile i iz dve reči pokreću me da se iz sveg srca, iz sve snage založim za njihov uspeh. Igrao sam i avangardni i klasični repertoar. Siguran sam da nikad neću igrati ono što ne razumem pa makar se to zvalo i avangardizam. Ne, nemoguće je u ovom trenutku setiti se najboljih ostvarenja, ali se ipak najbolje osećam u domaćim tekstovima. Za-

Foto: Željko Jovanović

pravo, da budem iskren, u domaćim komedijama: bilo da je reč o Nušiću, Steriji ili čica Iliji Stanojeviću“, govorio je u jednom od poslednjih intervjua Severin Bijelić za koga su vrsni pozorišni znaci govorili da je bio sigurno jedna od najmarkantnijih pojava naše novije pozorišne istorije, glumac izuzetne snage i uverljivosti, mag koji je dolazio do samih granica života i pozorišne iluzije.

Ostvario je brojne zapažene uloge i na filmu i televiziji, a bio je i veoma uspešan sportista. U njegovoj biografiji nalaze se podaci koji podsećaju da je bio višestruki državni reprezentativac u plivanju, branio je gol omladinske fudbalske reprezentacije Beograda, potom BASK-a i Crvene zvezde, čiji je bio jedan od osnivača, igrao je za Partizan...

Preminuo je iznenada 28. jula 1972. godine u Veloj Luci na Korčuli, a sahranjen nekoliko dana kasnije u Aleji zasluznih građana u Beogradu.

Oprštajući se od Severina Bijelića, tadašnji upravnik Narodnog pozorišta u Beogradu Velimir Veca Lukić rekao je da njegov odlazak predstavlja neprocenjiv gubitak za našu savremenu pozorišnu umetnost.

„Igrao je mnogo, živo i umirao na sceni. Uvek je tražio onu dragocenu nit sudbine i istine, ono čudesno tkanje i srž glumčevog zamosa. Izdahnuo je na obalama mora. Bilo je veče. Posle su se upalile zvezde. Dugo i hladno su sjajele kao da nisu htele da prime glas i uzdah o prestanku tog vrela što je teklo i bilo ljudsko trajanje i svetlo pozornice.“

Mikojan Bezbradica

ISTINSKA IGRA NIJE BURA NEGO - ZATIŠJE

Izložba povodom 160 godina od rođenja čuvenog reformatora modernog teatra Konstantina Stanislavskog

Voli umetnost u sebi, a ne sebe u umetnosti – bilo je načelo, životni i stvaralački kredo Konstantina Sergejevića Stanislavskog (1863–1938).

Povodom 160 godina od njegovog rođenja u beogradskom Ruskom domu polovinom januara otvorena je izložba *Stanislavski: u potrazi za „plavom pticom“*, koja je, između ostalog, podsetila na njegovo impozantno delo što je iz temelja promenilo shvatjanje glume i teatra, a koje se i danas predaje na akademijama širom sveta.

Stanislavski je potekao iz imućne gradske porodice s mnogo dece, a svih su voleli pozorište! Tako su 1877. osnovali „Aleksejevski kružok“, koji se bioveo teatrom na podričnom imanju, dači „Ljubimovki“ u blizini Moskve. Deceniju kasnije, tada 25-godišnji Konstantin Aleksejev uzima ime Stanislavski i staje na čelo Društva za umetnost i književnost. Tih godina sreća je Mariju Petrovnju Perevoščikovu, unuku poznatog astronoma, akademika i rektora Moskovskog univerziteta. Već je igrala pod pseudonimom Ljiljana, a njenom igrom (posebno Dušom u *Galebu*) ubrzo je očarana i Čehova. Ostalo je zabeleženo da je Stanislavski (s kojim je od svojih početaka delila scenu) kod buduće supruge visoko cenio dva kvaliteta – osećajnost i umetničku jednostavnost...

Zna se i trenutak kada je počeo da ispisuje pozorišnu istoriju: 21. juna 1897, u dva sata po podne, u moskovskoj kafani „Slavjanski bazar“ sreća su se dva već zrela i umetnički iskusna čoveka, dramski pišac Njumirovič Dančenko i Stanislavski, da rasprave temeljna pitanja o budućnosti ruskog teatra. Dančenko je u to vreme bio na čelu dramskog studija Moskovskog filharmonijskog društva, gde su izrasle i dve velike glumice tog doba – Marija Ljiljana i Olga Kniper, buduća supruga Čehova. Njih dvojica stvorile Moskovski hudožestveni teatar (MAT), daleko od manirizma svoje epohе i pseudoromantičarskih ostatak ukorenjenih u bogatu tradiciju ruskog pozorišta.

„Postoji kapitalna razlika koja deli školu Hudožestvenog teatra od, na primer, francuske škole Koklena Starijeg. Po toj školi dovoljno je da glumac, učeći ulogu, nju jedanput proživi, zatim da zapamtiti taj doživljaj, a na pozornici da ga samo reprodukuje. Kad se govori o razvitku glumačke umetnosti u svetu, razvija se samo umetnost inscenacije koja je kadra da uguši glumca. U Hudožestvenom teatru nije tako: mi dižemo glumca, a drugi razvijaju ono što je izvan njega“, objasnio je Stanislavski razliku između njihove nove škole i svih drugih, otkrivajući da je tajna u tome da se ne sme „dugo zadržavati na jednom i ne sme se bez kraja ponavljati ono što je nadeno“.

Stanislavski je, ono što je postavio kao osnovu, celog života usavršavao i proverava-

vao u praksi. Kasnije je sve to pretočio u kapitalna dela *Sistem Stanislavski*, *Moj život u umetnosti*, *Besede i Etika*.

O tome kako su sazrevali ova grandiozna ličnost i njegov teatar svedoči Ljiljana u jednom od pisama jetrvi Zini (1900). U nje-

va), za njega suviše mistični i apstraktни. U to vreme on je već izgradio svoj sistem, koji su svi (pa i njegova supruga) oduševljeni prihvatali, ističući da je zahvaljujući njemu bilo lako „zakopati se u sebe i ne misliti na publiku, igrajući za svoje opse-

To su upravo one koje će se u kasnijim decenijama najčešće citirati: „Volim vas zato što vi volite umetnost, a ne sebe u umetnosti.“ Ako bi neko iz ansambla tokom probe rekao da nešto ne razume, nastajala bi „izvanredno interesantna digresija u oblasti psihologije, umetnosti, analize, istinitosti osećanja“. Strpljivo i uporno objašnjavao je, pružao dokaze svojim tezama, razvijao misao. Njegovom oku ništa nije promicalo, tako kad je nekom prilikom sreća učeniču tek primljenu u njegovu školu, zaustavio je i pružio joj ruku, a onda upitao zašto su joj ruke tako hraptave. Zbunjena, nešto je promrmljala, na što je učitelj rekao: „Ruke treba paziti. Ruka glumca često može da kaže više nego čitav monolog. O rukama, kao i o telu, i o glasu, glumac, a načročito glumica, mora neumorno da brine.“

Za Hudožestveni teatar posle Oktobarske revolucije 1917. postojala je samo jedna etika, ista i u umetnosti i u ličnom životu. Da su uspeli da opstanu i o novonastalim okolnostima, svedoče reči Lenjina koji je dao kategoričnu ocenu umetnosti Stanislavskog: „Ako postoji pozorište koje smo iz prošlosti dužni po svaku cenu spasiti i sačuvati, to je, dabome, Hudožestveni teatar.“

Iako mu je Sovjetski Savez i u narednim burnim vremenima odavao najviša priznanja i značaj, savremenici su govorili da je bio izuzetno skroman, povučen, pa i stidljiv čovek... Gotovo neverovatno zvuči činjenica da ni Konstantin ni njegova supruga Ljiljana pre Oktobarske revolucije nisu dobili nikakvu nagradu, čak ni platu za umetnički rad i trud u Hudožestvenom teatru. Tri decenije postojanja kuće (28. oktobar 1928) odlučili su da obeleže Čehovljevom dramom *Tri sestre*. Za ovo izvođenje okupili su ceo ansambl s premijere, 1901. godine. U toku prvog čina Stanislavskom je pozlilo. Imao je težak srčani udar. Bila je to i poslednja predstava u kojoj je učestvovao.

Uprkos narušenom zdravlju, morao je da se nosi sa teškoćama kako bi očuvao ugled svog teatra. Između ostalog, da temeljno preradi Gogoljeve *Mrtve duše* koje je Stahovski režirao u znaku „realizma“ i u skladu sa zahtevima novog vremena.

Inače, 1906. godine krenula je (prvo iz Berlina) da se širi slava Stanislavskog i Hudožestvenog teatra u inostranstvu. Širom Evrope izvodili su dela Čehova, Gorkog, Tolstoja, Ibzena. Svaka predstava bila je pravi trijumf, a na njihovom gostovanju u Nemačkoj prisustvovao je ceo dvor s kajzerom Vilhemom II na čelu. Usledila su gostovanja u Pragu, Beču, Varšavi... Ostalo je zabeleženo da su u Pragu posle trećeg čina *Ujka Vanje* izlazili na scenu trinaest puta, na kraju predstave i više! Gde god da su nastupali, ne samo u Evropi nego i u SAD, ispraćeni su sa scene ovacijama.

Od kraja 1929. do proleća 1930. godine Stanislavski je vreme s porodicom proveo u Nici, kuda su ga moskovski lekari uputili na oporavak. U to doba u Hudožestvenom su spremali *Otel*, a režijom je iz Niche rukovodio upravo on. Ansambl je radio po njegovim zabeleškama, sve instrukci-

Unutrašnji sklad

Pozorišnog barda i Hudožestveni teatar imao je sreću da vidi Zagreb 1922. godine, a deo ansambla dve godine ranije posetio je i Beograd.

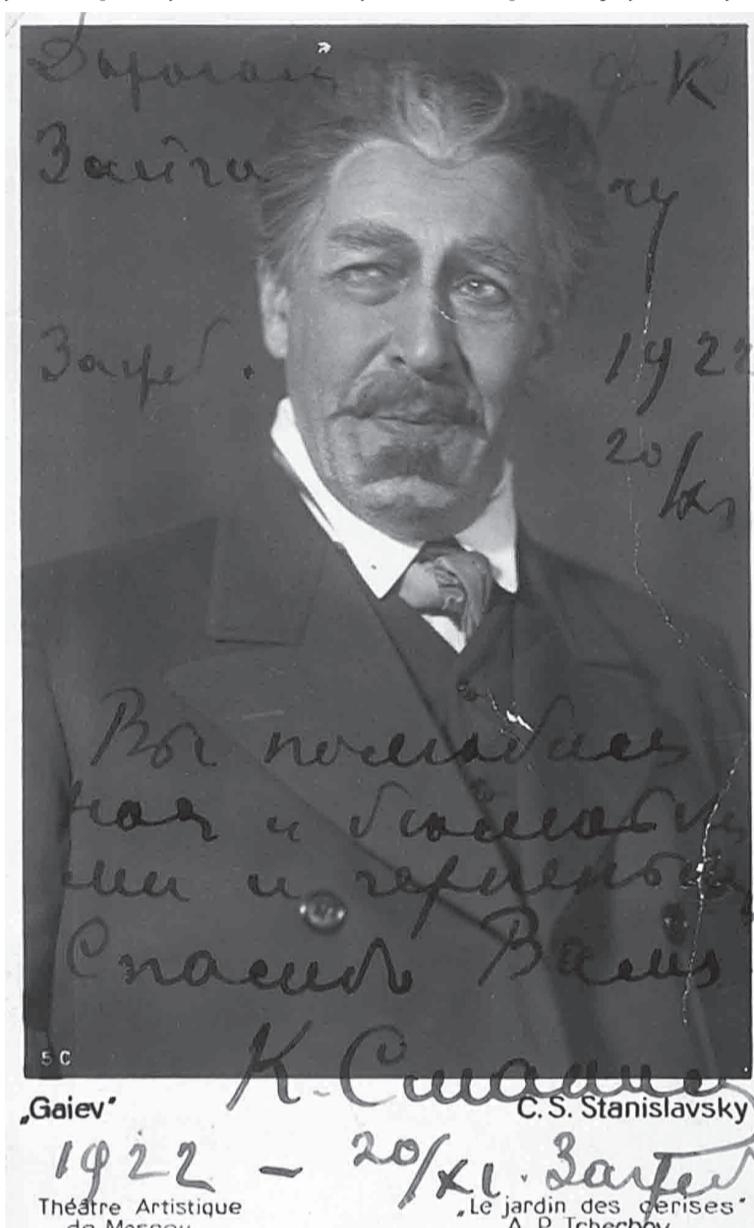
„Kretnje su mu prilično spore, mekane, mirne. Nikad ni traga kavke nervoze, nemira, hira: kod njega je sve uskladeno u divan, superioran, blagodaran mir. A tako i govor: mirno, polako, odmereno. Ali to nije poza, to je odraz zrelog unutrašnjeg sklada. Mirnog, uravnoteženog, bezobličnog kao topao kasni letnji dan. Bilo mu je tada 59 godina“, opisao je slikovito velikog majstora jugoslovenski dramatičar i poznavalač istorije teatra dr Slavko Batušić, koji je o napisao celu knjigu o njegovoj poseti, pod naslovom *Stanislavski u Zagrebu*.

je bile su vrlo temeljne i konkretnе. Nije imao nameru da ih objavljuje, ipak sedam godina posle njegovi smrti ugledale su sveštost dana kao dragocen prilog pozorišnoj umetnosti SSSR-a, pod naslovom *Rediteljski plan Otel*. Iako mu se zdravlje s vremenom na vreme poboljšavalo, njegova bolest, zapravo, nije prestajala. U nesnosnoj vrućini leta 1938. godine Stanislavski je preminuo 7. avgusta. O poslednjim muževljivim trenucima svedoči supruga Ljiljana: „Umro je jačnik, bez ikakvih patnji. Tako se nama činilo zato što se nije ni na što žalio; bunilo nije bilo teško, govorio je o svima nama, ali nije jasno raspoznavao; u jednom trenutku pada, srce se najedared zaustavilo, bez ikakvog gušenja, bez ikakvog jecanja, bez ikakvog krika, samo je drhtaj promakao preko njegovog lica.“

Sahrانjen je na Novodevičanskom groblju, pored Simova (saradnika i slikara dekoratora) i Čehova. „Njih trojica su začela teatar“, piše Ljiljana, „i sva trojica su završila službu umetnosti, prijatno je i utešno da su zajedno.“

Posle smrti pozorišnog velikana formirana je komisija sa zadatkom da se stara o njegovom literarnom nasleđu: kapitalno delo *Sistem Stanislavski* u istoj godini objavljeno je i tako postalo udžbenik teatra širom zemljinošća.

Vukica Strugar

Izvor: Ruski dom

mu piše o poseti starca iz Jasne Poljane Hudožestvenom teatru: Tolstoj je gledao *Ujka Vanju* i oduševljen predstavom rekao je da odavno tako tanane igre nije video u teatru. A onda, Ljiljana dodaje: Gledalac iz dvorane, s one strane blistave rampe, vidi samo lepotu. On pojma nema koliko je ta lepota stajala truda, napora, volje, oduševljenja, radosti – ali i gorčine koja umetniku doneše beskrajne probe, kolebanja, česta neuverenost u sebe (ako je umetnik stvarno umetnik), rad s rediteljem i još sa Stanislavskim.

Inače, za Hudožestveni teatar nije uvek sve bilo „med i mleko“. Posle prve revolucije 1905. naišli su teški dani. Morao je i Stanislavski da se prilagodava prilikama, pa se na sceni pojavljaju komadi koji nisu bili po njegovom ukusu (npr. Hamsuna i Andreje-

sivno zadovoljstvo, a afektivna osećanja su sama nailazila i bilo ih je lako igrati“.

Čehov, Gorki i Mejerholjd bili su oduševljeni svežom i ubedljivom glumom, pa je ovaj poslednji možda dao i najbolje objašnjenje u čemu je inovativnost pristupa pozorišnog maga: „Igra glumaca je spoznavanje tipičnih svakodnevnih preživljavanja. Glumac reprodukuje ono što je neprimetno. Nikrkljanje ni kikot nisu simbol bola, nego povijena leda. Kod nas glumci ‘igraju’ izdajući nešto što je tobožnja stvarnost – operacija madioničara! Istinska igra nije bura, nego zatišje. U životu je malo delovanja, ‘koraka’, više je pripremanja i uzmicanja...“

Učenici i saradnici Stanislavskog često su ponavljali reči koje je Konstantin upućivao glumcima čijim je radom bio zadovoljan.

uspeo da se probijem na te važne festivalne, onda me nisu mimošle ni nagrade. I kada to tako krene, onda ovi počnu da te uvažavaju, i onda kažu da si i nešto preokrenuo... A nisam ništa preokrenuo. Ja sam napravio dobru predstavu i nisam imao nameru da pravim nikakvu prekretnicu u životu.“

Govoreći o Jovanu Steriji Popoviću, rekao je:

„Sterija je duboko promišljen čovek, ondašnji intelektualac. Obrazovan, neverovatno pronicljiv, zamišljen nad raznim problemima koje je sretao u životu. Na uzvišen način bio je veliki rodoljub. Zato je i napisao *Rodoljupce*. Veliki patriota. Kada je prešao iz Vojvodine u Srbiju, on je Srbi darivao mnogo, osim pisanja. A pisao je drame, komedije, tragedije... Pisao je pesme koje su, po mom uveren-

nju, i danas u vrhu našeg pesništva. Između ostalog, on je Srbiji dao veliki doprinos radeći u ministarstvu prosvetе. Uspostavio je obrazovni sistem koji se sa malim izmenama primenjivao, praktično, sve do ‘šavarice’, što je bio početak belosvetskog ništavila od školovanja.“

Sa predstavom *Zenidba i udadba* (Narodno pozorište Sombor) dobio je Čurana 1976, sa *Pučinom* (JDP) 1978... Ako je verovati statistici, dobio je šest Zlatnih čurana od kojih 2003. za životno delo. Godine 1985. osvojio je nagradu s *Mrešćenjem šarana* Ace Popovića kojom je i otvoren Zvezdar teatar a na pitanje da li je to komedija, odgovorio je: „Aca Popović je pisao čudne komade koji su se oslanjali na duboku i očaravajuću duhovitost. Usmeravao se u svom pisanju ne na pojavu nego na njen fenomen. Vešt je to izlagao pažnji javnosti kako bi ljudi sagledali gde je koren naših sudobnosnih budalaština za koje se narod često zalaže, pa čak do sopstvenog samouništenja. On ih je uočavao i pre nego se pojave i uzmu maha, ukazivao da su sklene prolaznosti na najbeznačajniji način. A uzimaju danak i ostavljaju duboko bolne tragove iako su u suštini ništavne. Njegov karikaturalni način je blizak komediji premda je on, da tako kažemo, nikao iz ondašnjeg modernog teatraapsurda. Bio je pisac blizak tom pravcu. Mene nimalo ne iznenadjuje što se s vremenom na vreme pojavljuju njegovi komadi na repertoaru. To su neprolazne teme o prolaznosti gluposti koja je opet, s druge strane, utemeljena u neprolazno.“

Dejan Mijač

Više od deset putova predstave Dejan Mijača su učestvovale na Danima komedije u Jagodini, više puta bile nagradjivane. S *Pokondirenom tikvom* 1974. osvojio je Zlatnog čurana, a reč je o predstavi koju istoričari pozorišta visoko rangiraju u njegovom opusu, označavaju je i kao prekretnicu...

Beogradski kritičari me nisu gledali u novosadskom ciklusu. Bio sam blizu kritičarima, ali nisu gledali. Imao sam do tada, po mom osećanju, bar tri-četiri predstave sličnog ranga. Ali te predstave nisu bile na Pozorju. Bivale su na nekim festivallima, ali ne onim koji su smatrani važnim i na kojima su se ti kritičari pojavljivali. Kad sam

PAŽLJIVI PROMATRAČ LJUDSKE KOMEDIJE

Kroz muzičku strukturu komada, ritam i poeziju reči, Čehov piše simfoniju o društvu koje je u neprestanom stanju promene. On je, kako je napisao Piter Bruk, dramaturg životnog kretanja koji je istovremeno težak i radostan, smešan i gorak – kaže dramaturg *Višnjika* u Ze-Ka-Emu Ivana Đula

Hrvatska pozorišna kritika već je složila na temu (za sada) najbolje predstave sezone 2022/2023. u glavnom gradu lijepe njihove. Reč je o postavci Čehovljeve posljednje velike drame, odnosno „komedije u četiri čina“ *Višnjik* na sceni Zagrebačkog kazališta mladih.

psihologije čoveka – a prikazano s takvom neverovatnom lakoćom“, rekao je Popovski u intervjuu za hrvatski portal „Ekspres“.

Ujedno je i prokomentarisao aktuelno zabranjivanje dela ruskih umetnika na Zapadu.

ma, te vrlo preciznim didaskalijama koje su zapravo podjednako važan deo drame kao i dijalog.

Zato autorski tim nije skraćivao komad. „Držimo se teksta, Čehova, u većem delu njegovih didaskalija. Bitne su mi pau-

A baš tako je i režirao *Višnjik* – vodeći računa o asocijacijama i ostavljanju prostora publiци za razmišljanje.

Komad u ovoj postavci ostaje u epohi, reditelj je protivnik osavremenjavanja jer misli da gledaoci imaju dovoljno moštva da sami dođu do zaključaka, povežu komad sa stvarnošću. Upečatljivi kostimi verni su vremenu radnje i uputstvima iz didaskalija. Scena je kombinacija jednog skućenog podesta koji predstavlja sobu s nameštajem, punu revkizite iz 19. veka (od igračaka do stočića), i širokog prostora otvorene scene koja je omedena providnim tankim najlonom kroz koji prolazi svetlo.

Gluma počiva na principima Stanislavskog, svaki glumac ima tačno određen zadatak da precizno i detaljno izgradi lik i spolja, doteran u svakom pokretu, i iznutra obogen odgovarajućim emocijama. Svi do jednog protagonisti pokazali su kako se rade velike ansambl predstave, čije tkivo počiva na fino nijansiranoj međuugri.

„Fascinant je način na koji nas Popovski, sa svim svojim glumcima, a ovo je velika ansambl predstava, kao i muzičari, uvlači u taj čehovljevski svet, svet koji nestaje. A Čehov je jak upravo po tome što na sceni pokazuje sam život, uči nas kako nam se on smeje ‘u brk’ i dok proživljavamo najveće tragedije“, piše kritičarka „Večernjeg lista“ Bojana Radović, dodajući da kraj predstave, vizuelno satkan od svetla i veoma upečatljiv, jasno sugerira kraj jednog sveta.

Taj kraj sveta oslikan je, u skladu sa Čehovljevim postulatom o pušći koja je na početku okačena na zidu, te će opaliti do kraja komada, podizanjem klavira sa scene uvis u poslednjem činu, da bi u samom finalu predstave bučno tresnuo o pod i razbio se, a iz zadnjeg dela pozornice prema publici prokuljati jaka svetlost i vetar.

„Napokon sam video Čehovljevu komediju koja je i režirana kao komedija“, zaključio je Tomislav Čadež u „Južnjem listu“.

Priredila A. Jakšić

Ruski klasik *Višnjik* na sceni Zagrebačkog kazališta mladih (foto: www.zekaem.hr)

bačkog kazališta mladih ocenjenoj kao, ni manje ni više, remek-delo. Režiju je potpisao Makedonac Ivan Popovski, koji je završio čuvenu moskovsku pozorišnu akademiju GITIS i postao jedan od najprestižnijih reditelja u ruskoj prestonici, ali i šire. Sa Čehovom se susreo prvi put u karijeri, pre je smatrao da ga ne razume dovoljno.

„Sad mi je tek jasno zašto svako pozorište na svetu, svaki glumac na svetu, svaki reditelj... svima je važno da imaju na repertoaru, da rade Čehova. To je neverovatno poznavanje društva, neverovatno poznavanje čoveka,

„Sama činjenica da je Čehov i dalje aktuelan, da je potreban, čak neophodan, dokazuje da su to naši duhovni učitelji koji se ne mogu odložiti u neke fioke. Bilo koje veličine koje pripadaju čovečanstvu, na kojima čovečanstvo počiva i od kojih ozdravlja, hrani se i cveta, razmnožava se i stopećima daje kiseonik i nove plodove u raznim kulturama – pa kako se to može iskoreniti? Koje su to budale koje bi to hteli da unište“, oštar je Popovski.

Čehovljeva veličina ogleda se i u važnosti svake rečenice u njegovim dramama. Ono što je u pauzama, ono što se ne kaže, što ostane skriveno u ljudima, nekad je i bitnije od onog izgovorenog. Reči su ponekad savršeno nebitne“, rekao je Popovski i dodaо da upravo zbog toga mnogi smatraju Čehova za istinski početak teatra apsurd-a.

„Likovi u drami, oni ne čuju jedni druge, monolozi su usred dijaloga... Svako živi u svom svetu i nije to uvek zbog toga što ne obraćaju pažnju jedni na druge, nego su najčešće duboko u svojim mislima. To se i u životu često događa“, precizirao je.

Milan Caci Mihailović IZ „USPOMENARA 212“

NASMEJANI GLOGI

Nikad toliko mnogo glumaca na niškoj tvrdavi.
Poklonili smo se publici i u gledalište bacili po jednu crvenu ružu. Pedeset drugi Filmski susreti su otvoreni. Predsednik Udrženja filmskih glumaca saopštava ime dobitnika Nagrade „Pavle Vuisić“.

Tvrđavom se razleže ime Svetlane Bojković. Gledalište je na nogama, aplauz se širi kao cunami od poslednjeg reda na tvrđavi do glumaca na sceni. Ceca ozarena, širi ruke da sve privije u zagrljav. Nasmejani Glogovac sa klasnom drugaricom Natašom Ninković pita se poluglasno, gledajući ka Svetlanom: – Bože, ko li nju gura? – i dodaje: – Pa, red je da i njoj jednom krene!

(Niš, avgust 2017)

Nebojša Glogovac (foto: Đorđe Tomic)

LUDUS

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udrženje
dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udrženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VII

Telefoni: +381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Nebojša Dugalić

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
dr Jelena Kovačević Barać,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar,
Snežana Trišić

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Đorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogli su

MINISTARSTVO
KULTURE
REPUBLIKE
SRBIJE

Београд
www.beograd.rs

SEKRETARIJAT
ZA KULTURU
GRADA BEOGRADA